

DET BETYDELIGE OG DET UBETYDELIGE

ETNOGRAFI FRA ET ASYLMOTTAK FOR ENSLIGE MINDREÅRIGE ASYLSØKERE

Anne Barlindhaug
Hovedoppgave i sosialantropologi
Sosialantropologisk institutt
Universitetet i Oslo
Desember 2005

SAMMENDRAG

Denne oppgaven handler om enslige mindreårige asylsøkere, mellom femten og atten år, som bor i et asylmottak på Østlandet. Motivasjonen for prosjektet var nysgjerrighet. Hvem er de enslige mindreårige asylsøkerne? Hvordan opplever disse unge menneskene den situasjonen de er i? Jeg bygger oppgaven på et teoretisk fundament, som vektlegger betydningen av kategorisering for menneskers måte å forholde seg til omverdenen. På bakgrunn av dette formulerte jeg følgende problemstillinger. Hvordan blir ungdommene på asylmottaket kategorisert av omgivelsene og hvilke egenskaper blir de tilskrevet? Hvordan kategoriserer de selv sine omgivelser og hvilke egenskaper tilskriver de menneskene i sine omgivelser? Hvordan påvirker disse gjensidige kategoriseringene ungdommenes liv? I løpet av et halvt år med feltarbeid i asylmottak har jeg samlet data, som jeg analyserer i oppgaven.

Jeg har kommet fram til flere konklusjoner: Det statlige regelverket og de sosiale rammene rundt mottaket er av større betydning for hvordan ungdommene kategoriserer sine omgivelser og for hvordan de opplever seg selv og sin rolle i det norske samfunnet enn deres bakgrunns historier. Omverdens oppfattelse av ungdommene er lite nyansert, personlige egenskaper blir oversett og kategorien, enslig mindreårig asylsøker blir i veldig mange situasjoner altoverskyggende. Til denne kategorien blir det assosiert visse egenskaper, som fører til at ungdommene på mottaket blir patologisert og stigmatisert. I andre rekke blir de kategorisert på grunnlag av hvor i verden de kommer fra. Det er bare i de aller nærmeste relasjonene til eventuell familie eller til nære venner i mottaket at ungdommene tilskrives og tilskriver hverandre andre former for identitet. Disse oppfattelsene, som de blir møtt med av omgivelsene, har stor betydning for hvordan ungdommene opplever seg selv og for hvordan de opplever det norske samfunnet. Alt dette munner ut i at de enslige mindreårige asylsøkerne er avmektige i nesten alle sammenhenger, noe som blant annet innebærer at tilsynelatende ubetydelige forhold får stor betydning.

INNHOLDSFORTEGNELSE

SAMMENDRAG	3
INNHOLDSFORTEGNELSE	5
FORORD	7
PROLOG: LIVET PÅ MOTTAK	8
DEL 1:	11
KAPITTEL 1. INNLEDNING	11
FELTET	11
PROBLEMSTILLING.....	12
TEORETISK FUNDAMENT.....	14
METODE.....	23
MIN ROLLE I FELTET	26
HISTORIEN OM.	28
KAPITTEL 2. STRUKTUR OG AVMAKT	34
INNLEDNING.....	34
BARNEFLYKTNINGER.....	35
TO EPISODER PÅ MOTTAKET	35
MAKT.....	36
GRENSEKONTROLL OG FLYKTNINGSPOLITIKK	39
KATEGORIER, DEFINISJONER OG RETTIGHETER	45
VENTETID OG LIVET I MOTTAK.....	48
RAMMER FOR MOTTAKSDRIFT OG ØKONOMI.....	50
AVSLUTNING.....	53
KAPITTEL 3. NOEN FELLES KATEGORIER	55
INNLEDNING.....	55
VENNER	55
FAMILIE	59
VERGER.....	61
SKOLE.....	64
AVSLUTNING.....	67
DEL 2.	68
KAPITTEL 4. UNGDOMMENE OG "DET NORSKE"	68
INNLEDNING.....	68
"DET KJENTE" OG "DET UKJENTE"	68
STRUKTURELLE FORHOLD GIR MENINGSFORMER	72
TRYGGHET OG FRIHET	74
IDENTITET I FORANDRING	76
UNGDOMMENE OG LOKALMILJØET	80
AVSLUTNING.....	85
KAPITTEL 5. "DET NORSKE" OG UNGDOMMENE	87
INNLEDNING.....	87
MØTET MED EN NORSK SKOLEKLASSE.....	87
ANKERBARN.....	91
UNGDOMMENE PATOLOGISERES	92

MEDIAS FRAMSTILLING AV UNGDOMMENE.....	96
UNGDOMMENES OPPLEVELSE AV SEG SELV	100
AVSLUTNING.....	102
KAPITTEL 6. UNGDOMMENE OG DE ANSATTE.....	104
INNLEDNING.....	104
DE ANSATTE GIDDER IKKE OG BEBOERNE MASER.....	104
UDIS RETTNINGSLINJER.....	105
ASYLMOTTAK SOM SOSIALT SYSTEM	107
GJENSIDIG KATEGORISERING	111
FORSKJELLSBEHANDLING	117
MISTILLIT OG TAUSHET	121
INSTITUSJONELL DISIPLIN	125
FORSKJELLIGE MÅTER Å UTØVE DISIPLIN	128
OMSORG	131
AVSLUTNING.....	135
KAPITTEL 7.....	136
RELASJONER MELLOM UNGDOMMENE.....	136
INNLEDNING.....	136
MATMØTE	136
KATEGORIER OG SKILLELINJER	138
FELLESSKAP OG FELLES INTERESSER	144
VENNSKAP	148
AVSLUTNING.....	152
KAPITTEL 8. OPPSUMMERING	154
LITTERATURLISTE	157
ANDRE KILDER	160
NETTREFERANSER.....	160

FORORD

Takk Geir Moshuus for veiledning og takk til forhenværende veileder Benedicte Lindskog. Takk for alle gode råd fra jentene på pauserommet. Takk Bård og Lena for at dere tok dere tid til å lese gjennom oppgaven og gi meg kommentarer. Takk til Nadin for hjelp med forside illustrasjonen. Og ikke minst takk til alle beboere, ansatte, lærere og verger som bidro til at jeg fikk gjennomført dette prosjektet.

Bildene på forsiden er tatt av tilfeldig forbigående ungdommer i Oslo, som ga sitt samtykke til å bli avbildet.

PROLOG: LIVET PÅ MOTTAK

Det var en av de første dagene det året at snøen hadde lagt seg. Jeg sto på verandaen på Skogstu, da en gruppe av unge asylsøkere gikk av bussen på vei hjem fra skolen. De var tydelig oppspilte og i godt humør. De hadde snøballkrig på veien opp mot mottaket, de lo og ropte. Utenfor mottaket sto det en tralle med meierivarer som guttene bar opp på lageret uten å ha bli spurt om det. Som takk for hjelpen fikk de is. Ali hadde fått låne en videokassett med opptak av en arabisk såpeopera som han ikke hadde fått sett på lenge. Han var i storform, han fikk kjeks og brus av kokken og satt på tv rommet og fniste for seg selv. Stemningen var god ute i gangen også. Det myldret av unge mennesker som pratet og lekeslåss. Fra et av rommene det kom musikk. En av de ansatte, Laila gikk forbi i gangen. *"Hei Laila kom her så skal jeg banke deg"*, sa en av de eldre guttene, Mohammed. Han hoppet rundt, bokset og sparket i luften mot henne, i beste karate kid stil. Laila ble med på leken og hoppet litt rundt i gangen med Mohammed. Leken ble imidlertid fort litt voldsom for Laila, som trakk inn på kontoret for arbeide med noen papirer. Jeg gikk ut på verandaen igjen og der sto Boy, Ali og noen andre gutter og snakket sammen om damer. To ansatte, Lena og Mona, som skulle på kveldsvakt kom opp bakken mot mottaket. *"Hei lena..., vi har ikke kjæresten kan du hjelpe oss og fikse noen damer?"* Til Mona: *"Se den dama der a, skal du flytte hit, vil du bo på rommet mitt?"* De fniste fornøyd med seg selv og fortsatte damepraten. *"Jeg må snakke med damene mine assa, det blir for mye, jeg orker ikke mer, du vet jeg har tre damer he he he"*. De tullet, lo og knuffet hverandre. Da det så ut som Boy nesten skulle falle over kanten på verandaen, ba jeg dem om å være litt forsiktige. *"Ha ha ha, han der er jo bare en asylsøker fra Somalia, det gjør ingen ting om han dør"*, sa Ali.

Enkelte dager eller stunder var som denne dagen på mottaket, preget av lettsindighet, humor, glede, av tull og tøys. I disse stundene minnet mottaket meg om en internasjonal folkehøyskole. Unge mennesker fra forskjellige deler av verden, samlet på et sted, med hva det bringer med seg av liv og røre. Her møtte de nye mennesker, fikk venner og noen ganger kjæresten. Her lærte de om mennesker som kom fra andre steder i verden enn dem selv, de lærte om andre religioner og om andre kulturer. Som andre unge mennesker som flytter hjemmefra for første gang, måtte de av dem som ikke kunne det fra før, lære seg å

vaske sine egne klær, rydde, vaske og holde orden på avtaler, møter og papirer. De gikk på skole, trente, så på tv, hørte på musikk, var sammen med venner. I det hele tatt var de slik jeg forstår det, i mange henseender, ganske vanlige ungdommer. Men det var ikke alltid så greit. Sinne, opprørstemning og frustrasjon preget i enkelte stunder livet på mottaket.

En dag da alle de ansatte var på møte, delte jeg ut middagen på matsalen. Jeg satt og pratet med noen av jentene da Boy kom hjem fra skolen. Han marsjerte inn i matsalen og bannet høylytt mens han sparket skolesekken sin rundt. Han plukket så opp sekken og kastet den ut av vinduet. Jeg spurte hva som var galt men han svarte ikke, han bare okket og ojet seg, bannet og tok seg til ansiktet. Han ville inn på rommet sitt men nøkkelen lå i sekken han hadde kastet ut av vinduet. Jeg hadde imidlertid en reservenøkkel og hjalp han med å åpne døra. Uten å ense meg smalt han så igjen døra. Jeg ble bekymret for hva han kunne finne, om han ville skade seg selv, og fikk tak i kokken som gikk for å se hva han kunne gjøre for Boy. Litt senere på kvelden da han hadde roet seg ned, snakket jeg selv med Boy om hva som hadde skjedd. Han fortalte at han hadde dratt til UDI for å høre hvordan det lå an med søknaden. Svaret var at de ikke hadde begynt å behandle den ennå, selv om Boy hadde vært i Norge mer en 10 måneder. *”Nå tar det sikkert enda lengre tid, for jeg kalte dama på UDI for en jævla drittsekk. Du vet de har familie, jobb, penger, alt er bra og her sitter jeg og har ingenting. Jeg har ikke hørt fra familien min på over et år, jeg vet ikke om de lever eller hvor de er. Jeg er som en fange, jeg burde ha blitt i Somalia for å dø. Jeg håper alle på Skogstu dør, spesielt sjefen, jeg skal drepe henne. Dere nordmenn tror dere skal leve lenge. Hva heter det... skjebnen..., kanskje vi alle dør om to minutter. Jeg ber hver natt om at det skal komme en meteor og krasje i Skogstu. Dette er et hundeliv, jeg er ikke fri. Folk liker ikke folk fra Somalia, jeg vet det, det er derfor det tar lang tid med søknaden... Jeg vet ikke hva som skjer med meg, jeg har aldri følt det sånn før, jeg klarer ikke mer. Du vet jeg gråt som et barn, ingen menn fra mitt hjemland gråter... ”*. Det satt noen andre ungdommer sammen med oss, de var tilsynelatende preget av situasjonens alvor. De satt stille og så ned i bordet og tittet bare forsiktig og med alvorlig øyne på Boy med jevne mellomrom. Det var stille på mottaket resten av den dagen.

Hvordan kan det ha seg at Boy den ene dagen står på verandaen og fniser med de andre guttene, prater om damer og gir inntrykk av å være veltilpasset og fornøyd mens han den neste dagen sier at han like gjerne kan dø?

Denne kontrasten, mellom frustrasjon og hverdagsfjas, er beskrivende for hvordan livet på Skogstu utartet seg og det er på mange måter dette oppgaven handler om. De unge asylsøkerne på Skogstu kunne i enkelte sammenhenger gi inntrykk av å være bekymringsløse ungdommer på oppdagelsesferd i den store verden. Mens det i andre sammenhenger kom tydelig fram at de faktisk var i en veldig spesiell situasjon og at de var preget av frustrasjon, uvisshet, bekymring og depresjon. Slike humørvariasjoner er vel ikke uvanlig for noen mennesker, men på Skogstu var disse opp og ned turene spesielt påfallende. Hvorfor?

De fleste av dem har opplevd krig, vold og fattigdom. De har reist alene til et fremmed land, langt hjemmefra. De vet ikke når eller om de noen sinne vil få treffe familiene sine igjen. På veldig mange forskjellige plan er de underlagt strukturelle forhold, som setter klare retningslinjer og begrensninger for hva de får av muligheter i denne nye situasjonen som de befinner seg i. De er fremmede i det norske samfunnet. De slipper ikke unna kategorien, enslige mindreårige asylsøkere, som de har blitt en del av etter at de kom til Norge. De føler seg avmektige og dermed sårbare. De færreste gir så klart uttrykk, som Boy, for hvorfor de er frustrerte. Stort sett gir de uttrykk for sin frustrasjon i tilknytning til tilsynelatende små og praktiske detaljer i hverdagslivet. Ubetydelige forhold får stor betydning for dem. Dette preger de relasjonene de er en del av, det preger samhandlingen på og rundt mottaket og det preger deres oppfatning av den situasjonen de er i. Og ikke bare det. Det ubetydelige får ofte betydning for deres livsbetingelser på veien videre inn i det norske samfunnet.

DEL 1:

KAPITTEL 1. INNLEDNING

FELTET

Denne hovedfagsoppgaven handler om de enslige mindreårige asylsøkerne som bodde på et mottak som jeg har valgt å kalle Skogstu. Skogstu ligger for seg selv i skogkanten, ca 15 minutters busstur fra kommunens sentrum, noen mil utenfor Oslo. Den røde tre etasjes blokken i murstein bar preg av slitasje. En del av mursteinene var skallet av. I noen av vinduene og dørene var det sprekker. Skifersteinene ved inngangen var sklidd ut og holdt ikke lenger på plass risten der regnvann skulle renne unna. På veggene både inne og ute var det skrevet/sprayet og et lite tilbygg av tre ved hoveddøren var delvis brent ned. Jeg kom til Skogstu første gang en dag i desember 2002, det var mørkt til tross for at det var mitt på dagen, snøen var skitten og grå, rundt mottaket lå det sneiper og søppel.

Verandadørene og vinduene sto åpne og slo i trekken, det var kaldt i trappegangen. I det hele tatt var det et litt dystert førsteinntrykk jeg fikk av mottaket. Men etter å ha vært på feltarbeid en stund syntes jeg i grunnen at stedet var helt greit og om sommeren da det var grønt og lyst, var omgivelsene riktig idylliske. Beboerne på Skogstu var selv bevisst at standarden på mottaket var dårligere enn på andre boliger de observerte i sine omgivelser og flere av dem kommenterte dette ovenfor meg.¹ Det må legges til at disse negative kommentarene som oftest kom i forbindelse med at beboerne hadde en dårlig dag eller i etterkant av negative opplevelser. Hvis jeg spurte hvordan det var på mottaket når informantene hadde en god dag, svarte de at det var "ok". Mens jeg var på feltarbeid ble det gjort en del oppgraderinger inne på mottaket, gardiner, planter og noen strøk med maling var forsøk på å gjøre mottaket litt mer trivelig. Etter at jeg sluttet har de gjort større utbedringer, pusset opp badene og bygget opp det brente tilbygget.

Skogstu er et mottak drevet av Norsk Folkehjelp og kan totalt huse 65 asylsøkere. Da jeg var på feltarbeid hadde de en avdeling for enslige med eller uten barn og en avdeling for

¹UDI har en målsetting om at det skal være en nøktern standard på norske mottak. (Lauritsen og Berg 1999)

enslige mindreårige. Mennene bodde i 1. etasje, kvinnene og de mindreårige jentene bodde i 2. etasje og de mindreårige guttene bodde i 3. I hver av etasjene var det en lang gang med dører på begge sider inn til små rom. Det var kjøkken, bad og tv rom i hver av etasjene, det var kontorer og det var soverom der beboere bodde sammen to og to. Ellers var det et datarom og et musikkrom i andre etasje (disse var ikke i bruk da jeg var på feltarbeid). Og det var et knøttlite fellesrom med noen lenestoler og et spiserom, der de enslige mindreårige hadde felles måltider, i tredje etasje.

Antall beboere på mottaket varierer, men i starten av 2003 var det registrert 20 enslige mindreårige asylsøkere på Skogstu, 5 av disse var jenter og ingen var under 16 år. Ungdommene kom på dette tidspunktet fra Libanon, Somalia, Etiopia, Albania, Afghanistan, Irak, Sri Lanka og Pakistan.

PROBLEMSTILLING

Hvem er de enslige mindreårige asylsøkerne? Hva er det som opptar dem? Hvordan opplever de den situasjonen de er i? Dette var spørsmål, som motiverte meg, da jeg valgte å skrive oppgave om denne gruppen av mennesker. Det lille jeg visste om enslige mindreårige asylsøkere, hadde jeg fra media. Min oppfatning var at det var en ganske trist gjeng i triste omgivelser og med en håpløs framtid. Det er en oppfatning som jeg mener å ha til felles med veldig mange andre mennesker i det norske samfunnet. Ada Engebriksen, som har skrevet en NOVA rapport om migrantbarn, "Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn...", skriver om denne gruppen at: "Disse barna forstås ofte i et kriseperspektiv, de er sårbare, utsatte, alene, de er truende, potensielt kriminelle og de er i drift" (Engebriksen 2001:14I). I hvilken grad stemmer denne oppfatningen overens med virkeligheten?

Hvordan kategoriserer de unge asylsøkerne verden rundt seg og hvilke egenskaper knytter de til disse kategoriene? På den andre siden. Hvilken plass har disse ungdommene i den norske majoritetsbefolkningens klassifikatoriske system av den sosiale verden, hvordan blir de kategorisert og hvilke egenskaper blir knyttet til disse kategoriene?

Hvordan påvirker nordmenns kategorier ungdommenes tilværelse?

For å oppsummere: Jeg skal skrive om hvordan enslige mindreårige asylsøkere kategoriserer sin omverden og jeg skal skrive om hvordan omgivelsene kategoriserer dem. Et hovedpoeng i oppgaven vil altså være kategorisering, hvordan kategoriseringen får praktisk betydning i det sosiale livet og hvordan samspillet mellom de ulike kategoriseringene utarter seg.

Fordi ungdommene på Skogstu er i en spesiell politisk og sosial situasjon har jeg også valgt å fokusere på den sosiopolitiske konteksten når jeg skal beskrive og analysere de unge asylsøkernes liv, slik det utspiller seg på og rundt mottaket.

Før jeg går videre skal jeg problematisere det at jeg beskriver de forskjellige kategoriene av mennesker som denne oppgaven handler om, på en forenkende og sammenfattende måte. Det er selvfølgelig stor variasjon innad i disse kategoriene av mennesker. Anthony Cohen skriver om forholdet mellom individer, om selvet og om grupper av mennesker. Før jeg går videre med dette argumentet vil jeg gjøre det klart hvordan jeg bruker begrepene, kategori og gruppe. Grupper er en samling av mennesker som oppfatter å ha en del fellestrekk, de blir skapt og produsert i sosiale sammenhenger. Mens kategorier er tankens ordninger, og en utenifra sett samling av mennesker som blir oppfattet å ha en del fellestrekk. Og så tilbake til Cohen. Et individ er komplekst og består av en samling forskjellige "selv", "multidimensional self". Sosiale grupper består da av en samling av komplekse individer, skriver Cohen. Han mener at dette resulterer i at vi ikke kan ta for gitt at en gruppe av mennesker har en felles forståelse og felles meninger. En viss grad av enighet må de imidlertid ha for å kunne eksistere som gruppe. Individene i en gruppe må ha en forståelse av at de har mer til felles, enn de har med det de oppfatter, som andre grupper (Cohen 1994:17). Jeg kategoriserer/skriver om forskjellige kategorier på grunnlag av hvem jeg mener at oppfatter seg som gruppe. Nordmenn, asylsøkere, enslige mindreårige, somaliere, etiopere, ansatte. Jeg antar at alle disse kategoriene har en felles forståelse av mange ting, at de oppfatter det slik at de tilhører en gruppe. Samtidig som de egentlig består av komplekse individer og har forskjellige forståelser og ulike meninger.

TEORETISK FUNDAMENT

I dette avsnittet går jeg gjennom noen av de teoretiske perspektivene, som er relevante for de diskusjonene som vil bli ført videre i de kommende kapitlene. Jeg starter med å skrive om identitet, om etnisitet og om grenser og skillelinjer mellom kategorier av mennesker. Deretter skriver jeg om selvet og om hvordan mennesker på grunnlag av sine personlige erfaringer, forholder seg og tilpasser seg på forskjellige måter til det samme strukturelle rammeverket. Videre skriver jeg mer utdypende om kategorisering, om forholdet mellom ”det kjente” og ”det ukjente”, ”oss” og ”de andre”, ”venner” og ”fiender” og om ”den fremmede”. Disse begrepene og disse teoretiske perspektivene er direkte knyttet til problemstillingen, hvordan de unge asylsøkerne kategoriserer og blir kategorisert. Hvordan de oppfatter sin omverden og hvordan de blir oppfattet av denne omverden.

Mennesker kategoriserer seg selv og andre på grunnlag av sosial identitet. Thomas Hylland Eriksen definerer i ”Mellom Himmel og Jord” (2000: 241) begrepet identitet. Identitet handler om hvem man opplever at man er. Opplevelsen av hvem man er skapes i relasjon til omgivelsene, man avgrenser seg selv i forhold til andre. Utdannelse, alder, familie, etnisk tilhørighet, nasjonalitet, ætt, hjemsted, språk, kjønn, religion, klasse, livsstil og politikk er dimensjoner av sosial identitet. Å studere mennesker og menneskelig samhandling på grunnlag av sosial identitet innebærer at vi kategoriserer disse menneskene. Kategorisering hjelper oss til å tenke, det hjelper oss til å se sammenhenger og til å sammenligne. Vi skaper orden i det sosiale universet ved å dele mennesker inn i kategorier. På dette grunnlaget utvikler vi en følelse av tilhørighet til enkelte grupper av mennesker samtidig som vi avgrenser oss i forhold til andre (Ibid). ”Sosial klassifisering, det vil si den kulturelle inndelingen av mennesker i atskilte kategorier” (Hylland Eriksen 2001:321). De enslige mindreårige asylsøkerne tenker om seg selv og om andre på grunnlag av sosial identitet eller med andre ord, de kategoriserer mennesker i sin omverden på grunnlag av sosial identitet. De dimensjonene som Hylland Eriksen ramser opp er mer eller mindre relevante i alle de forskjellige relasjonene som ungdommene er en del av.

Kategoriseringen av "de andre" er avhengig av hvordan en markerer grenser eller skillelinjer. Skillet mellom "oss" og "de andre" er et skille som er veldig relevant for hvordan enslige mindreårige oppfatter andre og for hvordan de blir oppfattet. Her vil jeg fortsette med å skrive om etnisitet, som en markør for å danne skillelinjer mellom kategorier av mennesker, mellom "oss" og "de andre". Jeg skal starte med å definere etnisitetsbegrepet. Hylland Eriksen (2000:243) skriver at mennesker som selv antar å ha en felles opprinnelse, historie og opphavsmyte, som opplever å være en kulturbærende gruppe gjennom generasjoner, utgjør en etnisk gruppe. Han understreker at de har en opplevelse av, at de antar å ha en felles opprinnelse. Ungdommene på Skogstu snakket aldri om etnisitet. Men de snakket om kultur, om egen og andres kultur. Fordi Hylland Eriksen skriver at folk som opplever å tilhøre en kulturbærende gruppe utgjør en etnisk gruppe, oversetter jeg ungdommenes begrep "kultur" til etnisitet.

I "Ethnic group and boundaries" argumenterer Fredrik Barth for å fokusere på grenser mellom etniske grupper. Barth skriver at etnisitet er kategorier som aktører kan benytte seg av for selvidentifisering og for å tilskrive andre identitet. Etniske grenser opprettes og vedlikeholdes i møtet med andre, gjennom kulturkontakt og samhandling (Barth 1996:251-252). Etnisitet blir først en betydningsfull forskjell, når mennesker som oppfatter å tilhøre forskjellige etniske grupper møtes. I tråd med Barth vil jeg se på hvordan grensene mellom etniske kategorier på mottaket blir opprettet og vedlikeholdt gjennom samhandling.

I "When Ethnic Identity is a Social Stigma" bygger Harald Eidheim(1996:281) på Barth men også på Goffman og hans handlingsteori, når han skriver om hvordan mennesker artikulerer og opprettholder sin etniske identitet. Eidheim skriver om relasjonen mellom nordmenn og sjøsamer i et norsk kystsamfunn. For en utenforstående framsto dette samfunnet som homogent men ved nærmere ettersyn viste deg seg at de selv kategoriserte hverandre på grunnlag av etnisk identitet, som samer og nordmenn. Forskjeller som tilsynelatende ikke var så store ble gjort relevante. Eidheim skriver om hvordan sjøsamene valgte å underkommunisere sin etniske identitet i møtet med nordmenn fordi de opplevde å bli stigmatisert. Sjøsamene var i mindretall og de opplevde

å bli sanksjonert for atferd, som ble knyttet til det samiske. I lukkede samiske sfærer ble deltakerne på den andre siden sanksjonert for atferd, som ble knyttet til det norske. Forskjellige identiteter ble tillagt vekt i forskjellige sfærer eller i forskjellige situasjoner. Eidheim understreker kontekstens betydning for denne spesifikke formen for kommunikasjon mellom etniske grupper. Relasjonene ble utviklet på grunnlag av lokale verdier og sanksjonsformer (Ibid:297). Det at mennesker artikulerer forskjellige sider ved seg selv i forskjellige sammenhenger er også veldig beskrivende for de unge asylsøkerne på Skogstu. De over eller underkommuniserer forskjellige sider ved sin identitet alt etter som hvordan de ønsker å presentere seg selv, i forskjellige situasjoner. I enkelte tilfeller kan det for eksempel være mest fordelaktig å framstå som en vanlig ungdom, og underkommunisere egenskaper som er knyttet til deres posisjon som enslig mindreårig asylsøker, og/eller til deres forskjellige etniske identiteter. Mens det i andre sammenhenger kan være mer hensiktsmessig å spille på egenskaper, som er knyttet til etnisk identitet eller de fokuserer på det sårbare aspektet ved det at de er enslige mindreårige asylsøkere, for å få oppmerksomhet eller hjelp til et konkret problem.

Øivind Fuglerud (2001:119) kritiserer Barth for ikke å ta tilstrekkelig hensyn til det politiske aspektet ved etnisitet. Han skriver at Barth ikke tar hensyn til institusjoner og strukturer, hvordan disse har føringer for hvordan samspillet mellom etniske grupper utarter seg. "Personer som møtes i inter-etnisk samhandling er ikke nøytrale samhandlingspartnere, de er bærere av relasjoner til det samfunnet som ligger utenfor selve samhandlingssituasjonen og som bidrar til å forme denne" (ibid:119). Men også i Barths etnisitetsperspektiv kan en ane et maktperspektiv. Fordi det å tilskrive andre identitet kan innebære en maktutøvelse. Slik som i det norske kystsamfunnet, Eidheim skrev om. De norske innbyggerne som var i flertall hadde en maktposisjon, de tilskrev samene en etnisk identitet og stigmatiserte dem på det grunnlaget.

I kontekstkapittelet skal jeg skrive om forskjellige sosiale, politiske og historiske forhold, som tilsammen fungerer som et strukturelt rammeverk. I rammeverket ligger det føringer for hvordan alle de forskjellige kategoriene av menneskene som jeg skriver om, forholder seg til hverandre. Begge parter i en relasjon er fanget av de rollene som de er utdelt i det

sosiale samspillet, der samfunnet rundt dem eller rammeverket legger føringer som partene må forholde seg til. Til dette hører det uungåelig med et maktperspektiv. Når det gjelder de enslige mindreårige asylsøkernes forhold til andre er de avmektige i de aller fleste relasjoner. En avmektighet som framkommer som et resultat av de strukturelle rammene.

Hylland Eriksen (2000:248) har blitt inspirert både av Barth og av Eidheim i sine bidrag til etnisitetsdebatten. Han refererer til Barth når han skriver om hvordan grensene mellom de etniske gruppene opprettholdes gjennom sosiale prosesser, til tross for variasjon og likhet mellom og innad i gruppene. Hylland Eriksen er imidlertid opptatt av at etnisitet bare er en av de markørene som mennesker benytter seg av i konstitusjon av samhandling. Forskjellige former for identitet, tas i bruk eller vektlegges alt etter som situasjonen tilsier det. Dette er et viktig poeng. For de unge asylsøkerne benytter seg av eller artikulere forskjellige sider ved sin identitet i forskjellige situasjoner. I enkelte tilfeller snakker de om og samhandler på grunnlag av kultur, eller på grunnlag av det jeg tolker som etnisitet. I andre sammenhenger er det felles interesser, kjønn eller andre dimensjoner av sosial identitet som er konstituerende for samhandlingen. Etnisitet er bare en av de dimensjonene som de benytter seg av for å identifisere og avgrense seg i forhold til andre. En annen antropolog som også er inne på dette er Helena Wulff (1995). Hun skriver om etnisk likeverd og vennsapsrelasjoner mellom unge jenter med forskjellige etnisk bakgrunn, som bodde i samme område øst i London. Gjennom stil og konsum av varer fant jentene en felles interesse, som bandt dem sammen. I dette tilfellet var det altså "felles interesser" som var den markøren som ble utslagsgivende for samhandlingen mellom jentene. Men ungdommene måtte også forholde seg til de voksnes, foreldrenes og lærernes manglende kjennskap til etnisk blanding. De unge jentene hadde ting til felles, som de voksne i deres omgivelser ikke forsto. Gjennom felles interesser bygget de bro over etniske forskjeller, som gjorde seg gjeldende blant andre i det samme området. Wulff viser i denne artikkelen, at etnisitet ikke nødvendigvis er konstituerende for samhandling men er noe, som en mer eller mindre bevisst, kan velge å legge vekt på eller ikke, ettersom situasjonen og omgivelsene legger til rette for det.

Når jeg videre skriver om relasjoner mellom kategorier er det på grunnlag av Barths perspektiv som setter fokus på grenser og Eidheims perspektiv, som setter fokus på artikulering og kommunikasjon. I de følgende kapitlene bruker jeg ikke disse perspektivene bare i forbindelse med etnisitet. Det er nyttig å fokusere på grenser også mellom grupper av mennesker, som identifiserer seg med hverandre på grunnlag av andre dimensjoner av sosial identitet. Det varierer på grunnlag av hvordan omgivelsene legger til rette for det og fra situasjon til situasjon hvilke egenskaper som er av betydning for samhandlingen. I den forbindelse er Hylland Eriksen og Wulffs perspektiver spesielt nyttige.

Til nå har fokuset vært på sosial identitet, på kategorier og grupper av mennesker. Jeg vil imidlertid understreke at mennesker også handler på grunnlag av individuelle erfaringer, på grunnlag av personlig identitet. Giddens trekker i "Modernitet og selvidentitet" inn et kognitivt og universelt perspektiv i identitetsdebatten. Individualitet er knyttet til grunnleggende og kognitive prosesser og har eksistert til alle tider, i alle kulturer. Et menneskes "selv" består av psykologiske behov og refleksive prosesser, i lys av fortiden skapes forventninger til framtiden. Slik bygger man opp en sammenhengende følelse av identitet. Også Anthony P. Cohen er opptatt av selvet og av personlig identitet. I "An Alternative Anthropology of identity" argumenterer han for å studere samfunn og sosiale grupper med utgangspunkt i selvet og i personlig identitet. En må ta høyde for at mennesker er selvbevisste og at de reflekterer over seg selv og sin atferd. "In treating individuals either explicitly or by default as merely socially or culturally driven, ignoring the authorial or "self-driven" aspects of behaviour, is to render them at best partially, and, perhaps more often, as fictitious ciphers of the anthropologist's theoretical intervention" (Cohen 1994:7). De menneskene jeg skriver om er ikke bare drevet av gruppetilhørighet og av de strukturelle rammene, som omgir dem. De er også selvbevisste og reflekterte mennesker som forholder seg og tilpasser seg på forskjellige måter til de strukturelle forholdene som omgir dem.

Jeg har skrevet om hvordan sosial identitet er konstituerende for samhandling og nå sist om hvordan personlig identitet og individuelle erfaringer er utslagsgivende for hvordan

de unge asylsøkerne tilpasser seg den nye situasjonen de er i. Videre vil skrive om kategorier og kategorisering, altså ikke om grupper som blir skapt i sosiale sammenhenger men om tankens ordninger. Ulla Fadel Holm har skrevet ”Skikk følge eller land fly. Danske forståelser af kulturell forskjellighed”, som er et kapittel i ”Den genererende forskjellighed”. Fadel Holm (1999:219 og 259) skriver at en kan tolke det slik at det er en forskjell mellom det å kategorisere og det å klassifisere. Klassifikasjon kan forstås som, å sette mennesker, dyr og gjenstander i systemer og undersystemer, basert på definisjoner av teknisk karakter. Mens kategorisering kan forstås som det å plassere gjenstander, dyr og mennesker i oppfattede kategorier, sette dem i bås for å kunne sortere og derigjennom forstå den erfarte virkeligheten. Verden består egentlig av et kontinuum av fenomener, mennesker og landskaper, det er menneskene som deler disse inn i kategorier, som er tilknyttet typiske forståelser. Fadel Holm skriver videre om hvordan kategorisering er grunnleggende for menneskers evne til å oppfatte, tenke, handle og snakke. Kategorisering er en kognitiv prosess og mennesker kategoriserer automatisk ved hjelp av tidligere erfaringer. Det innebærer at vi ikke trenger å ta stilling til alle de stimuliene vi utsettes for, fordi verden fremstår som ferdig strukturert (Ibid:220). Hervik skiller mellom tekniske kategorier og prototype kategorier. De tekniske kategoriene er ofte i bruk i offentlige institusjoner. De tekniske kategoriene viser til en oppdeling av befolkningen som er basert på vedtatte kriterier. Det er ingen flytende overganger i dette systemet, enten tilhører man en kategori, eller ikke. Hervik problematiserer disse tekniske, enten eller kategoriene. Mennesker passer mer eller mindre inn i kategoriene og på grunnlag av det perspektivet bygger han videre på en teori om prototypekategoriseringer, ”som betyr en kognitiv vurdering af, hvor godt et emne representerer kategorien” (Hervik1999:34). Det som best representerer kategorien er et ledende prinsipp i våre måter og tenke på. På dette grunnlaget skriver Hervik videre om kognitiv økonomi. Ved å tenke om mennesker med utgangspunkt i personer, som en oppfatter at best representerer en bestemt kategori, forenkles virkeligheten. Med en slik forenkling kan man ta opp mest mulig informasjon med minst mulig innsats (Ibid). Til kategoriene blir det assosiert typiske sett av egenskaper. Disse settene kaller Hervik kognitive skjemaer. Skjemaene gir en definisjon av hva som skjer i en gitt situasjon og det gir forslag til handlinger. Hvilke skjemaer en tenker og handler utifra, varierer med

hvilken posisjon en har og hvilke følelser som dominerte når skjemaet ble innlært. De prototype beskrivelsene som danskene gjør av seg selv står i et motsetningsforhold til beskrivelsene av de andre. ”Vi” – ”de” oppdelingen er et kognitivt grunnvilkår. Fordi det er en del kulturelle trekk som anses å være felles for de nordiske landene kan disse teoretiske perspektivene, til tross for at de handler om dansker, også brukes i forhold til den norske konteksten. Fadel Holm referer til Marianne Gullestad, som skriver om likhet og forskjell i Norge, på en måte som minner om den beskrivelsen Fadel Holm gjør av de danske forholdene.

I ”Det norske sett med nye øyne”, skriver Gullestad (2000:84) om en nordisk likhetstankegang. Hun mener at mye av det sosiale livet kan analyseres som forhandlinger om identitet og selvbilder. Stort sett er det andre, som oppfattes som like, som gir bekreftelse på den ønskede identiteten. Det dreier seg ikke nødvendigvis om noen observerbar likhet, men om en ”forestilt likhet”, det som oppfattes som likt blir framhevet. En slik likhetslogikk innebærer at det oppfattes som problematisk når en møter mennesker som en opplever at er forskjellige fra en selv. ”Forskjell sees gjerne som en mangel”(Gullestad 2002:84). Når manglene blir for store unngår ”vi”, ”dem” som er forskjellige. Forskjellige strategier tas i bruk for å skape sosiale grenser. Avstand opprettholdes blant annet gjennom høflig avvisning og gjennom begrenset kontakt. Gullestad mener at unngåelse som strategi syntes å være økende, at avstandsskaping stadig blir mer indirekte og subtilt formidlet. ”Vi tenker likhet, men organiserer i praksis for ulikhet” (Gullestad 1989:119). Denne likhetslogikken er bakt inn i det strukturelle systemet, som fungerer som rammeverk for samspillet mellom nordmenn og de unge asylsøkerne. Nordmenn i omgivelsene rundt Skogstu, har en tendens til å unngå ungdommene. De er nysgjerrige, og bare i enkelte tilfeller direkte avvisende men de holder en viss avstand. Kanskje er dette nettopp fordi ungdommene oppfattes som forskjellige, manglene blir sett på som for store? Det er imidlertid viktig å ikke miste av synet, det at også de unge asylsøkerne tenker om seg selv som kulturelt forskjellige og de tenker om nordmenn som en samlet kategori med egenskaper, som er knyttet til norsk kultur.

Før jeg går videre vil jeg igjen referere til Fadel Holm som skriver om den substansen som er å finne i disse kategoriene, utlendinger og dansker. Hun skriver at det ligger mye taus kunnskap bak disse kategoriene. Det blir gjerne knyttet positive idealbilder til danskene mens det til innvandrerne blir knyttet negative beskrivelser (Fadel Holm 1999:225). Mennesker kategoriserer gjerne uten å ha kjennskap til dem som blir kategorisert. Når en møter ”de andre” personlig, viser det seg ofte at de oppfattelsene en hadde av dem ikke stemmer (Ibid). De negative beskrivelsene som danskene gjør av innvandrere har altså sammenheng med at de ikke har møttes personlig. Denne beskrivelsen er påfallende gjenkjennelig. De unge asylsøkerne blir tilskrevet negative egenskaper som står i kontrast til egenskaper som den norske majoritetsbefolkningen oppfatter å ha. Dette skal jeg skrive mer utdypende om i kapitlet, ””Det norske” og ungdommene”.

Både Fadel Holm og Gullestad skriver om skillet mellom ”oss” og ”de andre”. Disse perspektivene handler om nordiske majoritetsbefolkningers opplevelse av ”de andre”. Et annet poeng som både Fadel Holm og Gullestad framhever er at det ikke knyttes negative beskrivelser til ”de andre” før de kommer tett på, så lenge ”de” forblir i ”deres” del av verden. Det er først når ”de” kommer hit at det settes fokus på negative forskjeller (Fadel Holm 1999:225). De enslige mindreårige asylsøkerne blir av nordmenn oppfattet som, ”andre” som har kommet hit. Dette er et perspektiv som Zygmunt Bauman har skrevet mer utførlig om. I ”Modernity and Ambivalence” skriver han om kognitiv klassifikasjon. Han skriver om hvordan mennesker ordner og strukturerer sitt univers på grunnlag av opposisjoner. En av de viktigste opposisjonene som mennesker bruker for å organisere sine omgivelser er det mellom venner og fiender. ”They make for the frame within which sociation is possible” (1991:144). Opposisjonen består av en relasjon mellom et subjekt og et objekt for handling. Det er på grunnlag av denne motsetningen at mennesker kan konstruere andre, som subjekter på linje med seg selv. Skillet mellom venner og fiender blir gjenspeilet i territoriell og funksjonell separasjon av mennesker. Når ”fienden” som kognitivt hører til et annet ”sted” (Baumann bruker begrepet ”space”) kommer hit for å bli og nekter å forholde seg til den romlige segregeringen, blir det vanskelig å plassere vedkommende (Ibid:149). Fienden blir da ”fremmed”. ”Den

fremmede” truer opposisjonen mellom venner og fiender og truer derfor også hele den strukturen som vi organiserer det sosiale liv på grunnlag av. Den fremmede kan være både venn og fiende, den fremmede er udefinerbar og skaper et hermeneutisk problem. Den fremmede bringer det som er utenfor inn og skaper kaos der det før var orden. Bauman mener imidlertid at det i dette udefinerbare ligger et potensiale. ”Because they are nothing, they may be all” (Ibid:146). Mye av den sosiale organisasjonen kan forstås som et systematisk forsøk på å redusere kontakten mellom grupper av mennesker gjennom territorialisering og separering. Det faktum at den fremmede kom inn i vår livsverden på et bestemt tidspunkt, at han eller hun ikke var her fra starten, gjør at den fremmede blir en begivenhet i historiens gang og ikke noe naturlig element. Det å ha en start innebærer en potensiell slutt. Den fremmede kan dra eller kan tvinges til å dra, uten at det forstyrrer tingenes orden (Ibid:149). Bauman skriver videre om forskjellige måter å forholde seg til de fremmede når en ikke kan unngå å møte dem, ”when one cannot really avoid the space they occupy or share” (Ibid:152). En kan da unngå situasjoner der de fremmede gis moralsk betydning. I ”Life in Fragments” skriver Bauman om strategier som majoritetsbefolkningen kan benytte seg av når de er nødt å forholde seg til ”de fremmede”. En kan da eliminere eller redusere overraskelsesmomenter. Eller en kan gjøre disse overraskelsesmomentene irrelevante/la de fremmede smelte inn i bakgrunnen uten å legge merke til, eller bry seg om dem. Gjøre møtet med de fremmede til en rutine (Bauman 1995:127-128). I mange tilfeller så det ut til at nordmenn benyttet seg av forskjellige strategier for å unngå eller holde avstand til de unge asylsøkerne. Men en del nordmenn tok også initiativ for å opprette kontakt med ungdommene. Slike initiativ kan fungere som tiltak for å redusere overraskelsesmomenter? Eller det kan være at ungdommene ikke i alle sammenhenger ble oppfattet som fremmede?

Både Hervik, Gullestad og Bauman skriver om majoritetsbefolkningens oppfattelse av innvandrere, av ”de andre”. Men også minoriteter kategoriserer verden rundt seg. Ketil Eide har skrevet om enslige mindreårige flyktnings opplevelse av å bo i Norge. Eide bruker begrepene, ”det kjente” og ”det ukjente” i beskrivelsen av de mindreåriges opplevelse av å vokse opp i Norge. Disse to begrepene fungerer som motsetningsfylte kategorier. ”Det kjente” er knyttet til den kulturen ”vi” kjenner fra hjemlandet. ”Det

ukjente” er knyttet til ”de andres”, fremmede kultur. Eide mener at informantene hans prøver å finne fram til en balanse mellom det en av dem omtalte som det norske og det somaliske, eller som et møte mellom nytt og gammelt, nordmann og utlending (Eide 2000:37). Hva med det norske ståstedet? Kan det ikke hende at også nordmenn tenker om asylsøkere på grunnlag av en slik opposisjon mellom ”det kjente” og ”det ukjente”? Eller at de unge asylsøkerne tenker om nordmenn som fremmede? På samme måte kan begrepene ”vi” og ”de andre” brukes fra begge parter synsvinkel. Mye av den teoretiske diskusjonen som vil bli ført videre handler om hvilket perspektiv som er mest anvendelig for å forstå de forskjellige relasjonene, som de unge asylsøkerne er en del av.

Jeg forsøker å skape et gjensidig perspektiv. Det vil si at jeg forsøker å se hvordan de forskjellige partenes oppfatninger virker tilbake på hverandre og er med på å utforme hverandre. ”Det kjente” og ”det ukjente”, ”venner” og ”fiender” og ”den fremmede”, ”oss” og ”de andre”. Alle disse kategoriene opprettes, tilskrives et innhold og vedlikeholdes eller endres som en følge av at de er relatert til hverandre, de er avhengig av hverandre.

METODE

Jeg vil bygge analysen på det empiriske materialet, som jeg har samlet i løpet av feltarbeidet og på grunnlag av det teoretiske fundamentet, som jeg har presentert ovenfor.

Gjennom mitt nærvær, gjennom mine spørsmål og mine mer eller mindre bevisste inngrep i det sosiale livet på mottaket, fikk jeg en innsikt i det landskapet jeg skulle skrive om. En innsikt i hvordan ungdommene konstruerer sin verden, hvilke roller de har i de ulike sosiale samspillene, som de er en del av og i hvordan omverden forholder seg til dem. Deltagende observasjon var primært den metoden jeg benyttet meg av for å samle data og informasjon i løpet av feltarbeidet. Jeg deltok i samhandlingen på mottaket og observerte ungdommene i de forskjellige situasjonene som dukket opp underveis. Jeg prøvde å se etter episoder som gjentok seg, se om det var noe mønster i hvem som omgikk hverandre, jeg stilte spørsmål, samtidig som jeg prøvde og ikke påvirke utfallet

av de forskjellige situasjonene ved å blande meg for mye inn i det som foregikk. Hver dag skrev jeg dagbok for å huske hendelser og samtaler som jeg hadde observert i løpet av dagen.

Mot slutten av feltarbeidet gjorde jeg intervjuer med noen av informantene, jeg laget meg et lite utvalg av personer som jeg hadde fått god kontakt med. Begge kjønn var representert og jeg intervjuet ungdom fra forskjellige land. Jeg stilte de samme spørsmålene til alle. Noen var ment å skulle være åpne slik at ungdommene selv kunne velge å prate om det de syntes var viktig, mens noen av spørsmålene var mer direkte og tenkt å skulle frambringe noen korte fakta. I løpet av intervjuene dukket det opp språkproblemer, misforståelser og noen ville ikke svare på enkelte spørsmål eller svarte bare kort. Det er altså svært forskjellig hva jeg fikk ut av intervjuene. Likevel viste disse intervjuene seg å være nyttige for meg. Ungdommene ga andre svar på intervjuene enn de gjorde når jeg spurte om de samme tingene i situasjoner i hverdagslivet. Avviket mellom svarene er med på å sette ungdommenes erfaringer og kategorier i perspektiv. Det ga meg et mer nyansert bilde av dem og deres meninger og oppfatninger.

Fordi jeg visste at mange av ungdommene hadde traumatiske livserfaringer valgte jeg bevisst å ikke oppfordre dem til å prate hvis de var unnvikende eller sa at de ikke ønsket å snakke om det aktuelle temaet. I mye av den litteraturen som handler om enslige mindreårige asylsøkere blir det påpekt at en må være forsiktig med å samle informasjon om sårbare emner når en ikke har kompetanse til å takle uventede reaksjoner som kan oppstå (Wold 2000:76).

Situasjonen på Skogstu var imidlertid ikke et emne som ungdommene unngikk. Ungdommenes tanker og meninger om livet, som enslig mindreårig asylsøker på mottak, fikk jeg en god innsikt i og det er også dette jeg skriver om.

Mesteparten av tiden jeg hadde til feltarbeid var jeg på mottaket. Om formiddagene var det stille, de fleste av beboerne var på skolen, men en eller flere av beboerne var alltid på mottaket også da. De hadde ikke fått skoleplass enda, hadde problemer som gjorde at

de ikke taklet skolehverdagen eller de simpelthen skulket. Disse ble oppmuntret til å hjelpe til på kjøkkenet eller med andre praktiske gjøremål og jeg hang meg på, jeg hjalp til hvis det trengtes eller vi bare hang rundt og småpratet. En del tid brukte jeg også på å prate med de ansatte, noe jeg opplevde som nyttig, jeg fikk deres perspektiver på hendelser og jeg fikk informasjon om ting som hadde skjedd når jeg ikke var tilstede.

Etter hvert som beboerne begynte å komme hjem fra skolen ble det mer liv rundt på mottaket og jeg tuslet rundt for å få med meg det som skjedde eller jeg satt på kontoret der de fleste kom innom og fikk med meg samtaler og episoder mellom de ansatte og beboerne. Jeg satt sammen beboerne på spiserommet under middagene og om kveldene var det bare å henge rundt igjen der ting skjedde, være på verandaen med de som røyket, se på tv, sitte på fellesrommet og småprate.

Om mandagskveldene var jeg med på sy og strikke gruppe for kvinner og jenter, det var en god mulighet til å komme litt nærmere inn på jentene som fort kunne forsvinne litt i mengden av til dels høylytte gutter. Den samme gjengen møtte jeg på en del fredagskvelder da det ble arrangert aerobic på den lokale barneskolen.

Noen formiddager var jeg også med beboerne på skolen, jeg var med inn i timene, fikk pratet med lærerne og med noen av de andre elevene som ikke kom fra Skogstu, og jeg var med på en klassetur. Skolen var en viktig del av hverdagen for de enslige mindreårige asylsøkerne og jeg syntes det var nyttig å se hvordan de klarte seg og hva de drev med også utenfor mottaket.

Ellers var jeg med på en rekke arrangementer i forbindelse med feltarbeidet. Jeg var med på et seminar for verger i regi av norsk folkehjelp, jeg var med på en flerkulturell fest på den lokale skolen, jeg var med informantene da de hadde grillfest og spilte basket med en skoleklasse med jevnaldrende norske ungdom. Jeg var med en informant til sykehuset, jeg var med på bowling, i svømmehallen, på piknik, på kafe og på handletur og på fellesmøter.

Før jeg startet på feltarbeidet meldte jeg fra til datatilsynet og har gjennom denne prosessen fulgt deres retningslinjer. Siden har jeg også meldt fra til Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste. Dette innebærer blant annet at jeg tok den første kontakten med de ansvarlige for mottaket, at jeg har anonymisert personopplysninger og at jeg har gitt beskjed til informantene om at de har rett til å trekke seg ut. Jeg har dessuten fått underskrifter fra vergene om at de godkjenner at ungdommene er med i prosjektet.

MIN ROLLE I FELTET

I desember 2002 kom jeg til Skogstu første gang, for å ha et møte med ledelsen for mottaket. Blant annet snakket vi om hvilken rolle jeg skulle ha ovenfor beboerne. Jeg sa at jeg hadde lest i en del rapporter at asylsøkerne ofte var sparsomme med opplysninger om seg selv, at det kunne være vanskelig å oppnå tillit, at jeg derfor ønsket å komme beboerne så nær som mulig og at jeg ikke ønsket å gi eventuelle personlige fortroelser videre til personalet, at det var i sosialantropologisk ånd å ha en nøytral rolle. Jeg fikk som svar at det ikke var deres oppgave å rapportere til UDI, at de støttet beboerne og at beboerne stort sett hadde tillit til de ansatte. Koordinatoren for mottaket mente at det kom til å bli vanskelig for beboerne å forstå min eventuelle rolle, som nøytral observatør, at de kom til å se på meg som en ansatt uansett. Hun sa også at hvis det kom fram informasjon som de ansatte burde ha for å ivareta beboernes fysiske og psykiske helse, så ville det være nødvendig at jeg formidlet dette videre. Jeg måtte dessuten skrive under på en taushets erklæring om at personlig informasjon som jeg fikk på mottaket ikke måtte formidles videre, uten å være anonymisert.

Jeg fikk underveis i feltarbeidet erfare at beboerne hadde problemer med å forstå min rolle som student. Jeg fortalte hvem jeg var og hva jeg gjorde på Skogstu flere ganger, både på en felles samling og i samtaler med enkeltpersoner. De nikket og svarte at jaha, det var greit at jeg studerte dem og i neste øyeblikk kunne de spørre om jeg kom på jobb i morgen. De oppfattet meg, ihvertfall den første tiden, som en ansatt.

En av beboerne mente at han hadde sett meg da han var på intervju på Tanum mottak, at jeg var politi og at jeg spionerte på dem. Dette fortalte han videre og det ble til et rykte som spredde seg til de andre beboerne. En gutt fortalte meg om ryktene og la til at jeg bare kunne spørre han om hva jeg ville for han hadde ingenting å skjule likevel. Slik jeg oppfattet situasjonen, var dette en strategi fra hans side. Ved å gi inntrykk av å være ærlig ovenfor en spion, ville han kvitte seg med eventuelle mistanker, renske seg selv. Senere kom det fram at han slett ikke ønsket å fortelle meg om seg selv. ”*Du må ikke spørre, det kan bli katastrofe for meg*”. Jeg fikk mange skjeve blikk i starten og flere av beboerne unnvek meg.

I sin doktoravhandling om unge og enslige flyktninger i Oslo skriver Karin Harsløf Hjelde om en utbredt tendens blant de unge og enslige flyktningene til å tie om seg selv og sine opplevelser. ”These unacompanied minors seemed to be carrying a significant load of silenced knowledge, preventing them from giving information...” (Harsløf Hjelde 2004:37). Denne beskrivelsen passer også til stor grad for ungdommene på Skogstu. Mange av ungdommene hadde liten grad av tillit til mennesker i deres omgivelser og de var sparsomme med opplysninger om seg selv. Dette har metodiske implikasjoner. Jeg kan ikke alltid vite om det de fortalte meg var sant og jeg fikk sjelden noen utdypende informasjon om deres fortid. Denne tausheten kan imidlertid indirekte også være med på å skape en forståelse av ungdommene og deres situasjon. Hva var årsakene til at de bar på så mye taus kunnskap? Det at ungdommene var tilbakeholdende med informasjon om seg selv gir meg et inntak til å forstå noe om hvordan de tenker. En årsak til at de var tilbakeholdende kan være at de, i tråd med det Wold skriver, syntes det var vondt og vanskelig og snakke om sitt tidligere liv, at de ikke ønsket å bli minnet på det. En annen årsak kan være at de var engstelig for at enkelte opplysninger kunne få konsekvenser for asylsøknaden deres. Det svaret som jeg finner mest sannsynlig er at det er kombinasjonen av disse forholdene som var årsak til det tause landskapet. Jeg tror imidlertid at det etterhvert sank inn hos de fleste hvem jeg var og at de forsto hva jeg gjorde på Skogstu. Jeg følte i alle fall at jeg fikk mer tillit og at det ble en mer avslappet og vennskapelig tone mellom meg og de fleste av ungdommene.

Min rolle i feltet ble en mellomting mellom observatør, venn og ansatt. Jeg hadde tilgang til kontoret og nøklene og jeg hjalp til med en del praktiske gjøremål. Jeg var en del sammen med personalet, samtidig som jeg hadde mer tid enn de ansatte sammen beboerne, til å henge rundt i gangene, titte på tv, småprate og liknende. Til tross for de litt problematiske forutsetningene følte jeg etter hvert at det var ganske nyttig å ha en slik mellomposisjon. Det ga meg en innsikt i feltet og bidro til at jeg fikk med meg flere sider av samme sak, både beboernes og de ansattes opplevelser av situasjoner som dukket opp. Mellomposisjonen var med på å avsløre interessekonflikten i relasjonene mellom de ansatte og beboerne. Ved å være tilstede på kontoret kunne jeg for eksempel observere episoder mellom de ansatte og beboerne som jeg ikke ville fått med meg ute fra gangen.

Stort sett prøvde jeg å overse det når beboerne gjorde ting de ikke fikk lov til men i noen episoder blandet jeg meg inn. For eksempel. Fordi jeg hadde tilgang på nøkler prøvde Ali stadig å få meg til å åpne døra til lageret slik at han kunne hamstre fisk i tomat, yoghurt, kjeks og andre godsaker. Hvis jeg hadde blitt bedt om å hente noe på lageret, var han ofte rett i hælene på meg. Når jeg syntes at han ble for drøy fikk jeg han til å legge godsakene tilbake. Selv om det ikke dreide seg om alvorlige regelbrudd, følte jeg at jeg som ansvarlig for den nøkkelen jeg hadde, ikke bare kunne la han forskyne seg. I slike tilfeller viste det seg problematisk at jeg hadde en slik mellomposisjon mellom de ansatte og ungdommene.

HISTORIEN OM...

For å innvie leserne i hvem dette handler om, vil jeg nå skrive om noen av de ungdommene som bodde på Skogstu. Som tidligere nevnt var mange av dem unnnvikende når jeg spurte dem om fortiden og noen sa rett ut at de ikke orket å snakke om det. Enkelte var redde for å videreformidle informasjon, de fryktet at det kunne komme UDI for øre og dermed svekke saken deres. Jeg har derfor ikke samlet noen systematisk informasjon om ungdommens tidligere liv. Noen fortalte bare kort om seg selv i forbindelse med intervjuene jeg hadde med dem og noen historier har jeg fra tilfeldige samtaler.

Jember kom fra Etiopia og hadde vokst opp sammen med en tante i et av landets byer. Hun hadde fullført en etiopisk grunnskole. Jember reiste fra Etiopia til Jemen der hun jobbet som hushjelp i et år for å spare penger til å komme seg videre til Europa. Hun kom til Europa med bil, ble satt av i Oslo og fant fram til politistasjonen på egen hånd. Jember beskriver seg selv som stille og sjenert, men hun hadde mange venner på mottaket. Hun var skoleflink og likte seg på skolen, hun vil gjerne bli sykepleier. Jember var bestevenninne med Sara som også kom fra Etiopia, de to delte rom og dro ofte på perm sammen til venner i helgene. Da jeg avsluttet feltarbeid hadde Jember fått et negativt svar på søknaden sin.

Sara kom fra Etiopia og hadde vokst opp som enebarn med sine foreldre på landsbygda. Hun hadde sparsomt med skole. Hun fortalte at hun bare i liten grad hadde hjulpet til hjemme, men at hun var vant med en strengere overvåkning fra foreldrenes side enn det Jember hadde vært vant til. Det var foreldrene som hadde betalt reisen for Sara, hun hadde kommet til Europa med fly. Sara fikk asyl og ble tildelt kommune før jeg avsluttet feltarbeidet.

Eneye kom fra Etiopia. Hun bodde sammen med Beza som også var fra Etiopia. De to var bestevenninner, noen ganger var de sammen med Jember og Sara, men stort sett var de for seg selv. Eneye var veldig glad i å se på film og leide flere videoer hver uke, favoritten var romantiske komedier fra Hollywood. Ellers likte hun å dra til Oslo, titte i butikkene og besøke venner. Hun fikk oppholdstillatelse og flyttet til et kollektiv for enslige mindreårige.

Mohammad kom fra Afghanistan. Foreldrene hadde vært jordbrukere og hadde bodd i fjellene i Afghanistan. Faren var blitt drept i krigen. *”Det var bare mamma og meg, jeg passet på mamma, jeg var glad i henne, jeg hjalp til hjemme, vasket og laget mat”*. Mohammad hadde aldri gått på noen vanlig skole, men han hadde vært litt med på en moske skole. Da jeg spurte han om fortiden under intervjuet var han på gråten og sa han ikke ville prate noe mer om det. Men han fortalte litt om seg selv en dag da vi satt på tv

rommet sammen og det sto på en såpeopera på et språk ingen av oss forsto. Alle husene der han bodde i Afghanistan ble bombet, nabomannen hadde kommet hjem en dag og fant hele familien drept og huset ødelagt. Mohammad og moren hadde dratt til Pakistan og Mohammad ble sent videre mot Europa. Familien til moren hadde måttet betale 8000 dollar til en mann som skulle ta han med til Europa. De hadde reist med bil og tog, en hel gruppe med mennesker i tre-fire måneder. Mohammad ble fulgt til Danmark der han ble satt på toget til Oslo. Mohammad var stille og nokså innesluttet. *"Noen andre slenger med dørene, de er sinte, når jeg er trist går jeg bare og legger meg"*. Han hadde ingen nære venner på mottaket, men var aktiv i en treningsklubb der han hadde mange norske venner eller snarere bekjente. Han ville gjerne fullføre skolen og få seg en jobb, kanskje som snekker eller maler. Mohammad hadde vært i Norge nesten et år da jeg intervjuet han og omtrent samtidig fikk han vite at han skulle få flytte til et kollektiv, samme sted som han trente.

Hassan kom fra Irak. Han hadde ingen far og var enebarn. I oppveksten gikk han på skole men var mye dårlig, lå hjemme i sengen og hadde ikke hatt mange venner. Han hadde vært syk helt siden han var liten og hadde fått vite at han ikke kom til å bli gammel. For å redde livet hans hadde moren solgt eiendommen sin, slik at hun kunne sende Hassan til Norge. Etter at han kom til Norge hadde han fått vite at han ikke kom til å dø, men han var fortsatt mye syk og deprimert. På Skogstu var han svært populær blant de andre beboerne og jentene syntes at han var kjekk. Også de ansatte likte han og han fikk mye oppmerksomhet. Hassan skrev dikt, han fikk av disse et på trykk i en norsk avis. Han ville gjerne fortsett med å skrive og drømte om å skrive filmmanus. Han hadde vært i Norge i ca 10 måneder da jeg intervjuet han og før jeg avsluttet feltarbeidet hadde han fått beskjed om at han skulle flytte til et kollektiv i den kommunen der han helst ville bo.

Ali var fra Libanon. Han hadde vokst opp sammen med familien og gått sporadisk på skole og jobbet en del i et bilverksted. Farmoren og onkelen med familie bodde allerede i Norge. Ali var en av dem som gjorde mye ut av seg på mottaket, han var pratsom, utadvendt og var alltid i nærheten om det skjedde noe. Særlig ofte var Ali å finne i nærheten av Boy eller Hassan. Han var glad i å lage mat og laget ved flere anledninger

mat til de andre beboerne på mottaket. Da jeg dro fra feltarbeidet hadde han vært i Norge snart et år og hadde fått første negative svar på søknaden.

Hannah var kurdisk iraker. Hun hadde ikke gått på skole men vært hjemme og hjulpet moren i huset. *”Jeg husker jeg likte å stå ved kjøkkenbenken å se mamma lage mat”*. Hannah hadde giftet seg med kjæresten uten å få farens velsignelse. Hun selv, moren og mannen hadde flyktet sammen. De hadde reist med bil og kommet til Tyrkia, da moren gikk ut av bilen for å gå på do. Det hadde kommet en bil med noen menn, Hannah hadde ropt på moren men hadde blitt hysjet på og holdt nede. Da de kjørte videre, var det uten moren. Denne episoden hadde utspilt seg for omtrent et år siden da hun fortalte meg om den og det var siste gang Hannah hadde sett eller hørt noe fra moren. Mannen var en del eldre enn henne og bodde i Oslo, men fordi ekteskapet ikke var godkjent av faren hennes var det heller ikke formelt godkjent. Så hun fikk ikke bo sammen med mannen men måtte bo på mottak for enslige mindreårige inntil hun ble 18 år. Hannah var nesten alltid blid og veldig pratsom, men hun var dårlig i norsk så språket ble en barriere for min forståelse av henne. Hun var sjeldent sammen med noen av de andre jentene på mottaket og snakket bare litt med de andre guttene fra Irak. Hun var mye på besøk hos mannen i Oslo eller pratet med de ansatte på mottaket. Det var midlertidig stans i søknader fra Irak mens jeg var på feltarbeid så hun visste ingen ting om hva framtiden ville bringe da jeg avsluttet feltarbeidet.

Aryan kom fra Somalia og var en stille innesluttet jente, hun snakket dårlig norsk og var vanskelig å komme inn på. Hun var mye syk og lå til sengs, orket ikke eller ville ikke være med på aktiviteter som mottaket arrangerte og hun hadde ingen nære relasjoner til noen av de andre beboerne på Skogstu. Det var sjelden jeg fikk noe ut av henne, men en dag da jeg fulgte henne til sykehuset fordi hun skulle ta noen prøver, løsnet det litt. Jeg spurte og hun fortalte også på eget initiativ om sitt tidligere liv og om drømmene for framtiden. Hun fortalte at hun hadde seks yngre søsken, selv ville hun kanskje ha 10 barn. Aryan hadde aldri gått på skole, men hjulpet til hjemme. Noen ganger hadde hun fått lov til å besøke en av nabojentene, ellers hadde hun sjelden vært ute av huset. Hun fortalte med iver om en bryllupsfest hun hadde vært med på, det hadde vært masse mat og noen

av jentene hadde danset, selv likte hun ikke å danse. Da jeg spurte hva hun ville gjøre når hun ble voksen, hva hun ville jobbe med, svarte hun at hun hadde lyst til å bli lege. Aryan hadde en fetter som bodde med familien sin i Oslo. Hun var sjelden på besøk hos fetteren, men snakket en del med han på telefon. Da jeg avsluttet feltarbeidet hadde hun fortsatt ikke fått vite noe om hvordan det lå an med søknaden.

Ranja kom fra Makedonia. Han hadde vært aktiv fotballspiller men hadde sluttet etter en skade. Han fortalte mange forskjellige historier om seg selv og det var vanskelig å vite hvilken av dem som stemte. Ranja snakket litt med mange av de andre ungdommene men hadde ingen gode venner på mottaket. Han var mest interessert i å finne venner utenfor mottaket. Ranja var heller ikke særlig populær blant de ansatte på mottaket.

Boy var fra Somalia. Boy hadde vokst opp sammen med foreldrene og 8 søsken. De hadde hatt litt land og noen dyr, de hadde hatt det bra, mente Boy. Da krigen startet var de blitt fattige. I den nærmeste byen var det to klaner, som var sterkere en hans klan, så de ble stadig angrepet og måtte flytte lengre vekk fra byen. Stedet der familien hadde bodd de siste årene før han reiste var en slags landsby, som fungerte som en treningsleir for soldater. Av og til dro han sammen med de andre guttene innover mot byen for og sloss. *"Jeg lærte å hate fiendene når jeg vokste opp"*. Boy hadde pleid å farte rundt med de andre guttene, sove på forskjellige steder og sloss for maten. En av hobbyene de hadde, var og slå med pinner på minene helt til de ble varme og begynte å dirre, da hadde de løpt. Ellers pleide de å samle på kuler, det hadde vært om å gjøre og ha flest. Et par ganger hadde de dessuten bundet sammen en ball av noen tøyrester og spilt fotball. *"Jeg hadde masse venner, vi var sammen hele døgnet, mange hadde ikke familie. Jeg var en mann, kjempet for maten, jeg var aktiv, jeg tullet..."*. Da Boy var yngre hadde familien bodd et par år i flyktningleir i Kenya og Boy hadde gått på skole. Det var bemerkelsesverdig hvor mye han har fått med seg den korte tiden han har gått på skole. Han forsto en del engelsk, arabisk og snakket godt norsk, han kunne fortelle meg ting om europeisk historie og hadde formeninger om mange ting. Han samlet på brosjyrer fra de norske politiske partiene, slik at han kunne lære seg om hva de sto for og var dessuten engasjert både i sin egen, og til dels i de andre ungdommenes asylsak. Han ringte til UDI,

møtte opp der personlig for å purre på saksbehandlingen. De andre ungdommene på Skogstu engasjerte seg ikke i sin egen sak på samme måte, de fleste ville helst ikke tenke på den, men tok en dag av gangen. Boy fortalte at det var onkelen som hadde betalt reisen for han. Først hadde de dratt til hovedstaden i Etiopia og der hadde de møtt mannen som fungerte som ”reiseleder”. De hadde reist med fly til Frankfurt. Reiselederen hadde et falskt pass, så det var ikke noe problem å komme gjennom passkontrollen. Videre hadde de reist med tog og buss til Oslo. Det var reiselederen som bestemte hvilket land i Europa de skulle til. Boy var en av ungdommene som gjorde mest ut av seg på mottaket og derfor er også historien om han klart mest utbrodert i denne teksten. Da jeg intervjuet Boy, hadde han vært i Norge i 10 måneder og hadde fortsatt ikke fått noe svar på asylsøknaden.

KAPITTEL 2. STRUKTUR OG AVMAKT

INNLEDNING

I dette kapittelet skal jeg skrive om de rammevilkårene, som omgir de enslige mindreårige asylsøkerne. Om de betingelsene som ungdommene må forholde seg til og litt om hvordan de i praksis tilpasser seg disse betingelsene. Dette handler ikke om ubetydelige forhold som får stor betydning. Jeg skal skrive om forhold som virkelig har betydning. For eksempel om hvem som får opphold og om hvem som blir sent hjem. Men disse betydningsfulle forholdene fungerer også som en kontekst eller et strukturelt rammeverk og fører til at mange andre og tilsynelatende ubetydelige forhold på mottaket blir gitt en stor betydning. Forklaringen på den store kontrasten mellom glede og sorg, som jeg skrev om i prologen, kan i stor grad forklares på grunnlag av det strukturelle rammeverket, som blir beskrevet i dette kapittelet. I de følgende kapitlene vil det handle mer utdypende om hvordan ungdommene tilpasser seg den situasjonen de er i, om hvordan det sosiale samspillet utarter seg. Her har jeg først og fremst lagt vekt på betingelsene. Historiske, politiske og sosiale vilkår ligger til grunn for den situasjonen de unge asylsøkerne befinner seg i. Deres handlingsrom og deres begrensede muligheter er knyttet til den avmektige situasjonen de er i, til de strukturelle rammevilkårene. De er underlagt internasjonale politiske og økonomiske forhold, nasjonale lover og regler og de er underlagt alle de retningslinjene, som er knyttet til driften av mottak.

Jeg skal starte med å skrive litt generelt om barneflyktninger på verdensbasis. Deretter skal jeg beskrive to episoder som utspilte seg på mottaket, for å kunne referere tilbake til disse videre i kapittelet. Jeg skal på en kortfattet måte skrive om makt og om hvordan de aller fleste av de relasjonene som ungdommene er en del av må ses i et maktperspektiv. Videre vil det handle om nasjonalstater og om grensekontroll. Jeg skal gå igjennom de forskjellige kategoriene og definisjonene, som er av betydning for hvilke rettigheter ungdommene må forholde seg til. Jeg skal skrive om ventetid og om livet i mottak. Til slutt skal det handle om rammer for mottaksdrift og om økonomi.

BARNEFLYKTNINGER

Karin Harsløf Hjelde (2004:22) refererer til Ressler, som i 1988 skrev at ingen hadde gjort noe forsøk på å estimere hvor mange enslige mindreårige flyktninger og asylsøkere det eksisterte for øyeblikket, men at det kunne beregnes ut fra tilgjengelig informasjon, at det ganske sikkert dreide seg om hundre tusenvis. Ettersom det stadig oppstår nye og mer omfattende konflikter rundt i verden, har antallet i de seneste årene, ganske sikkert, bare økt.

Før 1986 ble ikke de enslige mindreårige asylsøkerne registrert som noen egen gruppe, men Hjelde mener at det heller ikke var så mange av dem før dette årstallet. Siden da har omfanget stadig økt. Det er likevel et langt lavere antall som kommer til Norge, enn sammenlignet med andre land i Europa. I 1998 kom det, til da det høyest antall med enslige mindreårige asylsøkere, 379 barn. I 2000 kom det 561 og i 2001 kom det 556 barn alene til Norge (Ibid:28-30). Fra UDIs asylstatistikk fant jeg at antallet har økt ytligere med 894 i 2002 og 916 i 2003. I 2003 kom hele 306 av barna fra Afghanistan, 117 fra Somalia, 108 fra Irak og 57 fra Etiopia. 90% av de enslige mindreårige asylsøkerne er mellom 16 og 18 år og de aller fleste er gutter. I 2004 sank antallet enslige mindreårige som søkte asyl i Norge ganske drastisk til 425, det er en nedgang på 42%. I slutten av oktober i 2005 var tallet nede i 244 (<http://www.udi.no>).

TO EPISODER PÅ MOTTAKET

En dag jeg satt og spiste middag sammen med ungdommene på Skogstu, kom en av de unge kvinnene, Ayan opp med sønnen sin. Selv om de ordinære beboerne ikke skal ha mat på fellesrommet ga jeg sønnen litt middag (jeg tenkte ikke over at det skulle være noe problem). Etter en stund gikk Ayan ned igjen med sønnen og etter en kort stund kom en av de andre unge mødrene, Kevron opp på spiserommet. Den ellers nokså stillferdige Kevron var sint, hun veivet med armene og pekte truende med pekefingeren mot Jember, som satt ved siden av meg. Hun snakket høylytt på etiopisk. Jeg hørte hun nevnte barnas navn. ”*Bla bla ..., ...,bla bla bla, fuck you...*”. De andre i rommet, som heller ikke forsto språket fniste og lo. Boy ropte, ”*Kom igjen, ta henne, Det er morsomt når jenter slåss*”.

Etter at hun hadde skjelt fra seg marsjerte hun med bestemte skritt ut og forsvant ned på rommet sitt. Jeg spurte Jember om hva episoden dreide seg om. Jember ville først ikke si noe om det. ”*Nei det er ikke så farlig, hun var bare litt opprørt*”. Men jeg fortsatte å spørre. Det viste seg at det hadde vært en latent konflikt mellom de to mødrene om hvem av barna som fikk mest oppmerksomhet. Det var jeg som hadde fått konflikten til å blusse opp, da jeg ga mat til et av barna og ikke det andre. Kevron følte det som en stor fornærmelse at sønnen ble forskjellsbehandlet. Det jeg oppfattet som en bagatell, som noe ubetydelig og ikke i det hele tatt hadde reflektert over, opplevde Kevron å ha stor nok betydning til å skjelle ut Jember, som tilfeldigvis satt ved siden av meg. Hvorfor? Jeg skal i løpet av dette kapitlet analysere denne episoden i lys av det rammeverket som omga beboerne på Skogstu.

Hassan hadde tannverk og trengte råd fra de ansatte om hvordan han skulle få ordnet opp i dette problemet. Han hadde ikke selv nok penger til å dekke en tannlegeregning. De ansatte visste imidlertid heller ikke hvordan han skulle gå fram for å få ordnet opp i tann problemene. Hvis det var akutt hadde tannlegen plikt til å hjelpe han men om han likevel ville få en regning og om han da i ettertid ville få dekket utgiftene gjennom UDI, det var de usikre på. De sa han måtte velge selv om han skulle gå til tannlegen, ta sjansen på at det økonomiske skulle ordne seg eller om han skulle søke UDI om støtte og vente på svar før han gikk til tannlegen. Tanna var vond men Hassan var redd for å sitte igjen med en stor regning. Derfor kom han opp til flere ganger daglig innom kontoret for å spørre de ansatte om råd. Etter hvert ble de ansatte lei av det de oppfattet som mas. ”*Hassan bare forlanger, later som han ikke klarer noe selv, han klager og syter, kan aldri vente til det er hans tur*”. De ansatte mente de hadde gjort det de kunne for å informere han og syntes han kunne ordne opp i problemene selv. Hvorfor oppsto denne situasjonen? Forklaringen kan ligge på mange plan og jeg skal referere til denne saken videre i kapitlet.

MAKT

Christian Krohn-Hansen og Halvard Vike(2000:307-308) omtaler makt, som et sosialt relasjonsmønster. Menneskers oppfattelse av verden, måten å kategorisere sosiale

statuser, oppfattelsen av hva som er rett og galt, kommuniseres gjennom symboler i samhandling og er et uttrykk for makt. På dette teoretiske grunnlaget er det mulig å se et maktperspektiv i alle de relasjonene som de unge asylsøkerne er en del av. I dette kapitlet er myndighetenes og byråkratiets strukturelle makt ovenfor de enslige mindreårige et sentralt poeng. Men også i forholdet til de ansatte, lærere, nordmenn de møtte utenfor mottaket og i relasjonene dem i mellom er det et maktperspektiv, som er mer eller mindre tydelig.

Relasjonen mellom de to mødrene som jeg skrev om ovenfor er tydelig preget av at det foregår et maktspill. Ayan gikk rett ned og fortalte om maten til Kevron, som så kom i harnisk opp på spiserommet for å si sin mening om denne forskjellsbehandlingen. Hvorfor tok Ayan i mot maten uten en mine for så å gå ned å fortelle Kevron om det, når hun viste at dette var et brudd på reglementet og at det dessuten ikke var særlig rettferdig? Begge mødrene hadde et ønske om at deres barn skulle bli likt, at deres barn skulle få oppmerksomhet og fordeler. Da Ayans sønn fikk mat følte hun at hun hadde et forsprang ovenfor Kevron og hun gikk ned for å formidle dette. Maten ble brukt, som et symbol på at Ayan og hennes sønn var i en fordelaktig posisjon i forhold til Kevron, som ikke hadde mottatt noen mat. Episoden kan altså tolkes som et spill om makt med utgangspunkt i et ønske om at barna deres skulle få mest mulig oppmerksomhet av omgivelsene. Et maktspill, som hadde sine betingelser i det rammeverket, som jentene var underlagt.

”All makt ... har behov for å legitimere seg selv”, skriver Max Weber (1971:86) i ”Makt og byråkati”. I alle situasjoner der det er forskjeller mellom mennesker, det være seg sosiale, økonomiske eller helsemessige forskjeller, har den heldigste parten et behov for å føle at fordelene er fortjent og at den andre selv er skyld i sin situasjon. I de aller fleste relasjoner var de enslige mindreårige asylsøkerne i en avmaktsposisjon. Relasjonene var preget av at ungdommen var i en ufordelaktig posisjon. Som med Hassan og de ansatte på mottaket. De ansatte satt med kunnskapen og erfaringen i forhold til hvordan en best skulle kunne forholde seg til det byråkratiet som kanskje kunne ha hjulpet Hassan med tanna. De ansatte kunne språket, det var deres jobb å forholde seg til regelverket som

berørte de enslige mindreårige og de var også ansatt på grunnlag av sin ekspertkunnskap. Dette ga dem makt ovenfor Hassan. Når de tolket han som masete og mente han bare forlangte og ikke klarte noe selv, er det en måte å legitimere sin makt ovenfor han. Han kunne ha det så godt hvis han ikke gadd å ta initiativ for å ordne opp i problemet på egen hånd. Jeg synes imidlertid at det er viktig å understreke at denne maktrelasjonen ikke utspilte seg på grunnlag av bevisste og personlige interesser fra de ansattes side. De kunne ikke bare si til Hassan at alt ville ordne seg, de hadde ikke makt til å gå inn i situasjonen å gi fullmakt til at Hassan skulle benytte seg av en tannlege. Begge parter var nødt å forholde seg til det som var deres posisjon i det sosiale systemet. De ansatte var underlagt UDIs og driftsoperatørens økonomiske retningslinjer. Deres holdninger og deres handlinger var en måte å forholde seg til kollektive begrensninger. Strukturen eller konteksten setter rammer for det handlingsrommet som både Hassan og de ansatte må forholde seg til i det sosiale samspillet.

Når jeg skriver om det systemet, som setter rammer for samspillet mellom Hassan og de ansatte (eller i andre sammenhenger mellom de unge asylsøkerne og nordmenn, mellom minoritet og majoritet) er jeg inne på det som kan kalles strukturell makt. Strukturell makt er institusjonalisert og hevet over individers intensjonelle handlinger (Brochmann, Borchgrevink og Rogstad 2002:15). Dette er en forståelse av makt som står i kontrast til det jeg skrev ovenfor, om makt i et aktørperspektiv, som relasjonell og intensjonell. Men jeg velger å bruke forskjellige maktforståelser i forskjellige sammenhenger. De institusjonaliserte maktforskjellene legger føringer for maktforskjeller mellom individer. Når jeg ga mat til det ene barnet og ikke det andre, var det fra min side bare tilfeldig og jeg var helt ubevisst at det skulle få konsekvenser. Men det jeg gjorde var å utøve makt. På grunnlag av den posisjonen jeg hadde på mottaket utøvet jeg som person strukturell makt. Og Kevron som følte seg avmektig turte ikke å skylde på meg, men skjefte istedenfor på Jember, som også var avmektig i denne situasjonen.

I samspillet mellom asylsøkere og nordmenn vil det nesten alltid være en forskjell, eller med andre ord et maktperspektiv med i bildet. Brochmann, Borchgrevink og Rogstad, (2002:13-14) som har skrevet "Sand i maskineriet", skriver at maktutøvelse ovenfor

innvandrere og minoriteter grovt sett kan deles inn i to sfærer. En ytre sfære, som handler om muligheten til å slippe inn i landet (Dette skal jeg diskutere nærmere i avsnittet om grensekontroll) og en indre sfære, som handler om innvandrere og minoriteters rettigheter i Norge. På det indre planet blir innvandrerne berørt av maktutøvelse i tilknytning til økonomiske og funksjonelle forhold samt av makt i tilknytning til nasjon, kultur, identitet og tilhørighet (denne formen for makt vil jeg se nærmere på i kapittelet, ”Det norske og ungdommene”). I det ovenfornevnte eksempelet med Hassan er det først og fremst de økonomiske og de funksjonelle formene for makt det handler om.

GRENSEKONTROLL OG FLYKTNINGSPOLITIKK

Grensekontroll er det som ovenfor ble referert til som myndighetenes ytre makt. Makten til å kontrollere hvem som får bli og hvem som skal sperres ute.

”Det var ikke så mye bomber og terror der jeg bodde, men litt, også ville jeg gjerne få meg en utdanning, jeg vil gjerne bli sykepleier så jeg kan hjelpe andre” (Eneye fra Etiopia). Det var mange forskjellige grunner til at ungdommene på Skogstu reiste på tvers av de nasjonale grensene og søkte asyl i Norge. Ufra de samtalene jeg hadde med beboerne fikk jeg imidlertid et tydelig inntrykk av at nesten alle, i tillegg til de forskjellige bakenforliggende situasjonene som var årsak til at de hadde flyktet, hadde et håp om en bedre framtid, om å få en utdanning og økonomiske muligheter. Dette inntrykket er i tråd med det Engebrigtsen skriver om årsakene til at barn flykter. Barna kan være utsatt for krig, de kan ha mistet foreldrene, de fleste er offer for fattigdom og splittede familier. ”Men alle er offer for global ulikhet som begrenser foreldrenes mulighet til å gi sine barn det de anser som den beste omsorg, oppvekst og framtid. Migrasjon har alltid vært betraktet som en løsning på svake økonomiske muligheter i hjemmeområdet” (Engebrigtsen 2002:14).

Krohn-Hansen og Vike(2000:309) skriver at moderne stater opererer i et internasjonalt classesystem der de forsøker å opprettholde en balanse, der de forvalter internasjonal arbeidsdeling og der de forsøker å akkumulere verdier. Det internasjonale maktforholdet

er også av stor betydning for den ujevne fordelingen av verdier i verden, som igjen er en av årsakene til at mange mennesker flykter, og mer konkret til at enslige mindreårige søker asyl i Norge. Videre skriver Krohn-Hansen og Vike om hvordan grensen har vært et av statens kjernesymboler. Når så mennesker flykter på tvers av grenser, blir statenes maktgrunnlag så vel som menneskelige oppfatninger om tilhørighet og identitet rystet i sine grunnvoller. Et viktig poeng i dette avsnittet er nettopp den utsprede oppfatningen av at det er en selvfølgelig sammenheng mellom bestemte mennesker og et bestemt territorium.

”Bevegelsen av folk fra fattige til mer velstående deler av verden utfordrer grunnleggende ideer om nasjonalitet, territorialitet, identitet og tilhørighet, det utfordrer ideen om homogene og enhetlige nasjonalstater og ideen om kontrollerbare nasjonale grenser” (Engebrigtsen 2002:16). Engebrigtsen refererer til Lisa Malkki når hun skriver om grenser og territorialitet.

Å være stedsbundet, bundet til den jorda der forfedrene har levd, der en er født og vokst opp, blir ansett for å være det normale, det er en oppfatning som har blitt naturalisert. Mobilitet har dermed blitt sett på som et avvik. Slike oppfatninger får følger for synet på flyktninger. Som følge av oppbruddet fra hjemstedet blir de betraktet som sosialt mistilpassede, politisk upålitelige og moralsk fordervede (Malkki 1992:31). Selv om mange av de enslige mindreårige asylsøkerne får oppholdstillatelse i Norge fortsetter de ideene, som er knyttet til grenser og territorier, å være av betydning for dem. De egenskapene, som blir knyttet til dem som gruppe er førende for hvordan og til hvem de utvikler relasjoner. Det er førende for hvordan omgivelsene oppfatter dem og for hvordan de oppfatter sine omgivelser og dermed for hvordan de opplever seg selv. Dette skal jeg skrive mer om i kapitlet om ungdommene og ”det norske”. Poenget her er oppfatningen av den selvfølgelige sammenhengen mellom bestemte mennesker og et bestemt territorium. De nasjonale grensene blir knyttet til kulturelle grenser, til grenser mellom mennesker (Ibid:31).

Også Fuglerud skriver om asylsøkere og grensekontroll. Om hvordan retten til å kontrollere personers bevegelser over grensene har sammenheng med den europeiske forestillingen om selvstendige nasjonalstater. Han skriver om forholdet mellom stater, prinsippet om ikke-intervensjon, om suverenitetstanken og om forholdet mellom en befolkning og dens territorium (Fuglerud 2001:161-162). Disse forholdene er grunnleggende for hvordan de europeiske landene forholder seg til flyktninger og asylsøkere. Fuglerud skriver at det blant annet fører med seg en utvikling av en stadig mer restriktiv flyktningpolitikk og en forsterket grensekontroll (Ibid:162).

”Innvandringsbestemmelser, visareguleringer, flyktningkvoter og asylkonvensjoner kan ses på som midler til å fordele disse godene i en verden der retten til å reise er en knapp gode” (Ibid:206). Det er nyttig å se denne territorielle verdensforståelsen i sammenheng med utviklingen av den norske innvandringspolitikken.

Fuglerud (2001:158) skriver at dagens lovgivning er en konsekvens av historiske forhold. Utviklingen av kontrolltiltak for å begrense innvandringen har kommet som en følge av de til en hver tid gjeldende innvandringsforhold og omvent. Han skriver om hvordan innvandringspolitikken stadig har blitt mer restriktiv, han viser til at andelen asylsøkere som verken fikk flyktningstatus eller opphold på humanitært grunnlag økte mellom 1987 og 1994 fra 24,2 % til 90,9 % (Ibid:162).

I ”Immigration Control, Law and Morality” evaluerer Bente Puntervold Bø (2002:46-49) norsk visumpolitikk utfra juridiske og moralske referanser. Hun utdyper blant annet forholdene rundt stansen i arbeidsinnvandringen i 1975. Myndighetene valgte å bruke sosialpolitiske argumenter. De mente at det hadde oppstått sosiale problemer i forbindelse med ”arbeidstakere fra land som har et kulturmønster som er svært forskjellig fra vårt” (Ibid). Stansen i innvandring gjaldt i første rekke mennesker fra Asia og Afrika, mens innvandringen fra land i det vestlige Europa og fra USA foregikk upåvirket.

Familiegjenforeninger gjorde at innvandringen fra land i den tredje verden likevel har fortsatt. Puntervold Bø skriver videre at det var en kraftig økning i asylsøkere, fra 829 i 1985 til 8613 i 1987. Dette skapte bekymringer i regjeringen, som gjennomførte en rekke innstramminger i forhold til visum og kontrolltiltak ovenfor asylsøkere. I 1989 var antallet

asylsøkere sunket til 4400. Yttligere restriksjoner førte til at tallet i 1996 var nede i 1700. Innstramningene har imidlertid ført med seg at stadig flere mennesker fra den tredje verden søker asyl uten, eller med falske, dokumenter (Ibid).

Historiske og samfunnsmessige forhold har altså hatt føringer for hvilke kategorier av mennesker som har blitt oppfattet som en ressurs eller som en trussel, og dermed har disse forholdene gitt nærmere føringer for hvilke kontrolltiltak som har begrenset flyt av mennesker til Norge. ”Det er fristende å se utformingen av innvandringsreguleringen som et barometer for samfunnets generelle holdninger til de som er kulturelt annerledes... bestemte grupper ble oppfattet som en trussel, og reguleringstiltakene tok sikte på å stenge disse ute” (Fuglerud 2001: 113).

En restriktiv utvikling av flyktningpolitikken og grensekontrollen har ført til at stadig **nye** kategorier av mennesker søker asyl i Norge. Nye kontrolltiltak fører med seg nye å kreative forsøk på å få opphold. Engebrigtsen (2002:14) skriver om hvordan kombinasjonen av en internasjonal økonomi og nasjonale rettssystemer fører med seg motsetninger i form av global ulikhet. Ettersom migrasjonen blir stadig strengere kontrollert, ”nåløyet til rikdom blir stadig mindre”, er det stadig flere barn og ungdom som migrerer og slipper igjennom, fordi internasjonale og nasjonale lovverk gir dem særskilte rettigheter (Ibid). Norge har gjennom internasjonale avtaler og på grunnlag av egne bestemmelser påtatt seg å ta i mot enslige mindreårige asylsøkere. De ordinære asylsøkerne på Skogstu får sjelden opphold mens de enslige mindreårige i de fleste tilfeller får bli. Det å bli kategorisert, som enslig mindreårig asylsøker innebærer en mulighet til å få oppholdstillatelse, en mulighet til å slippe over grenser der de aller fleste som søker lykken, blir avvist.

De enslige mindreårige asylsøkerne, hvis myndighetene ikke viste om eventuelle omsorgspersoners oppholdssted, hadde altså en god sjanse til å få oppholdstillatelse. Deres situasjon blir imidlertid også preget av den territorielle verdensoppfattelsen. Myndighetene ønsker hvis mulig å repatriere de unge asylsøkerne. De forsøkte å oppspore omsorgspersoner i hjemlandet. De forsøkte å finne ut om ungdommene hadde

falske papirer, finne ut om de løy på alderen. En advokat, som jobber med asylsaker, fortalte på et vergeseminar i regi av Norsk Folkehjelp at det er vanlig praksis i UDI å forsøke å finne grunner til å gi avslag. I tråd med dette fortalte Ranja om mange og lange ubehagelige timer under asylintervjuet der han ble spurt de samme spørsmålene om og om igjen. Han oppfattet det slik at myndighetene mistenkte han for å ha falske papirer og at de forsøkte å avsløre dette, gjennom å få han til å gi avvikende svar. Slik blir også de unge asylsøkernes situasjon preget av nasjonale grenser og av grensekontroll.

Ettersom flere og flere barn og unge har benyttet seg av muligheten til å søke asyl, har myndighetene innført tiltak for å begrense tilstrømmingen, også av enslige mindreårige asylsøkere. Dette er i tråd med det Fuglerud og Puntervold Bø skriver om den restriktive utviklingen av flyktningspolitikken. De, som oppfattes som en trussel, skal stenges ute. For å kunne repatriere enslige mindreårige asylsøkere må myndighetene gjøre nye tolkninger av de gjeldene reglene. Myndighetene tolker det foreksempel i dag slik at det er til disse barnas beste å være sammen med familien og de sender dem til denne familien, om de kan oppspores, selv om de måtte befinne seg i kummelige flyktingleire (Engebriksen 2002:61). De nye alderstestene som ble innført i 2003, var også et tiltak for å begrense tilstrømmingen av enslige mindreårige asylsøkere som løy på seg å være yngre enn de egentlig var. En tannundersøkelse som kan angi en mer spesifikk alder skal supplere den tidligere brukte håndleddsundersøkelsen. I halvårs statistikk fra UDI står det at 8 av 10 enslige mindreårige asylsøkere antas å være 18 år eller eldre etter aldersundersøkelsen (www.udi.no). Undersøkelsene blir foretatt med det håp å utgjøre en signaleffekt, som vil redusere antallet voksne som prøver å få opphold i Norge på grunnlag av gale opplysninger om å være mindreårige (UDI pressemelding v. Bjørn Holden). Sammenlignet med andre halvår i 2003 har også antallet asylsøkere som oppgir å være under 18 år ved ankomst blitt mer enn halvert. Dette må i tillegg til aldersundersøkelsene ses i sammenheng med en generell nedgang i asylsøknader (<http://www.udi.no>).

Denne beskrivelsen av hvordan UDI tar i bruk nye metoder for å kunne avvise grupper av asylsøkere som urettmessig søker på grunnlag av å være enslige mindreårige passer

overens med Fugleruds beskrivelse av hvordan innvandringsbestemmelsene utvikles i en restriktiv retning og som en følge av hvem som til en hver tid søker om å få opphold. Dette bringer oss tilbake til det tidligere nevnte poenget om folks opplevelse at det er en sammenheng mellom bestemte mennesker og et bestemt territorium. Migrasjon ryster ved statens maktgrunnlag og utfordrer ideen om homogene nasjonalstater og kontrollerbare grenser. Derfor utvikles det stadig nye kontroll tiltak. Her er det også relevant å trekke inn Bauman (1991:15), som skriver at de nasjonale statene er skapt for å håndtere problemer med de fremmede, de er skapt for å opprettholde etnisk, religiøs, lingvistisk og kulturell homogenitet. Sosial organisasjon kan forstås som et forsøk på å holde forskjellige kategorier av mennesker atskilt gjennom territorialisering og separering (se s.18).

Det er imidlertid ikke den norske staten alene som avgjør hvem som skal gis opphold og hvem som ikke skal det. Norge forplikter å forholde seg til en rekke viktige internasjonale avtaler, som er knyttet til flyktninger og asylsøkere. En av disse internasjonale avtalene, som er av stor betydning for flyktninger og asylsøkere er Schengenavtalen. Schengenavtalen ble vedtatt som et samarbeid mellom Frankrike, Tyskland og Beneluxlandene i 1985. Etter hvert har de fleste av de andre landene sluttet seg til avtalen. Land utenom EU har blitt med på ordningen gjennom særavtaler og Norge trådte inn i Schengen-samarbeidet 25 mars 2001 (www.udi.no). Jfr. Fugleruds synspunkter innebærer dette at asylpolitikken har blitt samordnet, slik at de mest restriktive retningslinjene blir vedtatt å gjelde alle medlemslandene. Restriksjoner på reise mellom landene har blitt opphevet, mens personer som reiser til EU landene fra andre deler av verden blir utsatt for en strengere innreise og grensekontroll. Avtalen fastslår at søknader om asyl kun skal behandles av ett land innen det felles området. Ansvaret ligger på det land der søkeren først ankommer (Fuglerud 2001:164-165). Baumans perspektiver ser igjen ut til å være beskrivende men denne gangen i europeisk målestokk. Hvis mulig skal de fremmede holdes utenfor de europeiske grensene. Schengenavtalen kan ses på som en måte å organisere mennesker sosialt. Gjennom separering og territorialisering kan mennesker som oppfattes som fremmede stenges ute og befolkningen innad i Schengen og Europa holdes så homogen som mulig.

KATEGORIER, DEFINISJONER OG RETTIGHETER

Det at mennesker som søker beskyttelse blir kategorisert, definert og oppfattet å høre til forskjellige kategorier av mennesker, innebærer at de blir gitt forskjellige rettigheter. Den ytre makten som jeg refererte til tidligere er avgjørende for hvem som får bli i Norge og hvem som blir sendt ut igjen. Når det gjelder dem som får bli er det store variasjoner i hvilke rettigheter de får. Myndighetene utøver i denne sammenhengen det som ble kalt en indre økonomisk og funksjonell makt (se s.34). Også de enslige mindreårige kan bli oppfattet å høre til forskjellige kategorier og det gir dem forskjellige rettigheter. For å klargjøre hva disse forskjellige definisjonene og kategoriene innebærer skal jeg her gi en nærmere beskrivelse av dem.

Utlendingsloven fra 1988 fastslår hvem som har krav på beskyttelse. En **flyktning** er en person som faller inn under definisjonen som er gitt i FNs flyktningkonvensjon. Personen må også anerkjennes som flyktning etter nærmere angivelser i den norske utlendingsloven. En person som har fått flyktningstatus får innvilget asyl. I tillegg tar Norge i mot overførings- eller **kvoteflyktninger** som kommer til Norge etter avtale med UNHCR. Kvoteflyktningene gis en midlertidig beskyttelse, fordi myndighetene anerkjenner at de som gruppe er utsatt for forfølgelse. Norsk praksis er restriktiv når det gjelder hvem som blir anerkjent som flyktning. Asyl gis først og fremst til personer som har vært politisk aktive og som har blitt individuelt forfulgt (<http://www.noas.org>). En **asylsøker** blir definert som, en person som kommer til Norge, uten først å ha blitt anerkjent som flyktning av UNHCR, og som søker om beskyttelse (asyl) ved ankomst. Folk som må forlate hjemlandet på kort varsel, har for eksempel ikke tid til å gå gjennom FN systemet. En asylsøker kan, hvis søknaden ikke blir avslått, enten få flyktningstatus og dermed få innvilget asyl, eller få opphold på humanitært grunnlag. Norge har skrevet under på et prinsipp om at ingen skal sendes tilbake til et sted der de kan bli utsatt for tortur eller annen umenneskelig eller nedverdiggende behandling. Dermed må Norge gi beskyttelse til flyktninger som faller utenfor definisjonen i flyktningkonvensjonen, disse gis **opphold på humanitært grunnlag**. Et slikt opphold gis altså på grunnlag, av at

forhold i hjemlandet gjør at det er farlig å vende tilbake. De aller fleste som får opphold, får det på humanitært grunnlag. Enkelte personer kan også få humanitært opphold på grunnlag av ”sterke menneskelige hensyn”. Det gjelder folk som er for syke til å sendes tilbake, personer som trenger særskilt medisinsk omsorg eller hvis myndighetene mener at livssituasjonen ved en retur vil være særdeles vanskelig. Oppholdstillatelse gis vanligvis for ett år av gangen. Hvis asylsøkeren ikke har opphold med begrensninger, kan han eller hun, få permanent opphold eller bosettingstillatelse, etter tre år. Etter syv års sammenhengende opphold kan en få statsborgerskap (Ibid). De som får avslag på søknadene sine om oppholdstillatelse, kan klage på vedtaket til utlendingsnemda, blir denne avslått må de reise ut av landet (<http://www.udi.no>).

Forskjellige statuser innebærer forskjellige rettigheter. Både opphold på humanitært grunnlag og asyl gir rett til arbeidstillatelse. Mens asyl innebærer spesielle rettigheter, blant annet i forhold til folketrygdloven. Når det gjelder familiegjenforening, stilles det vanligvis krav om, at den som skal komme til Norge må være sikret bolig og skal kunne forsørges av familien. Disse kravene gjelder ikke for dem som har fått flyktningstatus. Flyktinger har videre rett til stipend til videregående utdanning. Og de har rett til å få reisebevis, noe som innebærer at de kan reise til en rekke land uten visum (Ibid). Det at myndighetene har rett til å definere hvilken kategori de forskjellige individene som kommer til Norge skal tilhøre innebærer en enorm makt og det har direkte innvirkning på de involvertes muligheter i Norge.

Enslige mindreårige asylsøkere er personer under 18 år som kommer til landet uten foreldre eller andre med foreldreansvar. De blir definert som barn. Barnemigranter får sjelden rett til juridisk beskyttelse, og får sjelden asyl, men de tilskrives menneskelige hensyn, slik at mange av dem får opphold på humanitært grunnlag. Bare ufrivillig atskillelse gir imidlertid en slik rett, det vil si at de sendes tilbake dersom det er mulig å oppspore omsorgspersoner. Det at de ikke blir innvilget asyl gjør at de går glipp av de rettighetene, som en flyktningstatus innebærer.

De enslige mindreårige asylsøkerne har egne rettigheter i internasjonal rett, gjennom de alminnelige menneskerettighetene, gjennom flyktningkonvensjonen, gjennom barnekonvensjonen, og gjennom EØS avtalen. Også norske lover omtaler de enslige mindreårige asylsøkerne og deres rettigheter, blant annet gjennom saksbehandlingsregler i forvaltningsloven, gjennom utlendingsloven, de har rettigheter gjennom barnevernloven, gjennom vergemålsloven, og gjennom loven om barn og foreldre, som fastslår at staten har det subsidiære ansvaret for barn som ikke har forsørgere eller ved omsorgssvikt (Hajo.m.fl 2000). Barn som er bosatt i Norge mer enn i tre måneder har rett til grunnskoleopplæring, de har rett til helsetjenester fra den lokale helsestasjonen og de har rett til verge (<http://www.udi.no>).

Vike og Krohn-Hansen (2000:309) skriver at grenser har vært et av statens kjernesymboler. Ettersom de fleste nasjoner har blitt flerkulturelle er grensemarkering ikke lenger tilstrekkelig. Dermed har det blitt viktigere å etablere forskjeller mellom enkeltmennesker, som lar seg håndtere administrativt. Retten til å kategorisere er også en av byråkratiets viktigste funksjoner. De fortolkningene som fører til byråkratisk standardisering er avhengig av kulturelle konvensjoner. Byråkratiets behov for å være operative gjør at de forenkler virkeligheten og ofte er det ikke sammenheng mellom deres måte å klassifisere og den faktiske virkeligheten (Ibid:321-323). Myndighetene kategoriserer flyktninger og asylsøkere på det Hervik ville ha kalt en teknisk måte (se s.15). Det er enten eller kategorier, ingen flytende overganger. Med slike kategorier blir det enklere for byråkratiet å ta avgjørelser på vegne av flyktninger og asylsøkere, enklere å avgjøre hvilken status og hvilke rettigheter de skal få. Slik som Krohn-Hansen og Vike skriver det, skjer det en forenkling av virkeligheten. I realiteten er det ikke noen særlig forskjell mellom en 18 og en 19 åring. Likevel blir asylsøkere som er 19 år kastet ut av landet hvis det ikke er andre grunner enn alderen, som gjør at de får bli. Kevron var 19 år, alenemor til sin sønn og med sterke tilknytninger til miljøet rundt Skogstu. Sønnen ble født mens hun bodde på Skogstu og her fikk hun også hjelp og støtte til å håndtere det hun oppfattet, som en krevende tid. En dag kom hun gråtende opp i tredje etasje og fortalte at hun var helt utslitt. En av de andre beboerne tok da sønnen hennes et times tid slik at hun skulle få en liten pause. Hvis det er de mindreåriges sårbarhet, som gjør at de

får opphold kan en spørre seg om det ikke var like stor grunn til å gi Kevron oppholdstillatelse. Likevel kom politiet med et par dagers varsel og hentet henne og sønnen. I motsetning. Av de som ble definert å tilhøre kategorien enslige mindreårige asylsøkere ble, med få unntak (noen ble ved hjelp av alderstesting avslørt å være eldre eller omsorgspersoner ble oppsporet), alle innvilget opphold eller asyl. Byråkratiet forenkler virkeligheten og har derigjennom en enorm makt til å ta i mot eller avvise mennesker, som søker asyl. ”Erfaring viser at determinasjonsprosessen for flyktningstatus ofte er ustrukturert. Beslutningstakerne baserer seg ofte på instinkt og på en fornemmelse av troverdighet” (Goodwin-Gill 1996:?). Subjektive vurderinger fra beslutningstakernes side gir stor utslag for de avmektige asylsøkerne. Ubetydelige forhold kan bli gitt betydning og faktisk være direkte utslagsgivende for hvem som får bli og for hvilke rettigheter disse skal ha.

VENTETID OG LIVET I MOTTAK

Livet i mottak handler om betingelser og tilpasninger. Det handler om hvordan ungdommene tilpasser seg det strukturelle systemet de er underlagt. Ventetiden i mottak var et hett tema blant de unge asylsøkerne og var i stor grad med på å forme deres opplevelse av tilværelsen. Da jeg kom til Skogstu hadde mange av dem allerede vært i Norge flere måneder og da jeg dro var det flere av dem som fortsatt ikke hadde fått svar på søknaden. Mens de venter på svar har de et ambivalent forhold til det å bo i mottak. De hater det mest, men liker det av og til. Dette hatet er ofte knyttet til frustrasjon i forbindelse med den lange ventetiden.

UDIs mål er at enslige mindreårige asylsøkere skal prioriteres i alle ledd av saksbehandlingen og at søknadene skal være avgjort innen 7 uker etter at de har blitt motatt (<http://www.udi.no>). I realiteten tar det mye lengre tid. Enkelte av ungdommene på Skogstu hadde ventet i mer enn et år, og etter vedtak måtte de også vente på å bli bosatt i en kommune, noe som kunne ta mange måneder. En av grunnene til at beboerne på mottak i Norge må vente så lenge på at søknaden skal bli behandlet er at papirene ofte må igjennom dublinregisteret. Her skal det bli avklart hvilket land som er ansvarlig for

behandlingen av søknaden. Videre må saken sendes til første mottaksland i schengen, hvis den blir avvist der, kommer den tilbake til Norge, og UDI må realitetsbehandle den på nytt. 30% av asylsøknadene gikk til dublinbehandling første halvår i 2004 mot 20% i 2003 (<http://www.udi.no>). Andre årsaker til den lange ventetiden var stans i behandling av søknader for Irakere, det hadde for tamilene med et tregt byråkrati i Sri Lanka å gjøre, og UDI skyldte på omlegging i datasystemet. Ventetiden i mottak er altså direkte knyttet til de strukturelle betingelsene, som de enslige mindreårige asylsøkerne er underlagt. Det er strukturelle betingelser som har stor betydning for deres opplevelse av den situasjonen de er i.

Ventetiden er et hett tema på Skogstu, den blir nevnt i veldig mange sammenhenger når ungdommene er frustrerte. Den påfallende store kontrasten mellom glede og frustrasjon, som jeg skrev om i prologen, er i stor grad knyttet til ventetiden. *”Hvorfor får ikke jeg svar på søknaden? Det er fordi jeg kommer fra Somalia, nordmenn liker ikke folk fra Somalia, jeg vil bare dø, her lever jeg som et dyr, jeg orker ikke mer. Jeg har vært her i over 10 måneder og de har fortsatt ikke begynt å behandle saken min”*, forklarte han opprørt. Ventetiden er av virkelig stor betydning for de unge asylsøkerne, ikke bare for Boy. Mange av de unge asylsøkerne orker imidlertid ikke å tenke på saken sin i det hele tatt, men får utløp for den frustrasjonen og usikkerheten de føler gjennom tilsynelatende ubetydeligheter. En av grunnene til at Kevron ble så sint for det med middagen kan forklares på dette grunnlaget.

Til ventetiden er det altså knyttet en rekke problemer for beboere i mottak. Lauritsen og Berg skriver om mottakssystemet i, *”Mellom håp og lengsel”*. De trekker paralleller til Goffmanns teori om totale institusjoner, og viser til at tidligere undersøkelser av levekår på mottak beskriver, venting, isolasjon, passivitet, mangel på privatliv, mangel på innflytelse, og tap av status, som sentrale aspekter ved livet på mottak. *”Nutiden tillegges kun betydning som en midlertidig tid, som en overgang mellom fortid og framtid. Isolert sett er nutiden meningsløs”* (Lauritsen og Berg 1999:155). Det er vanskelig å konsentrere seg om andre ting, starte på nytt og glede seg over småting når de venter på en avgjørelse som er helt avgjørende for hvordan livet deres vil bli framover.

Som en følge av den politiske og sosiale konteksten rundt ungdommene, var de nødt til å bo på mottak. De var definert som barn uten voksne med forsørgeransvar og hadde ikke anledning til å flytte ut av mottaket på eget initiativ. Om de hadde kunnet det hadde de uansett ikke hatt økonomi til å få seg et eget sted å bo. De unge asylsøkerne er dessuten i stor grad avhengig av den hjelpen de får i mottak. De får hjelp til å forholde seg til alle de praktiske detaljene i hverdagslivet som det er vanskelig å forholde seg til, som enslig i et fremmed land. De uttrykte også selv en forståelse for nødvendigheten av å bo i mottak. Hassan fortalte meg at han hadde opplevd det som trygt den første tiden og han innrømmet at han trengte de ansattes hjelp. Men etter å ha vært i Norge snart et år ønsket han seg ut av mottaket og inn i egen leilighet. Han syntes, på linje med de fleste andre, at det var vanskelig å bo i mottak. Samtidig ga mange av ungdommene uttrykk for positive aspekter ved livet i mottak. Det at de fikk nye erfaringer og nye venner ble framhevet som positivt. Jember fortalte at hun hadde lært om andre kulturer, at hun syntes det var spennende at det bodde gutter der, at hun likte å gå i svømmehallen og at hun var nært knyttet til Sara som hun bodde på rom sammen. Hun syntes i det hele tatt at det var nokså ålreit på Skogstu. Ettersom de andre beboerne fikk oppholdstillatelse, flyttet eller ble sent ut av landet, uten at hun selv fikk svar på sin søknad, ble hun mer nedtrykt og hun var en mer innesluttet person mot slutten av feltarbeidet enn hun var i starten. Hun sa med egne ord at hun syntes det var vanskelig. Ettersom tiden gikk opplevde de unge asylsøkerne det som stadig mer problematisk å bo i mottak.

RAMMER FOR MOTTAKSDRIFT OG ØKONOMI

Jeg skal skrive om rammene for mottaksdrift fordi det er en sammenheng mellom mottakets struktur, ungdommenes økonomi og hvordan de opplever sine omgivelser. Hvordan de kategoriserer og blir kategorisert, relasjonene mellom ungdommene og relasjonene mellom de ansatte og beboerne, er avhengig av de betingelsene, som de er omgitt.

Antall asylsøkere varierer fra år til år ettersom det utspiller seg konflikter og kriger rundt i verden. Det har igjen konsekvenser for kvaliteten på driften av mottak. Målet er at det aldri skal være mer enn 10 % ledig kapasitet i mottakene. Svingningene i antall asylsøkere fører til rask opp og nedbygning av mottak, noe som medfører liten stabilitet, mangel på kontinuitet, og det gjør det vanskelig å bygge opp erfaring og kompetanse. Dette kan føre til dårligere kvalitet på mottakene. Ved behov for rask oppbygging senkes også kravene til kvalitet, som for eksempel under Kosovokrigen i 1993 (Lauritsen og Berg 1999:96). Situasjonen på Skogstu passer ikke overens med denne generelle beskrivelsen. På Skogstu har det vært mottak i mange år og i følge de ansatte har det også vært et nokså stabilt personale over flere år.

UDI har ansvar for å iverksette statens flyktningpolitikk, de har skapt det rammeverket som driftsoperatøren organiserer mottaket ut fra, gjennom driftsreglementet. UDIs regionkontorer lager avtaler med operatørene som kan være kommuner, humanitære organisasjoner og private selskaper. Det er operatørene som står for den daglige driften, men UDI har ansvar for å føre tilsyn av mottakene og de har ansvar for rådgivning (<http://www.udi.no>).

Den første tiden bor asylsøkerne i transittmottak. Der skal de intervjues, de enslige mindreårige asylsøkerne har rett til å bli fulgt av en verge. Det er også på transittmottaket at alderstestene stort sett blir utført. I denne perioden skal det også legges stor vekt på å gi beboerne informasjon om saksbehandling, rettigheter og plikter, om ”norsk kultur”, skikk og bruk og om praktiske forhold.

Videre blir beboerne sendt til et mottak der de skal bo mens de venter på at søknaden skal bli behandlet. Det er en målsetting fra UDI at mottakene skal tilrettelegges ut fra enkelte gruppers særlige behov. Det innebærer at det er egne krav til mottak for enslige mindreårige asylsøkere. Kravene gjelder blant annet omsorg og skole/opplæring/ leksehjelp (<http://www.udi.no>). Ungdommene hadde en egen kontaktperson på mottaket, de gikk på skole, og det var lagt opp til aktiviteter for dem etter skoletid. På Skogstu er det dessuten ansatt personale som har erfaring i å arbeide med barn og personale som har

erfaring med å jobbe opp mot skoleverket. En del av de betingelsene som de unge asylsøkerne må forholde seg til, er altså lagt til rette spesielt for denne gruppen. Likevel er det strukturelle forhold som oppleves som vanskelige. Ungdommene uttrykker blant annet et behov for å få oppmerksomhet på et individuelt plan, at de ansatte skal ha tid til å bry seg om dem. Jeg tror ikke de ansatte manglet erfaring og kompetanse men jeg stiller spørsmål ved om de var mange nok, om de hadde stor nok kapasitet til å ta seg av hver enkelt beboer på en måte som var god nok? (Mer om dette i kapitlet om ungdommenes relasjoner til de ansatte).

For hver av de enslige mindreårige asylsøkerne som bor på Skogstu får mottaket, for å holde driften i gang, i følge en av de ansatte på mottaket, utbetalt ca 200.000 kroner i året. I tillegg til kostnader som mottaket bruker på mat, aktiviteter og drift, får beboerne utbetalt et basisbeløp. Driften av mottak er konkurranse utsatt og de forskjellige driftsoperatørene har som mål å tjene penger på driften. De ansatte på mottaket fortalte også at Norsk Folkehjelp tjente godt på driften av mottak. Er det forsvarlig at operatørene skal gjøre driften lønnsom når forholdene ikke oppleves som gode av de som bor der, når det ikke er nok voksne til stede til at hver enkelt kan få en etterlengtet, individuell oppmerksomhet? Det er myndighetene som legger opp til at driftsoperatørene skal tjene penger på driften. Videre er det operatøren som bestemmer hvordan pengene skal brukes og hvor stor fortjenesten skal være. Til sammen legger disse institusjonene opp de strukturelle og økonomiske betingelsene som ungdommene må forholde seg til i det daglige livet. Disse forholdene får følger både for ungdommenes opplevelse av situasjonen og for praktiske forhold på mottaket.

Det at Ayan og Kevron røk i tattene på hverandre i forbindelse med at bare det ene barnet fikk mat kan for eksempel forklares med den vanskelige økonomiske situasjonen de måtte forholde seg til. Hadde de hatt nok penger, ville de tilsynelatende ikke hatt noen grunn til å ryke i tattene på hverandre. Situasjonen kan imidlertid oppfattes på flere måter. Den kan ha å gjøre med andre forhold i tilknytning til konteksten. Bekymringer for hva som vil skje med dem i fremtiden, om de ville få oppholdstillatelse eller ikke, om de ville bli sendt tilbake til hjemlandet eller til et annet schengenland, om de ville få

mulighet til å gi barna sine gode oppvekstvilkår. Ayan og Kevron var på flere måter i en avmaktsituasjon. De to jentenes muligheter var fullstendig underlagt de strukturelle betingelsene som fulgte med den kategorien de var definert å tilhøre.

I ”mellom håp og lengsel”, skriver Lauritsen og Berg om asylsøkeres økonomiske situasjon. De skriver at det grovt sett har vært stillstand eller en forverring av deres økonomiske situasjon og at det knapt finnes noen andre grupper i Norge i dag som har en tilsvarende lav støtte. Tilskuddet dekker knapt mat, og ikke utgifter til helse, tannpleie, klær, transport og aktiviteter (Lauritsen og Berg 1999:45). De enslige mindreårige på Skogstu fikk mat, busskort og en del aktiviteter dekket. Til gjengjeld fikk de en mindre sum enn de ordinære beboerne. I 1996 var basisbeløpet på 600 kroner i måneden (Lauritsen og Berg 1999:4 i vedlegg) De hadde ikke råd til å gå på kafe, kino eller gjøre fritidsaktiviteter på egenhånd. De brukte pengene på kontantkort til telefonen, noen brukte alle pengene på røyk, og jentene, som ikke røyket, hadde mulighet til å bruke litt penger på sminke og hårprodukter. Den empiriske beskrivelsen av Hassan, som hadde tannverk kan analyseres på bakgrunn av ungdommenes økonomiske situasjon. Hassan hadde ingen mulighet til selv å betale en tannlege regning og det var heller ingen selvfølge at han skulle få dekket en eventuell regning utenom det ordinære budsjettet. Hassan var totalt avmektig ovenfor de strukturelle og økonomiske betingelsene, som han var underlagt. Og det gikk utover hans opplevelse av å bo i mottak. *”Det er vanskelig, jeg har vondt. Jeg vet ikke hva jeg skal gjøre. Mottak er ikke bra. De ansatte liker meg ikke”*. Det betente forholdet Hassan hadde til de ansatte var direkte knyttet til de strukturelle betingelsene som begge parter var underlagt. Slik blir ungdommenes relasjoner med mennesker i omgivelsene preget av de strukturelle betingelsene.

AVSLUTNING

I dette kapittelet har jeg beskrevet de politiske, økonomiske og sosiale forholdene, som omgir ungdommene på Skogstu og jeg har forsøkt å vise hvordan deres liv blir preget av at de må tilpasse seg disse forholdene. Det at de er avmektige i forhold til ytre forutsetninger har vært et sentralt poeng gjennom kapittelet. Rammeverket i form av politiske, økonomiske og sosiale forhold har konkret betydning for hvordan

ungdommenes hverdagsliv er strukturert og er avgjørende for at de befinner seg i den situasjonen de gjør, at de bor på Skogstu og at de venter på at saken deres skal bli behandlet. De strukturelle forholdene er av betydning for hvordan ungdommene blir oppfattet av omverden, fordi det til kategorien enslige mindreårig asylsøker, implisitt følger med en del oppfatninger. Som for eksempel at de er rotløse, i drift, stakkarslige og potensielt kriminelle. Rammevilkårene er dessuten av betydning for hvordan ungdommene opplever sin omverden, for hvordan de opplever seg selv og for hvordan hverdagslivet og samhandlingen på mottaket utspiller seg. Konflikter og frustrasjon hadde veldig ofte sitt opphav i begrensninger og avmakt, som er knyttet til de strukturelle forholdene. Ungdommene tenker mye på den situasjonen de er i, de prater om den og atferden deres blir i flere henseende preget av den. Jeg har i første rekke skrevet om betingelser men også om hvordan ungdommene tilpasser seg disse betingelsene. I de forskjellige kapitlene som følger vil jeg utdype nærmere hvordan rammeverket faktisk er med på å prege de forskjellige relasjonene som ungdommene er del av.

Dette kapitlet har handlet mye om begrensninger. Men beboerne på Skogstu har kommet seg til Norge, de har sluppet unna krig og konflikter og de fleste av dem opplever at mottaket har en bedre standard enn hva de er vant til. Når jeg spurte ungdommene hva de syntes om mottaket, svarte de aller fleste (når de var i godt humør) at de syntes det var ok. De fleste av ungdommene, som bodde på Skogstu mens jeg var på feltarbeid, fikk oppholdstillatelse. De fikk gå på skolen, de hadde tilbud om en del fritidsaktiviteter, de fikk oppleve et nytt land og de fikk muligheten til å lære et nytt språk. De betingelsene som ungdommene var underlagt hadde altså ikke bare negative følger. På den andre siden kunne betingelsene i mange henseender ha vært bedre. Kanskje ved å ha mottak i mindre format og med flere voksne? Med en noe bedre økonomi kunne en del praktiske så vel som sosiale forhold kanskje vært bedre? Hassan kunne ha fått fikset tanna si og Ayan og Kevron kunne ha vært bedre venner. Likevel, hvis det ikke blir avslørt at ungdommene er eldre enn påstått gjennom alderstesting og hvis eventuelle omsorgspersoner ikke blir oppsporet, ligger det faktisk en del muligheter åpne for dem, nettopp som en følge av at de er definert og kategorisert som enslige mindreårige asylsøkere.

KAPITTEL 3. NOEN FELLES KATEGORIER

INNLEDNING

I dette kapitlet vil jeg på en kortfattet måte skrive om noen av de kategoriene av mennesker og institusjoner, som ungdommene forholder seg til i hverdagslivet. Venner, familie, lærere (skolen) og verger. Det er kategorier av mennesker som er av betydning for ungdommene på Skogstu, det er kategorier som de har til felles. Selv om de unge asylsøkerne har ulike erfaringer knyttet til disse kategoriene er det likevel en del oppfatninger, som går igjen. Ungdommene tilskriver disse kategoriene om ikke annet, de samme potensielle egenskapene. Jeg har valgt å skrive dette kapitlet fordi jeg mener at det er med på å gi et innblikk i de unge asylsøkernes liv, det gir et innblikk i hvilke kategorier av mennesker, som er av betydning for dem. Det er kategorier som er knyttet til det strukturelle systemet som ungdommene er en del av. Disse kategoriene utpeker seg som betydningsfulle nettopp fordi ungdommene befinner seg i den situasjonen de gjør, som enslige mindreårige asylsøkere i mottak. Jeg har imidlertid valgt og ikke gå inn i noen utdypende analyser i dette kapitlet, det fungerer mer som en generell beskrivelse av kategorier av mennesker som er viktige i ungdommens liv. Relasjonene mellom de unge asylsøkerne, deres relasjoner til de ansatte på mottaket og deres relasjoner til nordmenn er også av stor betydning for dem i hverdagslivet. Disse relasjonene vil jeg skrive om i del to av denne oppgaven, der jeg vil gå mer i dybden og analysere på grunnlag av oppgavens problemstillinger og på grunnlag av det teoretiske fundamentet.

VENNER

Ketil Eide (2000) skriver om betydningen av vennsrelasjoner for enslige mindreårige. Det blir ofte framstilt slik at migranter holder seg for seg selv i sine egne kjente og trygge miljøer, med mennesker de opplever at hører til samme kategori som dem selv. Eides hovedinntrykk var også at informantene hans var mest sammen med ungdom med samme etniske bakgrunn. Mange ønsket å framstille vennegjengen som mer blandet, men etter å ha tenkt seg om innrømmet de at de var mest sammen med

landsmenn. Eide påpeker imidlertid at ungdommenes sosiale nettverk er i stadig endring og at omstendighetene og situasjonen er avgjørende for det sosiale nettverket og den sosiale identiteten. Eides erfaring er at de enslige mindreårige ikke velger å forholde seg til det ene eller det andre. Det er tilfeldigheter og pragmatiske løsninger, som styrer deres historier og deres opplevelser av tilværelsen. De mindreårige kan, akkurat som med andre mennesker, ikke utelukkende forstås som en gruppe men som individer med ulike historier og det er svært forskjellig hvem de knytter seg til (Eide 2000:104). Disse pragmatiske løsningene i forhold til hvem de enslige mindreårige er sammen med, eksemplifiserer Eide ved å vise til at flere av informantene hans fortalte om at de møtte negative holdninger i eksilmiljøet. Fordi de ikke lever opp til forventningene, fordi de ønsker å gå på byen, få venner av det motsatte kjønn, fordi de ikke følger de konvensjonene som voksne i eksilmiljøet er opptatt av. De følte seg ikke hjemme der og enkelte opplevde å bli ekskludert fra den etniske gruppa. I slike situasjoner må en knytte relasjoner til andre grupper av mennesker (Ibid:37-43). "...hvem de knytter seg til er avhengig av hvor de får innpass og hvordan de blir avvist... Det handler om ulike kombinasjoner av omstendigheter" (Ibid:115).

Ungdommene på Skogstu sa at de ønsket å få venner, på tvers av etniske og kulturelle kategorier og skillelinjer, de ønsket å komme i kontakt med nordmenn så vel som med mennesker med samme etniske bakgrunn. De ønsket først og fremst å bli akseptert uten å ta noe aktivt standpunkt til hvilket miljø det skulle dreie seg om. I praksis er det imidlertid vanskelig å knytte relasjoner til nordmenn, de fleste har bare venner innad i det etniske eksilmiljøet og blant de andre ungdommene på mottaket. Enkelte av ungdommene hadde i perioder norske venner og kjæresten utenfor mottaket. Mohammed som trente aktivt i en idrettsklubb, hadde utviklet relasjoner til de han trente med. Han var en av de få som hadde mer en sporadisk kontakt med norske jevnaldrende. Fordi han trente aktivt i en klubb fikk han en anledning til å komme i kontakt med nordmenn og norske jevnaldrende. De kom nødvendigvis sammen på treninger og treningsleire og de hadde felles interesse i idretten. Det var praktiske årsaker til at han utviklet disse relasjonene. De andre ungdommene, som ikke hadde noen spesielle interesser eller var medlem i noen idrettsklubb eller organisasjon utenfor mottaket, hadde ikke noen

anledning til å oppnå en slik kontakt. Mohammed var veldig flink i sin idrett og ble nok av den grunn oppfattet, som en ressurs og tatt godt i mot. Han fulgte dessuten opp en interesse, som han hadde hatt fra tidligere. De færreste av ungdommene hadde slike spesifikke interesser og av de som prøvde seg i norske idrettsklubber var det ikke alle som fant seg til rette. Ranja hadde startet opp i en fotballklubb, men sluttet igjen. Han fortalte at de andre ikke var noe greie med han, dessuten ble han skadet.

Ungdommene beskrev hvordan kontakt med mennesker fra samme hjemland var viktig for dem den aller første tiden i Norge. Kontakt med noen som hadde ting til felles med dem, noen som snakket samme morsmål, som kunne hjelpe dem å lære nødvendige og praktiske detaljer. De aller fleste av ungdommene fortsatte å holde kontakten med mennesker fra samme hjemland, som de hadde møtt i transittmottak den første tiden i Norge. Jember og Sara dro på ofte på permisjon til venner i helgene. Disse vennene hadde Jember møtt i transittmottaket. Jentene utviklet seg etter hvert nye relasjoner til vennenes venner og så videre. Slik fikk de seg et kontaktnett i Oslo, først og fremst med andre etiopere. Jeg var aldri med på noen av disse permisjonene men observerte en sammenkomst på mottaket da Jember fikk besøk av en venn, en gutt som hun hadde blitt kjent med i transittmottaket. De hadde holdt kontakt på telefon etter at gutten hadde blitt sendt til mottak i en annen by. Jember og Sara hadde laget etiopisk mat, de hørte på etiopisk musikk og satt sammen på rommet og pratet om stort og smått, om mottaket og om felles venner. Det var en sammenkomst som baserte seg på deres felles etiopiske bakgrunn og på deres felles situasjon, som asylsøkere. Jember og Sara hadde tilsynelatende flere venner utenfor mottaket enn mange av de andre ungdommene på Skogstu. Enkelte av de unge asylsøkerne var ganske ensomme og mye alene og enkelte hadde utelukkende venner på mottaket eller eventuelt gjennom familien. De fleste av ungdommene som hadde et kontaktnett, utenom på mottaket og gjennom familien, forholdt seg imidlertid på samme måte, som Jember, til personer i samme kategori som dem selv. Det kunne være kategorier av mennesker fra samme hjemland eller med samme etniske bakgrunn. Det kunne være kategorier av asylsøkere generelt eller enslige mindreårige spesielt. Vennene er representanter for kategorier av "kjente". "De ukjente" er en kategori av mennesker, som ungdommene synes det ville ha vært spennende å få

kontakt med, som de gjerne skulle ha blitt ”kjent” med, men som de bare sjeldent kommer inn på (se s.19). Selv om ungdommene uunngåelig tenker på grunnlag av kategorier som ”oss” og ”dem”, etiopere og nordmenn, ønsker de ikke å ha relasjoner bare til den ene eller den andre av disse kategoriene, de ønsker seg også norske venner.

En av årsakene til at de så sjeldent får norske venner kan være at de unge asylsøkerne befinner seg i en avmaktsposisjon i forhold til nordmenn. Ikke bare er ungdommene ”ukjente” eller til og med ”fremmede” for nordmenn flest, det følger en rekke negative oppfattelser til kategorien, enslige mindreårige asylsøkere. Dette skal jeg diskutere nærmere i kapittelet, ”Det norske og ungdommene”. Poenget er at ungdommene er avmektige i forhold til de norske omgivelsene. De kommer alene og må starte helt på nytt, når det gjelder å bygge seg opp et nettverk av venner. De har et behov for å opprette nye relasjoner, de har et kontaktbehov. Nordmenn, som befinner seg i kjente omgivelser er i en maktsposisjon i forhold til de unge asylsøkerne og de har ikke behov for kontakt. Vennskap er kanskje ekstra viktig for ungdommene fra Skogstu, nettopp fordi de er enslige mindreårige asylsøkere, fordi de fleste av dem er alene i et fremmed land. Samtidig er vennskap en begrenset gode nettopp fordi de er enslige mindreårige asylsøkere, fordi de er avmektige og dermed må forholde seg til nesten altomfattende strukturelle betingelser.

Disse beskrivelsene av hvordan de ulike vennsksrelasjonene utviklet seg, støtter opp under Eides påstand om at det er pragmatiske årsaker som ligger til grunn når enslige mindreårige utvikler vennsksrelasjoner. Vennene kan være mennesker, som de møter jevnlig, som de har felles interesser med, mennesker som selv har behov for eller ønske om å opprette kontakt. Ungdommene utvikler først og fremst relasjoner til mennesker som befinner seg i samme situasjon eller kategori, som dem selv. I de tilfellene der ungdommene rent tilfeldig eller av praktiske årsaker får mulighet til å komme inn på nordmenn, kan de få mulighet til å bli kjent med det ukjente og få seg norske venner.

De vennsksrelasjonene, som de unge asylsøkerne utviklet innad på mottaket var av stor betydning for dem. Det var nødvendigvis de andre beboerne de hyppigst var sammen

med. De møttes ved måltidene, på skolen, på felles aktiviteter og møter, de så på tv sammen, møttes i gangen for å høre musikk og småprate. De bodde på samme rom, brukte samme bad og hadde de samme felles vennene. I mange henseender hadde de felles interesser og de hadde et fellesskap gjennom det at de måtte forholde seg til det samme rammeverket. De var avmektige i forhold til myndighetene, de ansatt på mottaket, majoriteten av nordmenn de møtte i sine omgivelser. Alle disse felles interessene var med på å føre dem sammen, de hadde felles opplevelser og snakke sammen om. Når det gjelder relasjonene mellom de enslige mindreårige asylsøkerne skal jeg imidlertid analysere disse relasjonene nærmere i et eget kapittel.

FAMILIE

En viktig kategori, som de enslige mindreårige forholder seg til, enten i praksis eller de bare tenker om det, er familien. Ada Engebriksen skriver blant annet om enslige mindreårige migranters relasjoner til familien. Hun hevder at de fleste mennesker i eksil fortsetter å ha en nær og tett kontakt med sine familier i hjemlandet. Mange av de barna som migrerer alene har dessuten familie i det landet de reiser til (Engebriksen 2002:19). Engebriksen viser til ulike forskningsrapporter som understreker betydningen av sosiale relasjoner generelt, til nordmenn, til venner, og spesielt til familie i hjemlandet og til familie i Norge, for at de enslige mindreårige skal mestre sin tilværelse og utvikle en positiv selvforståelse og tilpasning i Norge. Engebriksen stiller videre spørsmål ved hvorvidt kontrollpolitikken hindrer opprettholdelsen av de transnasjonale relasjonene (Ibid:20). Som en refleksjon rundt dette spørsmålet, refererer hun til personalet på Sjøvegan mottak. De mente at frykten for at asylsaken deres skulle bli svekket, for at de skulle bli repatriert, førte til at mange av beboerne unngikk å snakke om familien, og at det svekket deres muligheter for å opprettholde kontakten (Engebriksen 2002:94). Hvilken relasjon ungdommen hadde til familien er altså avhengig av de strukturelle betingelsene.

En del av beboerne på Skogstu hadde familie i Norge. Av dem som hadde familie var det varierende hvor nære relasjonene til familien var. Noen holdt tett kontakt mens andre

hadde familie som de helst ungikk. En av de unge guttene fra Sri Lanka, Thamil, var hos familien hver dag etter skolen og i alle helger. Mens Ali, som hadde både onkelen og farmoren boende ikke alt for langt fra mottaket, bare sporadisk valgte å dra til dem på permisjon i helgene. Han fortalte meg at han syntes farmoren var streng, hun nektet han blant annet å røyke. En helg han hadde bestemt seg for å dra til familien, forklarte han det med at han fikk gratis mat, samtidig som han fikk utbetalt ekstra matpenger fra mottaket. Den helgen han var på permisjon kom han imidlertid innom Skogstu om formiddagene for å få en pause fra familien og for å være sammen med vennene på mottaket.

Boy hadde også et slik distansert forhold til en tante i Oslo. Så vidt jeg vet var første og siste gang han besøkte henne, i påskeferien. Han fortalte at han hadde måttet passe barna hennes mens hun dro på besøk til venner og at han hadde blitt helt utslitt. Til tross for Boys utførlige beskrivelser av hvor fælt det var å bo i mottak, fortalte han meg da påskeferien var over, at han likevel ikke syntes det var så verst å bo på Skogstu.

Jeg vet ikke om de ønsket å skjule en eventuell kontakt med familien, ovenfor meg men de fleste av ungdommene hadde tilsynelatende liten kontakt med familien i hjemlandet. En del av ungdommene fortalte at de ønsket å høre fra familien men at de ikke visste hvor disse befant seg eller hvordan de skulle få tak i dem. Enkelte la overhodet ikke skjul på at de hadde muligheter for å kommunisere med familien i hjemlandet. Sara fortalte for eksempel at hun ville skrive til foreldrene om en eventuell ektemann, Hassan sa han kunne få nyheter om moren gjennom en nabo som hadde telefon og Ali fikk til og med besøk av moren som hadde fått turistvisum og bodde en periode hos Alis onkel. Det er altså svært varierende i hvilken grad ungdommene opprettholder kontakten med familien og det er varierende hvorvidt de ønsker å ha noen nær kontakt. Men alle forholdt seg på en eller annen måte til familien, de tenkte på dem, pratet om dem og noen holdt altså kontakten via brev eller telefon.

I følge Eide oppfattet mange av de enslige mindreårige det slik at det norske, ”det ukjente”, innebærer frihet. Når det gjelder frihet til å ta egne valg, er dette imidlertid også avhengig av hvorvidt ungdommene har familie i Norge eller ikke. De av ungdommene

som ikke har familie i Norge har ikke det samme presset på seg til å følge tradisjoner fra hjemlandet, som de som har familie. Verken Jember eller Sara hadde familie i Norge og de bestemte i stor grad over sine egne liv, og dro som tidligere nevnt på permisjon til venner, var med på fester. De kunne selv bestemme hvem de ville være sammen med og hva de ville utdanne seg som. Annathaie fra Sri Lanka, som hadde en onkel i Oslo, var i motsetning til Jember og Sara, bundet av familiens oppfatninger. *”Nei jeg liker ikke gutter, onkel sier at jeg ikke skal prate med gutter”*.

Det så imidlertid ut som Annathaie syntes det var spennende med de andre guttene på mottaket, til tross for onkelens formaninger. Jeg observerte flere ganger at hun pratet med guttene på mottaket, om en på en noe reservert måte. En dag jeg satt sammen med noen av guttene fra Irak på pauserommet, kom hun inn og begynte å bla i et blad. Guttene prøvde å få henne i tale. De dultet bort i henne og småartet. Hun kunne ha gått sin vei, valgt å holde seg på avstand, men hun valgte å bli sittende. Jeg observerte at hun tittet nysgjerrig opp fra bladet sitt med jevne mellomrom.

Det så altså ut til at også de med familie i Norge opplevde at de hadde en viss grad av frihet til å gjøre egne valg. De levde hverdagslivet sitt på mottaket og familien hadde ikke mulighet til å kontrollere eller overvåke alle deres handlinger, noe som innebar at de fikk en viss grad av selvstendighet. I og med at de levde i mottak, gutter og jenter sammen og møtte en flerkulturell virkelighet, fikk de dessuten oppleve hvordan andre mennesker tenker og de fikk satt sine egne oppfatninger i perspektiv. Disse omstendighetene gjorde at det åpnet seg nye muligheter for dem.

VERGER

Vergene var en kategori av mennesker som alle ungdommene på Skostu hadde en oppfattelse om, på godt eller ondt. Når jeg spurte ungdommene hva de tenkte om vergene sine, svarte alle med innlevelse.

I Norge har overformynderiet ansvar for vergeordningen, men de har ikke kapasitet til å følge opp alle de enslige mindreårige asylsøkerne. Det er derfor veldig varierende hvilket tilbud ungdommene får. Noen har verger som er veldig engasjerte og har jevnlig kontakt med sine vergebarn, noen har bare verge i forbindelse med asylintervjuet og noen har ikke verge i det hele tatt (Engebriksen 2002:95).

Mahinda fra Sri Lanka hadde kontakt med sin verge flere ganger i uka, han spiste middag med henne, de gikk på skitur, var på båttur. Vergen var en enorm ressurs for Mahinda, som verken hadde familie eller noen nære venner i Norge. Han ga klart uttrykk for at han satte pris på henne og at han ønsket å besøke henne så ofte som mulig. Mahinda utviklet veldig raskt et godt språk fikk innblikk i norske tradisjoner og i den norske kulturen, som vergen representerte. Kontakten var så tett at de ansatte på Skogstu uttrykket bekymring for at det skulle føre til at han ikke prøvde hardt nok å utvikle relasjoner til jevnaldrende, relasjoner som ville være mer kontinuerlige, vare ved også etter at Mahinda hadde fylt 18 år.

Slik jeg oppfatter det ga vergen, Mahinda en mulighet til å komme nærmere inn på ”det ukjente”, og hun ga han en mulighet til å lære om hvilke interesser, som er utbredt i Norge. Mahinda klarte ikke av den grunn å etablere relasjoner med andre nordmenn, men han hadde klare oppfatninger av hvilke egenskaper kategorien av nordmenn var i besittelse av, hva de interesserte seg for. Han trodde for eksempel at jeg som nordmann var veldig interessert i sport og ski og han fortalte utførlig om skirenn han hadde sett på tv og prøvde å få meg med på diskusjoner om utøverne og om de forskjellige rennene. I tråd med Eides refleksjoner rundt ”det kjente” og ”ukjente” oppfatter jeg det slik at vergene var representanter for ”det ukjente”. Samtidig ble de, i de tilfellene der vergene var mye sammen med vergebarna, ”kjente”. Slik kunne vergene være et bindeledd for å komme nærmere inn på det som ungdommene i utgangspunktet oppfattet som, ”det ukjente”. Men jeg oppfattet det likevel slik at behovet for å bli kjent med ”det ukjente”, kom i annen rekke når det gjaldt vergene. Det som betydde aller mest var at vergen var et voksent menneske, som hadde ansvar for å hjelpe dem og som brydde seg, tenkte på dem som individer og hadde tid til å være sammen med dem.

Thamil, hadde en kveld besøk av vergen i mottaket. Han smilte bredt og så veldig glad ut. Da vergen skulle dra hjem, insisterte han på å følge henne til togstasjonen. Jeg skulle med det samme toget, som vergen, og observerte hvordan han hadde ordnet med en blomsterbukett, som hun fikk på stasjonen rett før toget skulle kjøre. Mitt inntrykk av Thamil var at han var ganske stille og sjenert, men vergen fortalte at han pleide å prate som en foss når de var sammen. Han hadde tydelig et nært forhold til vergen, turte å slippe seg løs og prate og han ga uttrykk for takknemlighet ovenfor henne, ved å gi henne blomster.

Teamrat fra Etiopia fikk innvilget asyl mens hun bodde på mottaket. Da jeg gratulerte henne med dette, smilte hun høflig og takket. Men det hun virkelig var begeistret for var et kort og noen klistremerker som vergen hadde sendt henne i posten. Hun viste meg denne gaven med iver, hun gestikulerte, smilte, hun så ut som hun var oppriktig lykkelig. At asyl, som er så sjeldent kom i annen rekke sier noe om hvor utrolig mye hun satte pris på oppmerksomhet fra vergen. Teamrat var av de yngste på mottaket og hun hadde et handicap, som gjorde at hun nok hadde et enda større behov for voksenkontakt enn det de andre ungdommene hadde. Jeg forstår det slik at hun hadde behov for at noen viste at de brydde seg om henne, ga henne en spesiell oppmerksomhet. En voksen person, som kunne hjelpe henne om noe ble vanskelig og som ikke bare behandlet henne, som en av mange. Disse behovene, var det vergen dekket.

De fleste av ungdommene hadde imidlertid bare kontakt med sin verge i forbindelse med papirer som skulle signeres eller de hadde overhodet ikke hørt noe fra vergen etter asylintervjuet. Flere av dem som ikke hadde noen verge, uttrykket at de var misfornøyde med det. *"Det med verger er bare tull, hun vet ikke hvem jeg er engang"*, sa Hassan med et sårt uttrykk. Han fortalte videre at han gjerne skulle hatt en verge som brydde seg og som tok han med på aktiviteter, slik som han så at enkelte av de andre hadde. Slik jeg oppfattet det, ga Hassan i likhet med mange av de andre ungdommene uttrykk for et savn etter en voksen person, som brydde seg og som viste interesse for han som person, og som var ansvarlig for å hjelpe til med å ordne opp i papirer.

SKOLE

Alle ungdommene på Skogstu hadde på en eller annen måte et forhold til skolen, enten de trivdes og gjorde det bra eller de hadde falt fra. De aller fleste hadde en veldig positiv oppfatning av skolen. Jeg oppfattet det slik at skolen var av ekstra stor betydning for ungdommene på Skogstu fordi de var underlagt så mange strukturelle betingelser, som enslige mindreårige asylsøkere i mottak. Fordi de i utgangspunktet hadde få nære relasjoner og fordi deres avmektige posisjon var begrensende for deres muligheter til å utvikle nye relasjoner til mennesker utenfor mottakssystemet.

”Skolen er en av de viktigste arenaene for barn og unges tilknytning til jevnaldrende” (Engebrigtsen 2002:97). Engebrigtsen hevder at årsaken til at mange barn kommer til Norge er ønsket om en høyere utdanning og en godt betalt jobb. Skolen har stor betydning for deres selvfølelse, om de mestrer skolen, får seg jobb og tjener bra med penger, får de muligheten til å hjelpe dem som er igjen i hjemlandet. I enkelte tilfeller er det et helt nærmiljø som har gått sammen for å sende en ungdom ut i verden, for siden å kunne være en ressurs for dette nærmiljøet.

Klarer de seg ikke på skolen er det mindre sjans for å få noen god jobb og tjene penger. Det blir vanskeligere for dem å knytte sosiale relasjoner til mennesker utenfor eksilmiljøet og de kan føle på at de ikke lever opp til de forventningene familien har til dem. De som klarer å henge med i skolen sammen med norske elever, har en god mulighet for å utvikle relasjoner til jevnaldrende. Dermed blir skoleprestasjonene en viktig indikator for sosial mestring (Ibid). Skolen har stor betydning for ungdommenes selvfølelse og for deres faktiske muligheter til å fungere i det norske samfunnet, for deres mulighet til å få seg en jobb og til å mestre de sosiale kodene i Norge

Ungdommene på Skogstu gikk alle på voksenopplæring for å lære norsk, de fleste tok også andre fag for å få godkjent en grunnskoleutdanning. I de timene jeg var med på skolen var det ingen nordmenn som deltok i undervisningen det var kun

fremmedspråklige elever, både voksne og andre ungdommer. Det å knytte kontakter med jevnaldrende morderne er nok mest aktuelt for de enslige mindreårige som har fått opphold i Norge og etter hvert har begynt på vanlige grunn- eller videregående skoler. Men når jeg spurte beboerne på Skogstu om de hadde venner, var det flere av dem som nevnte sine medelever. Skolen så altså ut til å være en arena for å komme i kontakt med jevnaldrende, dog ikke med norske.

Da jeg spurte ungdommene om de hadde noen norske venner svarte samtlige, "læreren". Engebriksen skriver at læreren spiller en viktig rolle som kontaktperson den første tiden i Norge. Hun mener at det har med å gjøre at lærerne oppfattes som mer nøytrale enn de mottaksansatte (mottaksansatte oppfattes gjerne som representanter for myndighetene). Videre påpeker hun at mange lærere rundt i landet har nedlagt utallige timer ekstraarbeid i oppfølging og støtte av barnemigranter (Engebriksen 2002:98). Den samme erfaringen sitter jeg igjen med etter å ha vært med ungdommene på skolen og snakket med lærerne deres. En av norsklærerne fortalte at hun var veldig fornøyd med elevene fra Skogstu, hun syntes de oppførte seg bra og sa at det sjelden var noe bråk med dem. Hun levde seg inn i deres situasjon og tok initiativ for å støtte elevene utover det ansvaret hun hadde som lærer. Hun hadde foreksempel personlig ringt til UDI om saken til Ranja, fordi hun syntes synd på han, han hadde bodd så lenge i mottak. Ellers pleide hun hver sommer å ta med elevene sine på en utflukt. Hun fortalte at hun ikke viste om hun orket å gjennomføre utflukten den kommende sommeren og at hun gruet seg til å fortelle elevene om det. Hun syntes det var skremmende at elevene la så mye i relasjonen til henne. Av og til ringte de hjem til henne og ved noen anledninger hadde hun møtt dem utenom skoletiden. Lærerne er altså av stor betydning for de enslige mindreårige asylsøkerne. De forskjellige lærerne jeg har hatt opp gjennom årene har nok også satt spor i meg. Men de har ikke vært så til de grader betydningsfulle. Jeg har aldri oppfattet dem som venner. Det at lærerne har så stor betydning for ungdommene fra Skogstu har sammenheng med den situasjonen de er i, det har sammenheng med alle de strukturelle betingelsene de er underlagt.

Lærerne er i utgangspunktet representanter for kategorien av nordmenn og ”det ukjente”. Samtidig er betegnelsen venn en indikator på at læreren oppleves, som ”kjent”. På samme måte, som med vergene forstår jeg det slik at lærerne er et bindeledd til ”det ukjente”. Skolen er en arena der de unge asylsøkerne får muligheten til å lære om nordmenn og om norsk kultur. I en av timene jeg var med, skulle elevene lese fra et ”Dukkehem”. Jember skulle være Nora og en gutt fra Afghanistan, som ikke bodde på Skogstu, skulle være Helmer. Begge ungdommene leste med innlevelse men de måtte stoppe og fnise når Helmer kalte Nora for min lille lerkfugl. Etter at de var ferdige med å lese ville lærerne at de skulle diskutere kjønnsroller. De unge elevene ble ivrig med på diskusjonen. Diskusjonen ble fort ledet inn på forskjeller mellom hjemlandene og Norge. Jember fortalte at hun synes det var mye lettere å forholde seg til menn og gutter i Norge enn det hadde vært i Etiopia. *”Her kan vi være venner med guttene og ingen gutter plystrer etter meg og kaller meg ting på gata. I Etiopia måtte jeg alltid ha en hånd bak på rompa når jeg kjørte buss så ingen skulle klå på meg når det ble trangt. Jeg syntes det er bra at guttene hjelper til å vaske og at man deler på jobben”*. Det er tydelig at Jember mener at det er en forskjell mellom kjønnsrollene i Norge og Etiopia. Kjønnsrollene blir henholdsvis norskifisert og etiopisert. Etter timen kom gutten, som hadde lest Helmer sine replikker bort til Jember og meg og spurte om vi ville ha en kaffe. Vi takket begge nei. Da la gutten ivrig ut om at han synes det var komisk at vi takket nei. *”I mitt hjemland hadde dere måttet si ja, det ville vært uhøflig å si nei”*. Ungdommene gir gjennom disse refleksjonene, tydelig uttrykk for at de er opptatt av forskjellene mellom det de anser som typisk norsk atferd og det som de ser på som typisk i hjemlandet. Og en av arenaene der de henter inntrykk av hva som er typisk norsk og der de får rom til å reflektere rundt disse forskjellene, er altså på skolen.

Det inntrykket jeg satt igjen med etter å ha vært med på skolen noen ganger, var at ungdommene virket tilfredse og jeg hørte aldri noen snakke negativt om skolen eller lærerne. Slik jeg oppfattet det, utgjorde skolen et avbrekk fra mottaket, skolen fikk dagene til å gå raskere. Mahinda, som ikke pleide å reise bort på permisjoner, gruet seg til feriene når skolen var stengt. Det var dessuten strengere regler på mottaket enn det var på skolen. Lærerne så for eksempel ikke ut til å bry seg om at elevene gikk ut mitt i timen

eller vandret litt rundt i klasserommet. På mottaket fikk de streng beskjed på fellesmøter om å sitte ned til møtet var over og de ble i mange sammenhenger tilsnakket på en krassere måte. (Se kapittel om ungdommenes relasjoner til de ansatte i del to av oppgaven.)

AVSLUTNING

Familie, verger, venner og skole/lærere er kategorier av mennesker/institusjoner, som på en eller annen måte er av betydning for ungdommene i deres hverdagsliv. De prater om familien, om vennene, lærerne og vergene, og de tenker tilsynelatende mye på og om dem. De kategoriene, som jeg nevner her er kategorier som de har til felles, som alle på en eller annen måte tenker på og om. Det at de til stor grad har felles oppfatninger av disse kategoriens potensielle egenskaper er også knyttet til deres posisjon som enslige mindreårige asylsøkere. I teoriavsnittet i innledningen skrev jeg om enslige mindreåriges oppfatninger av ”det kjente” og ”det ukjente”. Venner og familie er kategorier av ”kjente” mens verger og lærere befinner seg i en mellomposisjon, de er i utgangspunktet ”ukjente” men de har blitt mer eller mindre ”kjente” og kan fungere, som et bindeledd for å komme nærmere inn på nordmenn og det norske.

DEL 2.

KAPTEL 4. UNGDOMMENE OG "DET NORSKE"

INNLEDNING

Hva tenker de unge asylsøkerne om Norge og om nordmenn? Jeg har tidligere skrevet om noen av de kategoriene som er viktige for ungdommene på Skogstu. Her vil jeg skrive om deres oppfatning av kategorien nordmenn og "det norske". Disse kategoriene og oppfatningene er et produkt av et gjensidig møte mellom de unge asylsøkerne og nordmenn men jeg skal altså her fokusere på de enslige mindreåriges synsvinkler. Jeg skal skrive om forholdet mellom "det kjente" og "det ukjente". Videre skal jeg skrive om hvordan ungdommenes identitet er i endring, om hvordan de tilpasser seg de nye omgivelsene og det strukturelle systemet, som de er underlagt i Norge. Til slutt skal jeg skrive om et møte mellom ungdommene og lokalmiljøet og vise hvordan de gjensidig kategoriserer og oppfatter hverandre.

"DET KJENTE" OG "DET UKJENTE"

Jember og Sara fra Etiopia hadde utførlig dekorert sitt felles rom. De hadde med hell forsøkt å gjøre det trivelig der inne og rommet deres var også ved flere anledninger et samlingssted for sammenkomster. Jentene hadde sofa, bord, bilder og annen pynt. Ingen av de andre ungdommene hadde anstrengt seg på samme måte for å innrede rommene sine. På veggen hang det et norsk og et etiopisk flagg. Det var ikoner av Maria og Jesus. Jentene hadde hengt opp bilder av seg selv i tradisjonelle etiopiske kjoler og de hadde pyntet med norske postkort med bilder av en isbjørn og av kongefamilien.

Måten Jember og Sara hadde pyntet rommet sitt representerer et forsøk på å finne en balansegang mellom det de oppfattet som "det etiopiske" og "det norske" eller med Eides begreper mellom "det kjente" og "det ukjente". Ikonene, bildet med de etiopiske kjolene og det etiopiske flagget er gjenstander som jentene knyttet til "det kjente", til etiopisk

kultur. Mens bildene av kongefamilien, av isbjørnen, og det norske flagget var knyttet til ”det ukjente”, ”det norske”. Mellom disse to dimensjonene skapte jentene seg en ny opplevelse av omverden og av seg selv i de nye norske omgivelsene. De reorienterte seg i forhold til sine oppfatninger av omverden.

Jentene ”norskifiserer” det ukjente, Norge og nordmenn. Det jentene oppfatter, som typisk norsk representerer noe, som egentlig er et mangfold av individer, et mangfold av interesser og tradisjoner. Ikke alle nordmenn er nok så opptatt av kongefamilien, flagget eller isbjørner, men for Jember og Sara symboliserer disse gjenstandene det norske. Isbjørnen er en dog ikke å finne på norsk fastland men blir likevel brukt, som et symbol for det norske. Jentene gjør den mer norsk enn den egentlig er. Fordi jentene ikke har kjennskap til variasjonen i Norge, fordi de tenker på grunnlag av forenklete kategorier fremstår disse gjenstandene som symboler for det jentene tenker på, som det norske. Denne måten å forholde seg til omverden, gjennom forenklete oppfatninger, er ikke særegen for Jember og Sara. Jeg refererte i innledningskapittelet til Fadel Holm, som skriver at kategorisering er et kognitivt grunnvilkår. Vi plasserer gjenstander og mennesker i kategorier på grunnlag av hvilke egenskaper vi oppfatter at disse representerer. Videre refererte jeg til Hervik og hans interesse for kognitiv økonomi. Ved at jentene tenker om Norge og nordmenn med utgangspunkt i gjenstander, som de oppfatter at representerer kategorien det norske, forenkler de virkeligheten. Med en slik forenkling kan de forholde seg til veldig mange forskjellige ting med minst mulig innsats. Selv om jeg tolker det slik at disse gjenstandene viser hvordan jentene tenker om Norge og nordmenn med utgangspunkt i forenklete og prototype kategorier (det vil si, at jentene tenker om nordmenn med utgangspunkt i egenskaper, som de oppfatter at best representerer denne kategorien) så er de er de klar over at det eksisterer interne variasjoner i ”det etiopiske” så vel som i ”det norske”. Jember fortalte meg om hvordan hun og Sara hadde hatt helt forskjellige oppdragelser. Sara hadde hatt en strengere oppdragelse og måtte utvise større respekt for foreldrene fordi hun kom fra landsbygda, mente Jember. Hun er altså bevisst interne forskjeller i Etiopia men i forhold til det norske framstår det etiopiske, som samlet og forenklet.

Bauman skriver om hvordan mennesker strukturerer sitt univers på grunnlag av opposisjoner. I de nye omgivelsene i Norge fremstår det etiopiske, som mer markant enn det gjorde når jentene var i Etiopia. De hadde ikke brukt etiopiske kjoler før de kom til Norge men gått i bukser og t-skjorter. De etiopiske kjolene blir gjennom dekorasjonen på rommet trukket fram fra mengden av alt, som ellers er å finne i det etiopiske mangfoldet og ”etiopisert”, i motsetning til de andre gjenstandene, som på sin side blir ”norskifisert”. Det er ikke bare disse gjenstandene som blir oppfattet på grunnlag av kognitive opposisjoner, for gjenstandene fungerer som symboler på forskjellige kategorier av mennesker. Mennesker fra Etiopia i opposisjon til mennesker fra Norge. For at jentene skal kunne oppfatte det slik at de tilhører en kategori av etiopere, må nordmenn som en kognitiv motsetning oppleves som en sammenfattet og forenklet kategori, forskjellige fra etiopere. Pyntegjenstandene til Jember og Sara representerer, slik jeg ser det, det norske satt på spissen i kontrast til det etiopiske satt på spissen. Denne tolkningen bygger opp om argumentet om at mennesker tenker om hverandre og om verden med utgangspunkt i kategorier, som står i opposisjon til hverandre.

Da jeg spurte Jember om hva hun syntes om Norge og om nordmenn, om hun oppfattet seg selv som veldig forskjellig, svarte hun: *”Nei vi er like...(tenkepause), jeg er kanskje litt forskjellig fra norske ungdommer, jeg har en annen kultur, ingen norske venner. Men de fleste nordmenn er greie...”*. Jember svarte først impulsivt at hun ikke var forskjellig. Etter å ha tenkt seg om ble svaret likevel at hun følte seg annerledes men bare litt, ikke veldig forskjellig. Hvorfor svarte hun slik? Det kan ha å gjøre med at hun ikke ønsket å skille seg ut og dermed prøvde å fokusere på likhetene snarere enn forskjellene. Eller det kan ha å gjøre med at hun oppfattet det som korrekt å understreke likhet og likeverd framfor forskjeller. En slik tolkning passer overens med det svaret hun ga da jeg spurte henne om forskjellene mellom ungdommene på Skogstu. *”Alle er like bra, alle kulturer og religioner er bra”*. Forklaringen på at hun oppfattet seg som bare litt forskjellig kan også ligge i det at hun etter hvert hadde bygget seg opp et erfaringsgrunnlag, i forhold til ”det norske”. Jember hadde vært en god stund i Norge da vi snakket sammen om nordmenn, om likheter og forskjeller. Hun hadde nærmet seg ”det ukjente”, lært en del om Norge, om nordmenn og om norske tradisjoner. Jember var dessuten nysgjerrig,

ønsket å komme enda nærmere innpå nordmenn. Hun fortalte at hun ønsket seg norske venner og at hun godt kunne forestille seg å ha en norsk kjæreste. Kontakt og erfaring kan bidra til at "det ukjente" blir mer kjent. Det er nok en kombinasjon av disse forklaringene, som er årsak til at Jember ikke oppfatter seg som veldig forskjellig fra nordmenn. Den kontakten Jember hadde med nordmenn var imidlertid ganske begrenset og forskjellene framsto fortsatt for henne som betydningsfulle. Hun følte at hun representerte en annen kultur og hun merket på kroppen at det var vanskelig å få norske venner.

Boy ga en mer utdypende beskrivelse av følelsen av å tilhøre en kategori av ukjente og fremmede mennesker i forhold til nordmenn, og av at nordmenn var ukjente for han.

"Folk kjenner ikke utlendinger, de tror vi vil lage problemer. De blir sure hvis jeg setter meg ved siden av dem på bussen. En dame sa jævla neger... Men de fleste er hyggelige. I Somalia slår vi folk som er annerledes, vi dreper minoriteter, folk i de andre klanene. Jeg sa for eksempel til B (en av de andre somaliske guttene på mottaket, som tilhører en annen klan en Boy), du er ikke somalisk, moren din er en hore. Her i Norge hjelper en folk med penger og mat, det er sikkerhet her. Ingen vil angripe meg eller gjøre noe dårlig med meg. Men jeg føler meg annerledes, jeg kan ikke godt nok norsk. Jeg må vel lære språket bedre før jeg kan få norske venner. Når de jeg møter spør meg om hvor lenge jeg har vært her og får høre at jeg fortsatt bor på mottak, vil de ikke prate mer med meg. Jeg pleier å juge, si at jeg har egen leilighet. Jeg pleide å henge på stasjonen med noen norske ungdommer, jeg var med på diskotek, men da Ranja fortalte dem at jeg bodde på Skogstu ville de ikke snakke med meg mer. Skogstu er et fengsel".

Boy gir her tydelig uttrykk for at han er opptatt av forskjellene mellom kategorier av mennesker. Han beskriver hvordan somaliere er delt i klaner. I relasjon til nordmenn viskes imidlertid grensene mellom de somaliske klanene ut og han beskrev somaliere som en samlet kategori i motsetning til nordmenn, som kategori. Videre ga han uttrykk for at det var en forskjell av betydning mellom asylsøkere generelt og nordmenn. Boy knytter forskjellige egenskaper til de forskjellige kategoriene. Han beskriver nordmenn som fordomsfulle, som skeptiske ovenfor asylsøkere, spesielt ovenfor somaliere. Samtidig forbinder han, som et tilsynelatende paradoks, "det norske" med frihet, med muligheten til å få hjelp og

med at folk opptrer fredelig ovenfor hverandre. Boy beskrev seg selv og somaliere flest, som enda mer opptatt av forskjeller enn det nordmenn er. Han spesifiserte at somaliere fysisk angriper mennesker, som de oppfatter som annerledes.

STRUKTURELLE FORHOLD GIR MENINGSFORMER

Boy oppfattet det slik at det største hinderet for å komme inn på nordmenn, var deres oppfatninger av han. Det var de som ikke vil være sammen med han fordi han var annerledes, fordi han var somalier og asylsøker. Ikke bare det at han ikke får norske venner men Boy mener at det er nordmenns holdninger som er årsak til at han ikke får svar på asylsøknaden. *"Jeg kommer aldri til å få svar, det er fordi nordmenn ikke liker oss somaliere, de synes vi er late, at vi ikke gidder å arbeide"*. Boy er altså opptatt av at han er i en avmektig posisjon, som begrenser hans muligheter til å få bli i Norge og til å få norske venner. Han oppfatter seg imidlertid først og fremst som avmektig i forhold til nordmenn, som individer. Eller med andre ord, i forhold til det han oppfatter, som nordmenns intensjonelle handlinger. Det er deres meninger og oppfatninger som begrenser hans muligheter. Igjen vil jeg referer til det ubetydelig og det betydelige. Vanlige norske menneskers oppfatninger og måter å forholde seg til enslige mindreårige asylsøkere er ikke uten betydning for hvordan disse unge asylsøkerne opplever sin situasjon. Men de er ikke direkte ansvarlige for at Boy ikke hadde fått noe svar fra UDI. Likevel er det disse som får skylden. Det mer eller mindre ubetydelige blir gjort mer betydelig enn det egentlig er.

De strukturelle forholdene er en viktig årsak til at de unge asylsøkerne så godt som ikke har noen nære relasjoner til norske ungdom. De strukturelle forholdene legger opp til at de to partene befinner seg i en henholdsvis avmakts- og maktposisjon i forhold til hverandre. Denne maktrelasjonen bygger ikke bare på funksjonell og økonomiske makt men også på makt knyttet til identitet, kultur og tilhørighet (Brochmann, Borchgrevink og Rogstad 2002:13). Alle disse formene for makt har imidlertid blitt institusjonalisert og kan beskrives, som strukturell makt. Det er makt som er hevet over individers intensjonelle handlinger (Ibid:15). Denne sistnevnte maktlogikken, som handler om

identitet, kultur og tilhørighet henter sin retorikk fra den alminnelige befolkningen så vel som fra myndighetene. Men myndighetenes rolle ser ut til å bli gitt en underordnet rolle når Boy danner seg oppfattelse om hva nordmenn mener om han. Gjennom myndighetenes og mediens framstillinger, får majoritetsbefolkningen en forståelse av og meninger om enslige mindreårige asylsøkere. En forståelse av at de er jukse, de prøver å snike seg urettmessig inn i landet, de er stakkarslige, sykelige, rotløse og potensielt farlige (mer om dette i kapitlet ”Det norske og ungdommene”). Dette er oppfatninger, som får fotfeste i majoritetsbefolkningen, og som ofte er ureflekterte men som får innvirkning på hvordan nordmenn forholder seg til de unge asylsøkerne. Med slike oppfatninger til grunn er det ikke rart at nordmenn og norske ungdommer er skeptiske og holder avstand til unge asylsøkere. De norske ungdommene så vel som de unge asylsøkerne er underlagt et strukturelt system, der de henholdsvis befinner seg i makt- og avmaktposisjoner, dette begrenser deres muligheter til å etablere relasjoner. Når Boy oppfatter det slik at det er nordmenns holdninger, som er det avgjørende for den manglende kontakten med nordmenn, blir de strukturelle forholdene gitt en meningsform, som skjuler de egentlige årsakene til at det så sjelden oppstår nære relasjoner mellom ungdommene fra Skogstu og nordmenn.

Oppfatninger og meninger blir knyttet til mennesker, uten at en tenker over det, det skjer automatisk, på grunnlag av hvilken kategori de blir oppfattet å tilhøre (se s.15). Boy er tydelig bevisst at det blir knyttet negative oppfatninger til de forskjellige kategoriene han blir oppfattet å tilhøre. Nordmenn og i denne sammenhengen de norske ungdommene (som ikke ville være sammen han etter at de fant ut at han bodde på Skogstu), og deres meninger om han, blir brukt som forklaring på hvorfor han føler seg stigmatisert og avmektig. Boy oppfatter det slik at nordmenn ikke liker han fordi han er fra Somalia, fordi han er enslig mindreårig asylsøker, og fordi nordmenn tror han er lat. Det Boy oppfatter som det største hinderet for å komme inn på nordmenn er altså forskjellene mellom ”det somaliske” og ”det norske”, og videre nordmenns oppfatninger av somaliere og av asylsøkere. Det virket imidlertid ikke som han tenkte at forskjellene mellom nordmenn på den ene siden og somaliere og asylsøkere på den andre, var for store til at de kunne overvinnes. Boy håpet på at erfaring med ”det norske” ville bidra til

å føre han nærmere nordmenn. Bare han ble bedre i norsk, fikk sin egen leilighet og hadde bodd i Norge over en lenger periode, håpet han på å få seg norske venner. Til tross for at han var skeptisk ovenfor nordmenn og mente at de ikke likte utlendinger, asylsøkere og somaliere ønsket han å komme innpå dem, få seg norske venner. Hvorfor? Han likte ikke å skille seg ut. Han likte ikke å bli sett ned på. Han fokuserte på en mer markant måte enn Jember på forskjellene mellom seg selv og nordmenn, men han ønsket at disse forskjellene skulle blekne. Boy hadde opplevd å bli holdt utenfor fordi han var somalier og enslig mindreårig asylsøker og han likte det dårlig. Han ønsket å bli respektert. Derfor underkommuniserte han sin tilhørighet til kategoriene utlending, asylsøker og somalier for på den måten å kvitte seg med de oppfatningene, som er knyttet til disse kategoriene. Han løy om sin bakgrunn, fortalte at han bodde i egen leilighet (ikke lenger var asylsøker) for på den måten å få venner og for å bli respektert. *”Jeg skal vise dem, jeg er en mann, jeg skal jobbe hardt, alle somaliere er ikke late”*. Det at han ”vil vise dem” og det at han faktisk ønsker å bli venner med dem som han oppfatter at ikke liker han, er en individuell tilpasning fra Boys side for å tilpasse seg den vanskelige strukturelle posisjonen han befant seg i. Ikke bare Boys oppfatninger og meninger men også hans selvfølelse og atferd ble preget av den relasjonen han hadde til nordmenn, til det strukturelle systemet, som begge parter var underlagt.

TRYGGHET OG FRIHET

Eides informanter knyttet en følelse av trygghet til ”det kjente”. Samtidig knyttet de en følelse av frihet til det ”ukjente”. De følte at de i den norske konteksten sto friere til selv å velge, utdanning, karriere, venner og kjærester (Eide 2000:42).

En ettermiddag i begynnelsen av feltarbeidet spurte jeg noen av jentene på Skogstu om gutter og kjærester. Jember fortalte at hun gjerne ville ha en kjæreste og at det var det samme hvor han kom fra, bare han var snill. Sara var derimot nølende. Hun ville ikke ha noen kjæreste, kanskje en etiopisk mann, senere, men hun måtte i tilfellet spørre foreldrene om lov først. *”Jeg er jo glad i mamma, jeg vil at hun skal bestemme”*. Sara var på dette tidspunktet nyankommet til Norge, hun holdt seg mye på mottaket og var

ganske stille. Noen måneder senere var det samme temaet om gutter oppe igjen og Sara hadde endret sin tilnærming til denne problemstillingen ganske drastisk. ”*Mamma og pappa er jo langt vekk, jeg bestemmer selv*”. Sara kunne på dette tidspunktet godt tenke seg en norsk kjæreste men hun syntes ikke det var noen hast. I løpet av våren var Sara stadig på permisjon og overnattet sammen med Jember, hos venner i Oslo. De fortalte om fester og konserter og de spurte litt fnisende hva jeg syntes om å drikke øl. Jeg spurte om livene deres i Etiopia, om venner, kjæresten og fritid. Jember forklarte meg at de hadde fått en helt annen selvstendighet og frihet i Norge enn det de hadde vært vant til fra tidligere. I Etiopia hadde de måttet komme rett hjem fra skolen og hjelpe til hjemme, hun mente at jenter i Etiopia ikke fikk gå mye rundt for seg selv.

I tråd med Eides refleksjoner rundt det kjente og det ukjente fikk jeg et tydelig inntrykk av at jentene kategoriserte og tilskrev det norske en egenskap av frihet, de opplevde en frihet i tilknytning til den nye og ukjente tilværelsen i Norge. De nøt å eksperimentere med sine nye muligheter til å treffe gutter, være med på fest, prøve seg på egenhånd ute i verden. De reorienterte seg i forhold den virkeligheten som de opplevde at de møtte i Norge. Også denne empirien bygger opp under påstanden om at det ukjente ble mer kjent ettersom de hadde vært i Norge en lengre periode og de fikk erfaring med ”det norske”. Etter hvert som jentene fikk bedre kjennskap til det de oppfattet som norsk kultur og norske tradisjoner, ble kategorien ”det ukjente” tilskrevet nye og spennende muligheter. Samtidig holdt de fast ved det ”det kjente” og trygge, den etiopiske kulturen og etiopiske tradisjoner. De forsvarte seg hardnakket da en av de andre beboerne kritiserte tradisjonen med å spise med hendene. ”*Det er vår kultur, det er du som ikke er bra når du kritiserer vår kultur*”. Om kveldene hvis de hadde besøk og i helgene laget de ofte etiopisk mat og delte med meg og alle andre, som vil smake. Da jeg var med på et lite selskap de hadde ga de meg bestikk men ga meg samtidig en utførlig beskrivelse av hvordan en skulle spise med hendene og ved hjelp av et tynt brød, som de pakket maten inn i. (Igjen kommer kontrasten mellom kategoriene det norske og det etiopiske til syne i jentenes handlinger ved at de tilbyr meg bestikk men selv spiser med hendene). Mattradisjonene var tydelig noe de var stolte over, noe de vil føre videre. Under et matmøte, som jeg skal skrive mer om i kapittelet om ungdommene og de ansatte, kom det fram at de i

utgangspunktet ikke var så begeistret for den norske maten, de foretrakk den etiopiske. Samtidig var det de oppfattet, som norsk tradisjon, det at jenter kunne være selvstendige, omgås gutter og være med på fest, noe de valgte å forholde seg til snarere enn til de merrestriktive tradisjonene de hadde for dette i Etiopia. Slik plukket de det de likte best fra de forskjellige tradisjonene, fra ”det norske” og fra ”det etiopiske”.

Opplevelsen av frihet, som er knyttet til ”det norske”, kan ha sitt grunnlag i faktiske forhold, det at de kunne besøke venner, være med på fest, velge kjæreste, og selv velge utdanning og karriere. ”Friheten består i at muligheten ofte er større i det norske samfunnet enn i hjemlandet, der både familien og lokalsamfunnet, for noen også religionen, satte store begrensninger” (Eide 2000:42). Jeg oppfatter det imidlertid slik at denne opplevelsen av frihet også var knyttet til det at ungdommene kunne velge og vrake fra de forskjellige tradisjonene, som de fikk kjennskap til gjennom livet på mottak. De fikk smake mat fra Sri Lanka, fra Libanon, fra Irak gjennom de andre beboerne på mottaket. De spiste norsk mat, som kokken laget og etiopisk mat som de selv laget ved enkelte sammenkomster. Slik fikk de kjennskap til en rekke forskjellige mattradisjoner og hadde flere valgmuligheter når de selv skulle lage mat. De fikk på samme måte kjennskap til flere klesstiler, musikkstiler og væremåter. Derigjennom fikk de flere valgmuligheter.

I kapittel 3 skrev jeg om hvordan avstand til familien kan innebære frihet for de unge asylsøkerne. Dette perspektivet vil jeg trekke inn også her, som en mulig forklaring på den friheten mange av de unge asylsøkerne knyttet til ”det norske”. For denne opplevelsen av frihet kan også ha sammenheng med den avstanden mange av ungdommene hadde til familien.

IDENTITET I FORANDRING

Ungdommenes verdensforståelse, deres oppfatning av seg selv, deres identitet var i en endringsprosess. En endringsprosess, som ble preget av at de mer eller mindre bevisst tilpasset seg de strukturelle og sosiale rammene. For å vise hvordan ungdommene utviklet nye dimensjoner av identitet i nye faser av livet og i møtet med nye kulturelle

landskap, vil jeg skrive om hvordan Boys identitet som mann møtte motbør etter ankomsten til Norge. Boy hadde ikke bodd hjemme sammen med foreldrene før han reiste fra Somalia, men hadde bodd ute sammen med jevnaldrende. *”Hvis man er sterk nok til å bære en Karasjnikov, er man voksen og kan passe på seg selv. Jeg kan passe på meg selv, jeg er en mann, jeg er sterk. Det er skam å være sammen med familien når du er voksen. Regel nummer en i krigen er at du kan skyte dem som er store og fortsatt bor sammen med familien”*. Identiteten hans som mann var nettopp knyttet til det at han kunne passe på seg selv, til det at han var tøff og selvstendig. Han spesifiserte i mange sammenhenger at han kunne klare seg selv og at han ikke var redd eller feig. Men ved ankomsten til Norge kunne han ikke si nøyaktig hvilken dag han var født på, fødselsdatoen ble satt til ankomstdato og han ble registrert som enslig mindreårig. Boy mente imidlertid at han egentlig var født omtrent et halvår tidligere og at han på det tidspunktet jeg snakket med han om dette, egentlig var over 18 år. Det gikk ut over stoltheten hans, at han ble registrert og behandlet som et barn. Han ble fratatt de egenskapene som selvstendig og tøff, som han assosierte med det å være mann. Flere av de konfliktene han hadde gående med de ansatte på mottaket, dreide seg nettopp om at han ville bli flyttet over til ordinær avdeling, få mer selvstendighet og aller helst ville han flytte ut av mottaket og inn i egen leilighet.

Boy kom i følge seg selv til Norge med følelsen av å beherske omgivelsene, han følte seg sterk, som en mann. Etter å ha vært i Norge en periode, etter å ha bli degradert til barn eller ungdom, etter å ha opplevd at nordmenn knyttet en rekke negative oppfatninger til asylsøkere og somaliere, følte han seg frustrert, han følte seg mindreverdige og stigmatisert. Som ensom i et fremmed land mestret han ikke lenger tilværelsen og måtte ha hjelp til en rekke praktiske detaljer i hverdagslivet (se s.45). Boy hadde altså problemer med å reorientere seg i forhold til de nye omgivelsene, han holdt fast på at han ønsket å være en voksen mann. Han ville bare bestemme over seg selv, komme hjem når han selv ville. Han drømte om å gå på disco, drikke whisky, danse med jenter, henge rundt med jevnaldrende, gå på ungdomsklubb. Ungdomsklubben som han refererte til var en klubb i Oslo der en del av de unge asylsøkerne pleide å gå til, der kunne de bruke internett og der ble det gjennomført en del arrangementer. For å komme inn på

ungdomsklubben måtte en ha legitimasjon. Boy hadde i et frustrert øyeblikk brent opp legitimasjonskortet, som han hadde fått fra banken. Den eneste legitimasjonen han hadde igjen var en grønn asylbok, men den ville han ikke under noen omstendigheter bruke eller vise for å komme inn på klubben (fordi han skammet seg over å være asylsøker). Dermed kunne han ikke lenger gå til denne ungdomsklubben, som han i en periode hadde hatt glede av å gå til. Disse ønskene om å gå på ungdomsklubb og feste kan se ut som de kommer fra en som gjerne vil være ungdom, men Boys emiske oppfatning, var at disse interessene var knyttet til det å være mann, det å være selvstendig, gjøre som han selv ville. Slik situasjonen hans var kunne han ikke gjøre som han selv ville. Han var ikke gammel nok til å kjøpe whisky eller gå på disco, han hadde ikke legitimasjon til å komme inn på ungdomsklubben og han hadde ikke selvtillit nok (han følte seg underlegen som somalier og asylsøker) til å kjekke opp jenter.

Samtidig som han altså hadde problemer med å reorientere seg i forhold til de nye omgivelsene, utviklet han en ny identitet, som enslig mindreårig asylsøker. Han identifiserte seg med de andre ungdommene på Skogstu, i relasjon til de ansatte på mottaket og i relasjon til forskjellige instanser utenfor mottaket. Han hadde på en og samme tid en identitet som mann, en identitet som somalier og en identitet som enslig mindreårig asylsøker/barn/ungdom uten at han opplevde at det var noen motsetninger mellom disse. Identitetene som var knyttet til det at han var enslig mindreårig asylsøker og somalier, opplevde han imidlertid som problematiske, fordi det som tidligere nevnt, er knyttet så mange negative og stereotype oppfatninger til disse kategoriene

Anthony Cohen (1994:93) skriver om hvordan menneskers identitet er i stadig utvikling. Det å bli sosial er et prosjekt som pågår gjennom hele livet, ettersom man møter nye miljøer og får nye erfaringer. Selvet (se s.14) binder de forskjellige erfaringene sammen og skaper en opplevelse av kontinuitet. Når et menneske blir medlem i en ny gruppe av mennesker er det naturlig at han eller hun reorienterer seg selv for å tilpasse seg til denne gruppa, prosessen innebærer imidlertid ikke at det faktisk skjer en endring av selvet. Cohen mener også at en person kan identifisere seg med forskjellige enheter, på forskjellige samfunnsnivåer, i ulike øyemed.

Slik som ungdommene på Skogstu sin livssituasjon var, i og med at de var enslige mindreårige asylsøkere i mottak, kan en forstå det slik at prosessen med utformingen av en personlig identitet, var i en fase av akselerasjon. Opplevelser fra barndommen og hjemlandet, flukten, ankomsten til Norge og livet på mottaket var med på å forme deres opplevelse av og forventninger til dem selv og omgivelsene. Samtidig som sammensetningen av den sosiale identiteten endret seg i nye situasjoner og i møtet med stadig nye mennesker. Det var ikke lenger var noen selvfølgelig sammenheng mellom fortiden og framtiden, på flere områder var de nødt til å skape seg en ny opplevelse av seg selv og av omgivelsene. De måtte reorientere seg i forhold til nye erfaringer.

Dette passer overens med de beskrivelsene som informantene til Lauritsen og Berg (1999:72) gjør av det å bo på mottak. Flere av deres informanter fortalte at de hadde forandret seg av å bo på mottak. ”Du bytter karakteren du hadde hjemme, fordi du treffer nye folk”. Å leve sammen med så mange forskjellige mennesker, hvorav mange har traumatiske opplevelser bak seg, stiller krav til samarbeidsevne og mange opplever at det har vært både lærerikt og vanskelig å bo på mottak. I tråd med Cohen, kan en forstå det slik at det til tross for at det var problematisk for han, reorienterte Boy seg selv, i forhold til de nye omgivelsene, etter som livet hans utspilte seg. Nye erfaringer åpnet for nye måter å forstå seg selv, nye måter å forholde seg til omverden på.

Perspektivet som handler om at identiteten utformer seg og endrer seg etter hvert som livet endrer seg blir godt framstilt av Liechty i samlingsverket, ”Youth Cultures”. Liechty (1995:167), definerer identitet, som en persons opplevelse av inklusjon eller eksklusjon fra en serie av sosiale roller og væremåter. Det er en modell for identitet som innebærer at en person kan ha flere identiteter uten at det nødvendigvis er en konsistent logikk som binder dem sammen. Identiteten er aldri stabil men er i stadig endring, ettersom personen går over i nye faser av livssyklusen eller gjennom kulturelle landskap (ref. Appadurai), ettersom personen tilpasser seg nye institusjoner. Liechtys perspektiver minner om Cohens og Giddens perspektiver, på den måten at de er opptatt av at identiteten endrer seg etter som livet utspiller seg. Liechty har imidlertid et fokus på det sosiale aspektet av

identitet og skriver ikke om selvet. Liechtys innfallsvinkel er nyttig i forhold til ungdommene på Skogstu fordi livene dere var preget av at de på en drastisk måte beveget seg mellom faser av livet og mellom kulturelle landskap. Slik som i den empiriske beskrivelsen ovenfor. Boy identifiserte seg med forskjellige kategorier av mennesker på en og samme tid. Han hadde blant annet en identitet som mann, og som somalier, en identitet som enslig mindreårig asylsøker (tilknyttet en oppfatning av å være ungdom). Disse identitetene endret innhold, etter som livet hans endret seg, de endret seg i møtet med nye kulturelle landskap.

UNGDOMMENE OG LOKALMILJØET

Den våren jeg var på feltarbeid arrangerte kommunen kulturfest på den lokale barneskolen. Mottaket ble spurt om å bidra og noen av jentene sa seg villig til å lage mat. Underholdningen på arrangementet besto av et lokalt ungdomsband, frelsesarmeen sang, det var et barnekor og det var en familie fra Kenya som spilte trommer. I utgangspunktet var det ingen av ungdommene, bortsett fra de jentene som hadde laget mat, som hadde tenkt å gå på arrangementet. Nysgjerrigheten tok imidlertid overhånd for et par av guttene, som kom luntene etter og satte seg ved siden av meg i gymsalen for å se hva arrangementet gikk ut på. Guttene var imponert over det lokale ungdomsbandet, eller kanskje spesielt over den blonde og pene vokalistjenta. *”Du, kan jeg si til hun jenta at hun sang bra eller, er det lov i Norge?”* Etter at underholdningen var ferdig skulle jentene selge maten de hadde laget. Hannah fra Irak lagde noe hun kalte for ”kubba”, det var kjøtt innbakt i ris. Jember og Sara fra Etiopia lagde ”tibbs”, grillet kjøtt med tynt brød. Maten de hadde laget gikk raskt unna og jentene fikk skryt. En dame kom og spurte om oppskifter, en annen lurte på om jentene kanskje kunne arrangere et matlagingskurs. Jentene smilte bredt, pratet med folk og så ut til å være stolte over sitt bidrag til kulturfesten.

De norske deltakerne på kulturfestivalen kategoriserte de unge asylsøkerne, som en gruppe av mennesker som ble tilskrevet det å være forskjellig fra nordmenn. Ungdommene på Skogstu var invitert til å bli med på arrangementet nettopp fordi de var

annerledes, fra en annen kultur. Flere av de norske deltakerne på arrangementet tok initiativ til å prate med jentene fra Skogstu. De tok kontakt tilsynelatende fordi de var nysgjerrige på den maten jentene serverte, de syntes det var spennende å smake på annerledes mat tilhørende andre kategorier av mennesker. I dette tilfellet ble forskjellene i seg selv et grunnlag for kontakt og kommunikasjon på tvers av kategoriene. Men poenget her er altså at ungdommene ble kategorisert og oppfattet som forskjellige og som tilhørende forskjellige kulturer. Ungdommene fremsto ikke, som individer, men som representanter for det etiopiske og det kurdiske. Men også omvendt. De norske deltakerne var for ungdommene, representanter for kategorien nordmenn. I teoriavsnittet refererte jeg til Barth, som har skrevet om grenser. Om hvordan mennesker oppretter og vedlikeholder sin etniske identitet, om hvordan de opprettholder grenser mellom etniske kategorier, gjennom møtet med hverandre. I dette tilfellet kan en tolke det slik at begge parter oppretter grenser eller grensene gjøres mer markante gjennom møtet. Grensen mellom nordmenn og utlendinger, mellom nordmenn og enslige mindreårige asylsøkere, mellom kulturer og grensene mellom de etniske gruppene, mellom kurdere, etiopere og nordmenn. I denne sammenhengen da møtet dreide seg om forskjellige kulturer og om forskjeller (fordi det var en kulturfest), ble grensene kanskje i ekstra stor grad gjort relevante, fra begge posisjoner.

Nysgjerrighet for de andres kultur og tradisjoner kunne ha blitt et springbrett for videre kontakt. Siden var det imidlertid ingen av de ivrige damene som tok kontakt om matlaging og oppskrifter, som de hadde ymtet fram på at de ville gjøre. Ungdommene knyttet i det hele tatt ingen kontakter til folk i lokalmiljøet etter dette kulturarrangementet. Nordmenn, som ungdommene møtte i sine omgivelser, så ut til å være nysgjerrige men ingen tok initiativ for å etablere noen relasjon med ungdommene, utover det å utveksle noen fraser. Jeg fikk inntrykk av at ingen ønsket noe mer enn overfladisk kontakt med ungdommene, de ønsket ikke å bli personlig involvert. På den andre siden må det nevnes at ungdommene heller ikke tok noe initiativ, de smilte, nikket og svarte høflig på spørsmål men de tok ikke selv kontakt med noen av de norske deltakerne på arrangementet. Da vi snakket om det senere ga jentene uttrykk for at de syntes det ville ha vært stas om noen hadde tatt kontakt med dem for å lage mat eller

finne på noe sosialt. De ønsket å etablere relasjoner men turte ikke selv å ta initiativ. Relasjonen kan beskrives som vennleig men distansert.

Helena Wulff skriver i innledningen til "Youth Culture", om vennlige men distanserte relasjoner mellom mennesker fra forskjellige etniske grupper. "Because of its frequency, however, friendly and non-committed distanced ethnicity have an important impact on daily life in multi-ethnic settings" (Wulff 1995:12-13). Slik kan også relasjonen mellom de unge asylsøkerne og nordmenn i deres omgivelser beskrives. Ungdommene på Skogstu holdt ikke bevisst nordmenn i omgivelsene på avstand men de tok heller ikke initiativ for å opprette kontakt. Den samme beskrivelsen kan se ut til å gjelde fra de norske naboenes ståsted. Ungdommene på Skogstu møtte i liten grad rasistiske holdninger, men de ble slik som Wulff beskriver det, holdt på en vennelig avstand. Menneskene i det lokale miljøet rundt Skogstu gikk ikke i demonstrasjonstog for å legge ned mottaket og de ropte stort sett ikke ukvemsord til ungdommene, men de ga heller ikke uttrykk for at de ønsket noen nær kontakt, de tok ikke initiativ for å kommunisere, utover det som ble forventet av dem i formelle situasjoner, slik som på kulturarrangementet. Hvorfor er det slik?

Igjen vil jeg benytte meg av Eides teoretiske perspektiv, som en mulig forklaring på distansen mellom de unge asylsøkerne og nordmenn i nabolaget. De opplevde hverandre som ukjente. Guttene viste nysgjerrighet og interesse for "det ukjente", for nordmenn og "det norske" ved at de spurte om råd for hvordan en skulle gå fram for å ta kontakt med norske jenter. Samtidig viser dette spørsmålet at det norske oppleves som en kategori, som de tilskriver egenskapen av å være ukjent, de visste ikke hvordan de skulle forholde seg til det. De hadde veldig lyst men når det kom til et stykke pratet ikke guttene med den pene vokalistjenta. Og de norske damene fulgte, som allerede nevnt, ikke opp den kontakten som de hadde fått med jentene fra Skogstu. Kanskje turte de ikke, kanskje ville de ikke? Uansett, relasjonene så ut til å basere seg på en gjensidig følelse av at det var en barriere mellom dem. Begge parter opplevde tilsynelatende hverandre, eller "de andre" som, "ukjente", som noen vi ikke helt forstår oss på, i motsetning til oss forutsigbare, "kjente", som vi forstår hvordan vi skal forholde oss til.

For å oppsumere dette poenget. Det at guttene fra Skogstu aldri pratet med vokalistjenta og det at jentene ikke tok noe initiativ for videre kontakt med de norske damene kan forklares med at de oppfattet de norske deltakerne, som ukjente. Og fra den andre siden. Det at de norske deltagerne aldri fulgte opp den kontakten de opprettet på arrangementet kan være knyttet til at de oppfattet de unge asylsøkerne, som ukjente. Og med en gjennomføring til Barth, kan oppfatningen av at "de andre" tilhører en kategori med forskjellige og ukjente egenskaper, bli forsterket i forbindelse med at de faktisk har fått muligheten til å møte hverandre.

En alternativ forklaring på distansen (alternativ til kjent – ukjent perspektivet) kan fra det norske ståstedet være at nordmenn i lokalmiljøet allerede hadde et utbredt kontaktnett og at de derfor ikke hadde noe behov for å opprette flere relasjoner. De unge asylsøkerne hadde på sin side et stort behov for å opprette relasjoner, få nye venner og bekjente men de tok likevel ikke initiativ. Denne mulige forklaringen på de distanserte relasjonene, som tar utgangspunkt i behov gjelder da tydeligvis ikke fra ungdommene på Skogstu sitt ståsted. Forklaringen på disse vennlige men distanserte relasjonene ser igjen ut til, fra ungdommenes ståsted, best å kunne forklares med utgangspunkt i de barrierene som er knyttet til grensene mellom kategorier av mennesker. Oppfatningen av at "de andre" er "ukjente" er en barriere som hindrer folk i å opprette noe mer enn en vennlige men distanserte relasjoner.

En annen mulig forklaring på de distanserte relasjonene kan være at partene opplever hverandre som "fremmede", jfr. Bauman (se s.18). Den fremmede befinner seg mellom venner og fiender, kan være begge deler, er en anomali, og skaper kaos i det systemet, som mennesker ordner sitt sosiale liv på grunnlag av. Etiopere i Etiopia står i klar opposisjon til nordmenn i Norge men når etioperne kommer hit for å slå seg ned blir de fremmede, de blir anomalier og dermed vanskelige å forholde seg til for den norske majoriteten. Det er greit med turister, som kommer for en viss tid og så drar igjen. Turistene holder seg også, i følge Bauman(:147) på steder, som er ment for dem. Men når "fienden" kommer og inntar samme posisjon, som "vennene", oppstår det en logisk brist i

det kognitive systemet av binære opposisjoner. For å bruke Eides og Baumans begreper om hverandre men fra det norske ståstedet kan en tolke det slik at det er vel å bra med ukjente så lenge de holder seg på avstand. Det blir straks en utfordring når de kommer nær, da blir de fremmede, de blir udefinerbare og truende. Lokalbefolkningen rundt mottaket syntes at det er spennende med ukjente mennesker og vil gjerne lære om ukjente tradisjoner og om ukjent matkultur. Når de unge asylsøkerne kommer for nær blir de imidlertid fremmede og det blir vanskelig å forholde seg til dem. Så lenge ungdommene forblir ukjente trenger ikke de norske omgivelsene å ta stilling til hvordan de skal forholde seg til dem, til om de er venner eller fiender. Hvis det er slik at nordmenn ser på de unge asylsøkerne, som fremmede kommer det potensialet, som er knyttet til denne kategorien imidlertid til sin rett på kulturarrangementet. "Because they are nothing they may be all" (Bauman 1991:146). For de norske deltakerne ga jo uttrykk for at de syntes det var spennende, de tok kontakt, stilte spørsmål, de virket nysgjerrige. En kan si det slik at de innenfor rammene av arrangementet, forsøkte å finne ut av hvilket potensiale asylsøkerjentene bar med seg. Uten at de ville trekke relasjonen lenger en som så.

Bauman skriver som sagt om den fremmed fra majoritetsbefolkningens ståsted men en kunne kanskje tenke seg at perspektivet, som handler om den fremmede også kan brukes fra ungdommenes side. Det å knytte relasjoner med nordmenn kan på dette forklaringsgrunnlaget innebære at nordmenn går fra å være ukjente til å bli fremmede. "de andre" inntar samme posisjon som "vi" og det blir kluss i ungdommenes kategorier, i deres sosiale struktur. Den mest lettvinde måten å forholde seg til nordmenn er dermed å holde dem på en armlengdes avstand, slik at de i hvert fall til en viss grad forblir ukjente. I og med at de unge asylsøkerne kommer til Norge alene og i og med at det er varierende hvilke familie og vennsrelasjoner de har i Norge, har de imidlertid et behov for å opprette nye relasjoner. Ungdommene gir også uttrykk for at de ønsker å opprette relasjoner til nordmenn, selv om det ikke alltid virker slik i praksis. På grunnlag av behovet og ønsket om å opprette nye relasjoner skulle en tro at det for ungdommene heller er snakk om å oppfatte nordmenn i omgivelsene med utgangspunkt i grader av "kjent" - "ukjent" framfor å oppfatte dem, som fremmede. Ungdommene befinner seg, som beboere i mottak, uansett i en situasjon der de er nødt til å forholde seg til en rekke

forskjellige mennesker fra forskjellige steder i verden. De er nødt til å forholde seg til de andre beboerne og til nordmenn i form av ansatte på mottaket, lærere og verger. Nordmenn og lokalbefolkningen blir bare et av flere nye elementer i ungdommenes liv. De må uansett se på seg selv og sin omverden fra et nytt perspektiv, de må redefinere seg selv i forhold til de nye omgivelsene, i Norge. Det at de må forholde seg til så mange forskjellige mennesker er enda et argument for å bruke kjent – ukjent perspektivet framfor perspektivet, som handler om den fremmede. Hvorvidt og hvordan ungdommene velger å forholde seg til nordmenn er imidlertid varierende. For enkelte av ungdommene passer det kanskje likevel best å forklare manglende kontakt med nordmenn, med at de opplever nordmenn ikke bare som ukjente men som fremmede. For enkelte av ungdommene virker ikke en gang nysgjerrige men så kort og godt ut til å holde bevisst avstand til de norske omgivelsene. De valgte å aldri være med på arrangementer der de kom i kontakt med nordmenn og enkelte holdt seg også unna frivillige sosiale arrangementer på mottaket der de hadde kommet til å måtte forholde seg til beboere fra andre steder i verden. En mulig forklaring på dette kan være at de holder kategorier av det de oppfatter, som fremmede på avstand, for å opprettholde orden i de strukturene som ordner deres sosiale liv. Dette er en mulig forklaring men det kan selvfølgelig også være mange andre årsaker til at disse velger å holde avstand. Det kan dreie seg om sterke og altomfattende bånd til familie, sjenanse eller manglende språkferdigheter.

AVSLUTNING

Ungdommenes oppfatninger oppstår ikke i et vakuum men er et produkt av gjensidige relasjoner. Nordmenn og enslige mindreårige er på hver sin side med på å skape og opprettholde forventninger til og oppfatninger om hverandre. ”De” og ”vi”, ”det kjente” og ”det ukjente” står i en gjensidig relasjon til hverandre. Opplevelsen av hvem ”vi” er blir produsert som en kategori i relasjon til hvem vi opplever at ”de andre” er.

”Kategoriseringer av ”de andre” er et allment kjennetegn ved de fleste tverrkulturelle møter (Eide 2000:36). Begge parter er med på å opprettholde de grensene, som eksisterer mellom kategoriene. Disse oppfatningene eller meningene, som partene har av hverandre, bygger på strukturelle forhold og maktforhold. Men disse strukturelle forholdene ligger i

stor grad skjult bak de meningene, som partene gir uttrykk for at de har om hverandre. Oppfatninger og meninger som gir seg ut for å være av individuell og intensjonell art, men som egentlig er strukturelle.

I dette kapittelet har jeg fokusert på de enslige mindreårige asylsøkernes oppfatning av ”det norske” og av nordmenn. Jeg har forsøkt å vise at til tross for tilnærmelser, så bidrar de gjensidige kategoriseringsforsøkene til å opprettholde skillet mellom nordmenn og enslige mindreårige asylsøkere. Slik som etnisk identitet blir opprettet og vedlikeholdt gjennom møtet mellom, eller på grensen mellom grupper av mennesker, blir også andre dimensjoner av identitet og oppfattede egenskaper opprettet, vedlikeholdt og gitt en ekstra stor betydning, gjennom møtet mellom kategorier av mennesker. Samtidig har jeg ønsket å legge vekt på at ungdommene knyttet noen relasjoner, om en distanserte og de reorienterte seg eller tilpasset seg de nye omgivelsene i Norge. Men da først og fremst på ”det norske” premisser.

Videre har jeg diskutert hvilke perspektiver som passer best til å forklare relasjonene mellom ungdommene og nordmenn i omgivelsene rundt mottaket. En foreløpig konklusjon må være at perspektivet som handler om ”kjent” - ”ukjent” er beskrivende for begge parters oppfatninger. Mens perspektivet som handler om den fremmede passer best fra majoritetsbefolkningens side.

KAPITTEL 5. "DET NORSKE" OG UNGDOMMENE

INNLEDNING

I det forrige kapittelet fokuserte jeg på ungdommenes synsvinkel, i relasjonen mellom dem og nordmenn eller "det norske". I dette kapittelet er fokuset på den andre siden. Jeg skal skrive om hvordan de enslige mindreårige asylsøkerne blir oppfattet. Hva tenker nordmenn om de unge asylsøkerne? Hvilke egenskaper blir knyttet til kategorien, enslige mindreårige asylsøkere? Hvordan blir de framstilt gjennom media?

Jeg skal starte med å beskrive en sammenkomst mellom de unge asylsøkerne og noen norske ungdommer, som kom på besøk til mottaket. Videre vil det handle mer eller mindre indirekte om hvorfor denne sammenkomsten utspilte seg slik som den gjorde. Det vil handle om myndighetenes, mediens og majoritetsbefolkningens oppfatninger om utlendinger, asylsøkere og enslige mindreårige. Til slutt vil jeg skrive om hvordan ungdommenes oppfatning av seg selv blir påvirket av de oppfatningene og meningene de blir møtt med. Eller med andre ord, om hvordan kategoriseringen og meningsdannelsen virker gjensidig. De forskjellige partenes oppfatninger blir utformet på grunnlag av en relasjon, som igjen nødvendigvis baserer seg på den konteksten eller de strukturelle forholdene, som begge parter må forholde seg til.

MØTET MED EN NORSK SKOLEKLASSE

En klasse fra en videregående skole i Oslo hadde kontaktet koordinatoren for mottaket og spurt om å få komme og se hvordan det var på mottaket og få hilse på de enslige mindreårige asylsøkerne. Det ble avtalt en sammenkomst der ungdommene fra mottaket og ungdommene fra skolen skulle spille basket og grille. Jeg var med på sammenkomsten og observerte hvordan møtet utspilte seg. I utgangspunktet var det bare noen få av beboerne fra mottaket som ønsket å være med men da skoleklassen troppet opp på mottaket tok nysgjerrigheten overhånd. De aller fleste av ungdommene på Skogstu ville

være med på arrangementet likevel. I gymsalen satt de norske ungdommene og de unge asylsøkerne i atskilte grupper. Men ungdommene fra Skogstu viste begeistring, de lo og heiet, kastet seg med i spillet med en voldsom energi. Alle regler ble lagt på hylla. Det minnet på mange måter mer på rugby en basketball. De norske ungdommen satt stille å så på. Det samme skillet gikk igjen da de skulle grille. Ungdommene fra Skogstu sto i små grupper og tittet nysgjerrig på de norske ungdommene som på sin side sto samlet i en gruppe og pratet med hverandre. Et par av guttene fra Skogstu gjorde noen spede forsøk på å prate med de norske jentene, uten at det utviklet seg til noen samtale. Bare en av de norske guttene tok initiativ til å snakke med en gjeng av kurdiske gutter men samtalen ble kortfattet. Det var iskaldt den dagen de møttes og etter en ganske kort stund ville de norske ungdommene hjem. De skiltes uten å ha pratet noe mer en ganske minimalt med hverandre. Jeg tenkte at det hele var litt mislykket men da vi kom hjem til mottaket spurte Mohammed meg håpefullt om de kom neste uke også, han syntes det hadde vært spennende.

Læreren som fulgte med den norske skoleklassen fortalte meg at de hadde lært om asylpolitikk og enslige mindreårige asylsøkere på skolen. De hadde pratet om de problematiske forholdene rundt denne kategorien av asylsøkere. Om ventetid og om alderstesting og de kom til Skogstu fordi de ønsket og observere et mottak og dets beboere med egne øyne. Det var altså de problematiske forholdene, som er knyttet til at ungdommene på Skogstu var kategorisert som enslige mindreårige asylsøkere, som var årsaken til at den norske skoleklassen kom på besøk til mottaket. Det var dette som lå til grunn for at det i det hele tatt ble et møte mellom de to kategoriene av ungdommer.

En av de norske guttene spurte meg spørsmål angående enslige mindreårige asylsøkere. Han lurte på hvorfor ungdommene på Skogstu søkte asyl, og han kommenterte at de så voksne ut, til tross for at de på papiret skulle være jevnaldrende med han. Han ga uttrykk for en oppfatning, som er utbredt også blant mottaksansatte og blant ansatte i UDI, det at de unge asylsøkerne egentlig er eldre enn 18 år, at de har løyet om alderen for å få oppholdstillatelse. Den norske gutten kommenterte dessuten at ungdommene fra Skogstu hadde vært veldig voldsomme på banen, at de virket litt gærne. De norske jentene avviste

kontant, forsiktige tilnærmelser fra guttene på Skogstu, ved ikke å svare, bare se en annen vei. Jeg oppfattet det slik at de var usikre og endog redde for guttene fra Skogstu. Gjennom sin atferd, sine spørsmål og kommentarer viste de norske ungdommene en viss nysgjerrighet men først og fremst en skepsis til ungdommene fra Skogstu. Det at ungdommene fra Skogstu i utgangspunktet ikke meldte seg på for å være med på arrangementet, kan tyde på at også de var skeptiske ovenfor de norske elevene. Hvorfor er det en slik gjensidig skepsis i relasjonen mellom disse?

De norske elevene har forventninger til hvem de enslige mindreårige asylsøkerne er og de har oppfatninger om hvilke egenskaper, som kjennetegner denne kategorien. Disse oppfatningene oppstår ikke av seg selv, i et vakuum. De gjensidige oppfatningene de norske elevene og de unge asylsøkerne har av hverandre er oppfatninger som er bygget opp på grunnlag av den konteksten, som begge parter forholder seg til. I denne situasjonen er begge parter på en måte fanget i et spill der de har ulike regler å forholde seg til, ulike kort på hånden. De opplever å tilhøre to forskjellige kategorier, tilhørende forskjellige egenskaper og de opprettholder og fører disse ideene videre ved at de holder fast og spiller ut de rollene, som de er tildelt i det sosiale samspillet.

De unge asylsøkerne er i en avmaktposisjon. Funksjonelt og økonomisk men også når det gjelder identitet, kultur og tilhørighet (se s.34). De unge asylsøkerne er bevisst sin avmaktposisjon og er redde for å bli avvist fordi de er fremmedkulturelle og fordi de er enslige mindreårige asylsøkere. Dessuten representerer de norske elevene det ”ukjente”, noe som innebærer en barriere for de unge asylsøkerne. Det er krevende å oppsøke mennesker, som oppleves som forskjellige og til en viss grad uforutsigbare. Derfor er de tilbakeholdende i sin omgang med de norske elevene. På den andre siden oppfatter jeg det slik at de norske elevene var engstelige og usikre ovenfor ungdommene på Skogstu. Det kan ha å gjøre med at de unge asylsøkerne ble oppfattet som ”ukjente” eller fremmede. Og det kan ha å gjøre med alle de egenskapene, som i den offentlige samfunnsdebatten blir knyttet til utlendinger, til asylsøkere og til enslige mindreårige. Hvilke egenskaper og oppfatninger, som typisk blir knyttet til de forskjellige kategoriene, som ungdommene blir oppfattet å tilhøre vil jeg skrive utdypende om videre i dette

kapittelet.

Til tross for interne variasjoner og tendenser til grupperinger innad på mottaket, framsto altså ungdommene fra Skogstu som en samlet gruppe i relasjon til de norske ungdommene. Og det så ut til å være på samme måte med den norske skoleklassen. Forskjellige kategorier gjøres relevante i forskjellige sammenhenger. Det er situasjonsavhengig. I enkelte sammenhenger er det etnisk gruppe eller nasjonalitet som gjøres gjeldene, det kan være alder eller kjønn. I denne sammenhengen var det kategorien, enslige mindreårige asylsøkere på den ene siden og nordmenn på den andre, som ble gjort gjeldene. Det var jo nettopp fordi ungdommene fra Skogstu tilhørte denne kategorien at de norske ungdommene kom på besøk. Ungdommene på Skogstu er sammensatte og komplekse, de kan tilskrives mange forskjellige identiteter og egenskaper. Likevel er det den identiteten og de egenskapene, som blir knyttet til at de er enslige mindreårige asylsøkere, som blir gjort gjeldene i nesten alle sammenhenger. Både fra deres eget og fra det norske ståstedet. Dette til tross for at de uttrykker et ønske om å bli oppfattet og å få spille på andre egenskaper i det sosiale samspillet.

I denne diskusjonen er det den gjensidige usikkerheten og skepsisen som har blitt vektlagt. Samtidig er det viktig å legge merke til at begge parter virket nysgjerrige. Jeg observerte at de tittet på hverandre og jeg så noen forsiktige forsøk på å ta kontakt, først og fremst fra de unge asylsøkernes side. En av de norske guttene tok også kontakt, spurte spørsmål og fortalte om faren sin, som var fra et arabisk talende land. Mohammeds spørsmål, om de kunne møtes igjen, tyder også på at han faktisk syntes at det hadde vært et spennende møte. Det kunne virke som om de var sjenerte ovenfor hverandre og det var jo ikke mange timene de fikk sammen.

Videre i dette kapittelet vil referere til denne episoden og til denne diskusjonen når jeg går igjennom en del teoretiske perspektiver, som kan være med på å forklare hvorfor nordmenn møter de unge asylsøkerne med usikkerhet og skepsis.

ANKERBARN

De enslige mindreårige asylsøkerne blir møtt med tvil, også av myndighetene. Det kommer fram gjennom de oppfatningene som gjenspeiles i ankerbarnteorien.

Ankerbarnteorien blir diskutert i stortingsmelding 17 om asylopolitikken og er en teori som går ut på at mange av de enslige mindreårige asylsøkerne kommer som anker til Norge, at de blir sendt i forveien og at de senere skal sikre familien oppholdstillatelse i landet gjennom familiegjennforening (Engebrigtsen 2002:44). Engebrigtsen skriver om hvordan ankerbarnteorien sammen med en fortolkning av barnemigrasjon som foreldres misbruk av barn, forsterker forståelsen av barnemigranter som illegitime innvandrere. Hun skriver videre om hvordan denne teorien ikke stemmer overens med det at så få av dem faktisk får innvilget asyl og at de dermed ikke har rett til gjennforening. Ankerbarnteorien forklarer flukten som frivillig og planlagt, barna er redskaper for foreldrenes økonomiske strategier. Engebrigtsen skriver at denne teorien bygger på ubekreftede antagelser. Hun viser til praksisen i Nederland, som hun bruker som sammenligningsmateriale i sin rapport. I Nederland blir familiegjennforening så godt som aldri tilkjent, men her har en av Europas sterkeste tilstrømninger av barnemigranter. Det tyder på at de enslige mindreårige som kommer dit neppe er sendt, som ankerbarn. Det ville i så fall ha vært en dårlig strategi fra foreldrenes side. Engebrigtsen skriver videre om at ankerbarnteorien skaper legitimitet for svært restriktiv innvilgelse av familiegjennforening og for frivillig og tvungen repatriering (Engebrigtsen 2002:45-47).

Skepsisen migrantbarna blir møtt med kan få dem til å lyve om forholdet til familien og om bakgrunnen for flukten. Engebrigtsen refererer til Hjelde(1995) som skriver om stumhet som en konsekvens av angst og mistillit. Isolasjon av redsel for å røpe seg, kan skape problemer med å knytte seg til nye mennesker de første årene i Norge. Mistilliten og stumheten gjør situasjonen for barnemigrantene ekstra vanskelig, samtidig som det begrenser tilgangen på informasjon om dem, det hindrer en nærmere forståelse av deres situasjon.

Sara fikk asyl mens jeg var på feltarbeid. En av de ansatte, Lena, fortalte meg det. Lena hadde jobbet på mottaket i flere år, men sa at det så vidt hun husket, bare var to ganger

tidligere at enslige mindreårige beboere hadde fått innvilget asyl. Sara var altså en av svært få som fikk mulighet til å få innvilget familiegjengenforening. Sara var selvfølgelig glad, men ga ikke uttrykk for å være overbegeistret. Da jeg spurte om hun skulle søke om familiegjengenforening svarte hun nølende at hun ikke visste, men ikke trodde at hun ville det. Sara fortalte at foreldrene hadde vært strenge i forhold til at jentene skulle holde seg med familien, gå rett hjem etter skolen og ikke ha kjærester. Jeg oppfattet det slik at hun var blitt ganske glad i den nye friheten hun hadde oppnådd, det at hun kunne overnatte hos venner i helgene, gå på fest og velge eventuelle kjærester selv. Den nye tilværelsen innebar en helt ny virkelighet for Sara i så måte. Ankerbarnteorien ser altså, også i dette tilfellet, ut til å ha lite for seg.

Mistilliten og antagelsene om at ungdommene blir sendt, som ankerbarn kan være med på å forsterke negative oppfatninger av ungdommene og dermed bidra til at det blir vanskeligere for dem å knytte relasjoner til nordmenn. Ankerbarnteorien er med på å forme nordmenns oppfatninger. Dermed fungerer den som et ledd i en strukturell kontekst, som setter rammer for hvordan samspillet mellom de unge asylsøkerne og nordmenn utspiller seg. Som for eksempel samspillet mellom ungdommene fra Skogstu og den norske skoleklassen.

UNGDOMMENE PATOLOGISERES

Liisa Malkki(1992), skriver, som tidligere nevnt om territorialisering av nasjonal identitet, og om hvordan migranter forstyrrer virkelighetsforståelsen og identitetskonstruksjonen i moderne nasjonalstater.

Når vi² klassifiserer verden rundt oss, kategoriserer vi mennesker og knytter dem mentalt til steder der vi oppfatter at de naturlig hører hjemme. Malkki skriver om at det har vært en implisitt tendens til å forstå mennesker og deres kultur som rotfestede, knyttet til sted. Hun bruker begrepet, ”rooting”, eller rotfasthet, som en botanisk metafor. Slik som et tre

²Malkki skriver om ”vi” og om ”våre” oppfattelser av migranter. ”Vi” betyr da, ”...many people(scholars included)...” (Malkki 1992:37). Når jeg bruker vi i denne teksten er det på grunnlag av denne referansen.

er festet til jorda med solide røtter, er mennesker knyttet til stedet der de og deres forfedre ble født og vokste opp. Rykker man opp røttene rykker man samtidig opp livsgrunnlaget for treet eller mennesket (Malkki 1992:33). Malkki skriver at vi har en tendens til å oppfatte det slik at når mennesker blir revet vekk fra hjemstedet blir de også revet vekk fra sin kultur. Den redselen for rotløshet som migranter representerer, gjør at de blir sett på som moralsk og psykisk ustabile, de betraktes som ”matter out of place”, som anomalier. Det at menneskers tilknytning til sted er så implisitt i oss, innebærer at vi blir mer opptatt av de indre patologiske reaksjonene til de som har måttet flykte, en av de sosiopolitiske og bakenforliggende årsakene skriver Malkki (Ibid). Samfunnsdebatten dreier seg rundt flyktningenes psykiske reaksjoner på oppbruddet og de farene som det bringer med seg og bare i mindre grad om den store kontrasten mellom fattige og rike land som er en av årsakene til at veldig mange mennesker faktisk flykter. For å understreke det generelle ved disse assosiasjonene som er knyttet til rotløshet og anomalier, refererer Malkki til litteratur om migranter i mellomkrigstiden. Litteraturen beskriver migrantene som kilder til kriminalitet og terrorisme (Ibid). Som Engebrigtsen skriver, behøver det ikke å være slik at forståelsen av at migranter, som rotløse og sårbare, nødvendigvis er gal. Men en slik entydig forståelse kan føre til at vi overser andre forklaringer til de psykososiale problemene som det blir hevdet at migranter og spesielt migrantbarn har (Engebrigtsen 1992:19).

Da en mann for en stund tilbake angrep pilotene i et fly med øks, slik at flyet nesten styrtet, ble det lagt stor vekt i mediene, på at mannen var asylsøker. I kriminaljournalistikken blir det nesten alltid trukket fram om gjerningspersonen er av norsk eller utenlandsk opprinnelse og det blir spesifisert om det er en asylsøker som står bak. I de sakene der det er en asylsøker som står bak, blir årsaken til ugjerningen gjerne knyttet til den vanskelige situasjonen personen er i, som asylsøker. I forbindelse med denne øksemannen ble det en debatt i mediene om den ustabile tilstanden til asylsøkere, og spesielt til de som har fått avslag og ikke har rettigheter til å få hjelp i Norge. Denne debatten viser hvordan asylsøkere, i mange sammenhenger blir oppfattet som mentalt ustabile og potensielt farlige. En av grunnene til at de blir oppfattet, som ustabile og potensielt farlige kan være at de er rotløse. Malkki skriver om den rotløse på en måte,

som ligner på den beskrivelsen Bauman gjør av den fremmede. Begge framstiller flyktninger, som "matter out of place".

Engebrigtsen refererer til Malkki når hun skriver om patologisering eller sykeliggjøring av barnemigranter. Barnemigranter patologiseres ikke bare på grunnlag av at de er rotløse migranter, men også på grunnlag av at de er atskilt fra foreldrene. Engebrigtsen trekker en parallell mellom Malkki og Cathrine Panter Brick (2000), som mener at barn som ikke lever i tråd med den dominante vestlige familiemodellen, beskrives som barn uten barndom. Idealet er å vokse opp med foreldrene innenfor rammen av et hus. "The place for childhood to take place is innside, -innside society, innside a family, innside a private dwelling"(Ibid:5). Andre barndomserfaringer blir sett på som mangelfulle. De enslige mindreårige asylsøkerne er i dobbel forstand rotløse, de er i dobbel forstand "matter out of place", både som migranter og som foreldreløse barn, de er rykket opp fra hjemlandet og fra familien. "Enslige mindreårige flyktninger betraktes både som svært sårbare og som på feil sted" (Engebrigtsen 2002:18). Og i tråd med Bauman, som fremmede. Engebrigtsen mener en slik forståelse av migrantbarna, fører med seg et ensidig fokus på deres psykososiale problemer og at det hindrer oss i å se deres motstandskraft og det hindrer oss i å se at en del av deres problemer snarere kan ligge i de betingelsene som barna møter i Norge, i de strukturelle forholdene (Ibid).

"Ingen vil ha Ranja", sto det i overskriften etter at en større norsk avis hadde vært på Skogstu for å lage en sak om enslige mindreårige asylsøkere. Saken dreide seg egentlig om de lange ventetidene i mottak for denne gruppen av asylsøkere. De betingelsene barna møter i Norge, eller de sosiopolitiske forholdene rundt de enslige mindreårige asylsøkerne skulle være et hovedpoeng i denne artikkelen. Men beskrivelsen av ungdommene som sårbare og stakkarslige tar raskt overhånd når en leser teksten. *"Det kommer en stadig strøm av livredde og forlatte barn til Norge. De har flyktet fra krig og nød og mange av dem har mistet foreldre og søsken"*. Videre siterer journalisten en av guttene på mottaket. *"Det blir mye til at jeg sitter og gråter. Jeg tenker på hvordan foreldrene mine har det..."*

Etter at artikkelen hadde vært på trykk kom Ranja opprørt til meg og fortalte at det var en mann som hadde kommet bort til han på gata og sagt at han ville at Ranja skulle flytte hjem til han. Mannen tok kontakt med Ranja flere ganger og ringte også til koordinatoren for mottaket, han syntes synd på Ranja og de andre ungdommene på Skogstu som, ”ingen ville ha”. Ranja fortalte meg at han angret på at han hadde latt seg avbilde og at han ikke på noen som helst måte, kunne tenke seg å bo sammen med denne mannen. Når han skulle flytte fra mottaket, ville han helst bo for seg selv. Ranja likte ikke å bli framstilt som et stakkarslig barn, han syntes det var flaut (særlig ovenfor en jente i klassen som han forsøkte å legge an på). Da jeg forsøkte å få han til å si noe om opplevelsen av å være enslig mindreårig asylsøker, fnøs han det bort, han ville isteden at jeg skulle hjelpe han med å finne et kjærlighetsdikt, som han skulle sende med sms til den jenta som han drev og kjekket opp.

Mannen som kontaktet Ranja ville hjelpe han inn i rammene for hva som oppfattes som riktig for et barn, eller i dette tilfellet for en ungdom. Mannen ville gi han en plass innenfor rammene av et hjem, et hus og en familie. I boka, ”Barn i bevegelse” refererer Ketil Eide, til Douglas (1997). Eide oversetter ”matter out of place” til ”urenhet”. Renhet og urenhet er knyttet til symbolske grensemarkeringer. ”Det urene” er det som flyter over grensene, det som ikke passer inn i mønsteret, som lager kluss i kategoriene og må elimineres eller omformes for å opprettholde kulturens eget klassifiseringssystem. ”Det urene” er derfor forbudt og farlig, det truer den etablerte symbolske orden og signaliserer kaos og oppløsning” (Ketil Eide.2000:38). Mannen som kontaktet Ranja, ønsket å hjelpe han inn i en kjent kategori som passer inn i det kulturelle klassifikasjonssystemet. Mannen tok det for gitt at det beste for Ranja var å bli voksen innenfor rammene av en familie. Jfr. Engebrigtsen (2002:18), som skriver at barn som ikke vokser opp med familien ofte blir beskrevet som barn uten barndom og som ”matter out of place”. Igjen vil jeg trekke inn Bauman. De fremmede ungdommene er mellom kategoriene og lager kluss i de sosiale systemene. Bauman skriver om forskjellige måter å leve med de fremmede. En måte å forholde seg til dem er å eliminere eller redusere overraskelsesmomenter eller en kan gjøre overraskelsesmomentene irrelevante ved å la de fremmede smelte inn i bakgrunnen, ikke legge merke til dem, ikke bry seg (se s.91).

Mannen valgte ikke å overse Ranja. Tvert i mot. Ved å gi Ranja en familie kunne denne mannen redusere overraskelsesmomentet, han ville hjelpe et rotløst barn inn i en familie.

Flere av ungdommene ga uttrykk for det samme som Ranja, at de ikke ønsket å bli framstilt som stakkarslige barn. Boy fra Somalia var foreksempel veldig opprørt over å ha blitt plassert i denne kategorien (se s.69).

MEDIAS FRAMSTILLING AV UNGDOMMENE

Episoden med Ranja som var avbildet i avisen er beskrivende for hvordan enslige mindreårige asylsøkere, gjennom media, blir framstilt som sårbare og stakkarslige. Mediene tilskriver altså denne kategorien av unge asylsøkere en rekke negative egenskaper. Men ungdommene på Skogstu ønsker ikke å tilhøre denne kategorien. De ønsker ikke å bli oppfattet som stakkarslige og syke. Disse beskrivelsene som mediene gjør av ungdommene er ikke nødvendigvis gale, men de bidrar til å skape et ensidig bilde av mennesker som faktisk er sammensatte og komplekse. I enkelte sammenhenger er de sårbare, mens de i andre sammenhenger er motstandsdyktige, livsglade, selvstendige og eventyrsøkende ungdom. De ønsker å leve ut disse sistnevnte egenskapene, for eksempel som beilere ovenfor jentene i klassen. Denne tendensen i mediene, til å overse de positive egenskapene og ensidig drive med elendighetsfokusering, vil jeg nå reflektere litt nærmere rundt. Fordi mediene er med på å forme nordmenns oppfatninger av de unge asylsøkerne. Mediene er med på å tilrettelegge det strukturelle systemet, som ungdommene så vel som nordmenn forholder seg til i det sosiale samspillet, når det skal opprettes relasjoner.

Den danske antropologen Hervik (1999:17), skriver som tidligere nevnt, om ”genererende forskjellighet” og om hvordan massemediene formidler dette. Antropologer i Skandinavia er opptatt av en likhetstankegang. Det er denne likhetstankegangen som er utgangspunktet for å tenke om andre, som forskjellige. Hervik skriver at den kjennskapen danskene har til innvandrere ikke bygger på personlige relasjoner, men stammer fra massemediene. Han mener at mediene bruker prototyper som har utpregede og synlige

kjennetegn. Prototypene gir en implisitt og forenklet forståelse av innholdet i de konstruerte kategoriene, ”vi” og ”de andre”.

Fadel Holm mener at det foregår en økonomisering av betydninger og meninger, i det moderne samfunnslivet. Det vil si at vi ønsker å få mest mulig informasjon med minst mulig innsats (se s.16). For å øke salgstallene forenkler avisene sitt innhold. De forenkler innholdet ved å bruke prototyper, de polariserer kategoriene og de bruker sensasjonelle og oppsiktsvekkende reportasjer som lett fanger oppmerksomheten. Hervik skriver at massemediene har en viktig rolle i formidling av kunnskap om migranter. Han skriver dessuten at de burde være mer bevisst denne rollen som premissleverandører fordi de bidrar til å skape forenklete og polariserende kategorier og oppfatninger. Oppfatninger som får konkrete følger for hvordan relasjonene mellom folk utvikler seg. Som for eksempel i denne sammenhengen, forholdet mellom unge asylsøkere og nordmenn. I tillegg til den elendighetsfokuseringen som er knyttet til framstillingen av de enslige mindreårige, blir gjerne asylsøkere generelt framstilt som kriminelle og farlige. Det ble foreksempel blåst stort opp da en asylsøker knivstakk en bussjåfør og da en asylsøker angrep pilotene i et fly med øks i 2004 (se s. 84). Asylsøkere generelt blir ofte framstilt som ustabile og potensielt farlige med en hang til å utføre kriminelle handlinger.

Det er nyttig å se denne diskusjonen i forbindelse med det Malkki og Engebrigtsen skriver om patologisering. Mediene er med på å tilskrive kategorien enslige mindreårige asylsøkere, egenskaper på grunnlag av prototyper. De tar ikke høyde for kompleksiteten i disse menneskenes tilværelse men beskriver dem på en forenklet måte. De blir framstilt på en ensidig måte, som enslige, traumatiserte og sårbare, de blir patologisert. Denne framstillingen virker polariserende. Satt på spissen, ”De” stakkars, emosjonelt syke barna, langt hjemmefra og uten familie i motsetning til en prototype av ”oss” nordmenn, som har vokst opp i stabile hjem sammen med familien.

Etter å ha vært på UDI for å purre på saksbehandlingen fortalte Boy om sin oppfatning av den norske konsulenten på UDI. *”Her sitter jeg og har ingenting. Jeg har ikke sett familien min på et år, jeg vet ikke om de lever eller er døde. Jeg lever, som et dyr. Og der*

sitter hun... alt er bra, penger familie og venner og jeg... jeg har ingenting". Boy benytter seg av det samme skillet mellom kategoriene av oss og de andre og han tilskriver disse kategoriene de samme egenskapene, som blir tilskrevet fra den norske siden. Nordmenn er vellykkede, de har penger, familie og stabilitet i livet i motsetning til han som verken har penger, familie eller stabilitet og trygghet. Boy er opptatt av å slippe unna oppfatningene, som er knyttet til kategorien enslige mindreårige asylsøkere. Han ønsker å bli tilskrevet egenskaper på individuelt grunnlag, han vil være en sterk mann og vise at han duger til skikkelig arbeid. Samtidig tenker han om oss og dem, seg selv og nordmenn på en måte, som er påfallende lik medias framstilling. Bauman, Malkki, Engebrigtsen og Eide skriver alle om hvordan majoritetsbefolkningen tilskriver asylsøkere egenskaper på grunnlag av at de er "matter out of place". De er urene, truende, syklige og stakkarslige, i motsetning til majoritetsbefolkningens stabile grunnlag og klarlagte posisjon i det sosiale systemet. Boy viser imidlertid i det ovenforstående sitatet at det er påfallende stor likhet mellom majoritetens kategorier og hans egne.

En annen avisartikkel, som handler om enslige mindreårige har jeg hentet fra Aftenposten. Ola Henmo skrev 11.oktober 2004, om uverdige forhold for barn i mottak, basert på en Redd barna rapport. "*Om barn i mottak.*) *De har traumer som får rive og slite videre i unge sinn... Barna er redde, fortvilte og ensomme*". Henmo siterer dessuten en 16 år gammel gutt. "*Vi er like redde for mørket, som fireåringer. For med mørket kommer de vonde tankene. Vi kjenner oss som dråper i havet, bitte små og uten kontroll*".

Jeg vil trekke en parallell mellom det faktum at mediene bruker så intime og følelsesladete beskrivelser av de enslige mindreårige asylsøkerne og en teori om intimitetstyranni. Richard Sennett har skrevet, "Intimitetstyranniet", som er en oversettelse av 4. del av "The Fall of the Public Man". Sennett mener at tyranni kan fungere på en subtil måte, ikke nødvendigvis i form av tvang, men også ved å skape en tro på en bestemt målestokk for sannhet. Intimiteten har blitt en slik form for tyranni mener

Sennett.³ I dag bryr vi oss om institusjoner og begivenheter, bare når vi kan se at personligheter er tilstede i dem (Sennett 1992:138-143).

Henmo siterte en ansatt i Redd barna. *”Vi har hatt med flere ministere på besøk i mottakene. De har grått når vi har vist dem denne virkeligheten, men ingen ting har blitt gjort. Nå har vi tro på at noe vil gjøres”*. Videre sto det i artikkelen at barneminister Laila Dåvøy lovte at hun ville sette seg ned sammen med Erna Solberg og se på hvilke grep de skulle ta for å utbedre situasjonen for de enslige mindreårige asylsøkerne. Med Sennetts argumenter til grunn kan en forstå det slik at det ikke ville ha vekket noe engasjement og noen vilje til å endre de sosiale og politiske forholdene som ligger til grunn for de enslige mindreårige asylsøkernes vanskelige situasjon, hvis en ikke hadde framstilt saken på en intim og følelsesladet måte.

Sennett skriver at intimitetstyranniet har ført til at dimensjonen av makt i det sosiale liv har blitt stilt i skyggen. Troen på direkte og intime relasjoner gjør at vi overser maktens realiteter og vi mister dermed muligheten til å påvirke de faktiske relasjonene av makt (Sennett 1992:138-143). *”Vi forstår at makt dreier seg om nasjonale og internasjonale interesser, spillet mellom klasser og etniske grupper, konfliktene mellom regioner eller religioner. Men vi handler ikke ut fra den forståelsen”*(Ibid:142.) Artikkelen i Aftenposten beskriver den konkrete og vanskelige situasjonen som de enslige mindreårige asylsøkerne er i, og det blir nevnt noen av de konkrete forslagene som Redd barna har kommet med, men de sosiale og politiske forholdene som ligger til grunn for at det har oppstått en vanskelig situasjon, blir borte.

Sennett beskriver altså hvordan intime følelser styrer menneskers forståelse og interesse for omverden. Denne argumentasjonen ligner til en viss grad på Malkkis og Engebriigtsens resonement om patologisering. Alle tre beskriver hvordan interessen har blitt trukket vekk fra sosiale og politiske forhold og heller mot de nære relasjonene og inn i individet. I stedetfor å se etter årsakene til de enslige mindreårige asylsøkernes

³Han beskriver hvordan det han kaller intimitetstyranniet har utviklet seg gjennom en historisk prosess. Hans beskrivelse av denne historiske utviklingen har blitt kritisert av blant annet Giddens, jeg vil imidlertid ikke utdype den diskusjonen her.

vanskelig situasjon i forbindelse med globale, politiske og sosiale forhold, blir fokuset værende på lokalt og intimt nivå, det blir trukket inn i mennesket.

UNGDOMMENES OPPLEVELSE AV SEG SELV

En ettermiddag da jeg skulle møte Boy på en kafe i Oslo, kom han mot meg og viftet fornøyd med 300 kroner som han hadde tjent på en vaskejobb. *”Jeg skal vise dem at folk fra Somalia ikke er late, jeg skal jobbe hardt, tjene mine egne penger. Det er deilig å ha penger, jeg føler meg fri”*. Fra å være deprimert og frustrert var han i høyt humør og pratet ivrig i vei om løst og fast mens han fniste fornøyd. *”Jeg skal gå på disco hver dag og drikke bacardi, jeg skal være sjefen, jeg skal trække på de andre, se... (han pekte på skotuppen sin som han tråkket teatralisk ned i bakken), nå kan jeg snart flytte fra Skogstu, jeg skal feste og drikke, jeg skal... hva heter det..., miste alle hemningene..., danse med damene”*. Telefonen hans ringte og etter at han hadde avsluttet samtalen henvendte han seg til meg igjen. *”He he, det var Bin Laden, han kommer for å spille inn pornofilm på Skogstu, han og sjefen he he. Jeg skal starte revolusjon he he”*. Han fortsatte med å fortelle at han skulle partere alle de ansatte og beboerne på Skogstu, skjære av dem armer og ben. *”Vi pleide å si det til yankeene (amerikanske soldater) at vi skulle spise øynene deres og at vi skulle kutte av bena deres med motorsag he he he, nei vi hadde ikke motorsag men sånne kniver, du vet?”* *”Er det sant, spurte jeg?”* *”He he he, nei vi spiste ikke øynene deres”*. Fordi Boy hadde tjent sine egne penger, følte han seg sterk og selvstendig, han klarte å forestille seg at tiden, kategorisert som enslig mindreårig asylsøker i mottak snart var over, at han snart skulle unnslippe de oppfatningene som var knyttet til denne kategorien. Det bidro til at han fikk tilbake selvfølelsen og det fikk han til å se framover, han ga uttrykk for at han hadde humor, han smilte og lo (om enn på en litt makaber måte). Samtidig spiller han opp under de holdningene som er knyttet til han som enslig mindreårig asylsøker fra Somalia. Han beskriver seg selv og sitt tidligere liv på en måte som understreker det stakkarslige, sykelige og farlige. Jeg oppfattet det som om at han snakket slik for å sjokkere meg og for å sette de egenskapene, som blir knyttet til han, på spissen. Samtidig ga han uttrykk for at han ønsket å unnslippe disse oppfatningene. Han ville bli mest mulig lik det han oppfatter at var typisk for voksne

nordmenn. Det vil si å ha penger, drikke bacardi, danse med damene, bo for seg selv, være selvstendig og fri. Og han ville motbevise en gjengs oppfatning om at somaliere er slappe og ikke vil arbeide. Han ville unnslippe stigmatiserende oppfatninger som var knyttet til somaliere og enslige mindreårige.

Den måten de enslige mindreårige asylsøkerne blir kategorisert på, de egenskapene de blir tilskrevet på grunnlag av de kategoriene de blir oppfattet å tilhøre, de holdningene som ungdommene på Skogstu møter, får konsekvenser for deres forståelse av seg selv og for deres oppfattelse av omverden. Det får konsekvenser for hvordan de handler i møtet med mennesker som de møter i sine omgivelser. Boy fortalte at han i en periode hadde vært sammen med noen ungdommer som hang rundt den lokale togstasjonen. *”Jeg hadde venner men da Ranja fortalte dem at jeg bodde på Skogstu, ville de ikke være sammen med meg lenger”* (se s.66). Boy ønsket å utvikle relasjoner til jevnaldrende utenfor mottaket og han hadde unnlatt å fortelle dem at han var enslig mindreårig asylsøker fordi han var redd for at de andre ungdommene ikke ville være sammen han om de visste det. Som tidligere nevnt kan de enslige mindreårige asylsøkerne blir oppfattet av den norske majoriteten på flere måter, som ukjente, fremmede, som urene, som rotløse barn ut barndom, som stakkarslige, sykelige og potensielt farlige. Med disse oppfatningene til grunn velger de aller fleste nordmenn i deres omgivelser å holde seg på en viss avstand. Boy var bevisst disse holdningene og oppfatningene som er knyttet til enslige mindreårige asylsøkere. Han tenkte endog, i stor grad, om seg selv og sin omverden med utgangspunkt i de samme kategoriene og tilskrev disse kategoriene de samme egenskapene. Samtidig ønsket han å slippe unna disse oppfatningene. Derfor forsøkte han å holde sin bakgrunn skjult. Han var bevisst hvilke konsekvenser disse oppfatningene kunne ha for hans muligheter til å få venner utenfor mottaket. For Boy hadde denne bevisstheten konsekvenser fordi det fikk han til å føle seg mindreverdig og underlegen, det gikk ut over selvfølelsen hans og det fikk han til å føle seg elendig.

De negative oppfattelsene som er knyttet til kategorien av enslige mindreårige asylsøkere var noe nesten alle ungdommene på Skogstu var bevisst. Ranja var forelsket i en jente som gikk i klassen og han underkommuniserte tydelig sin rolle som enslig mindreårig

asylsøker når han var sammen med henne. Da jeg skulle være med på besøk i klassen hans sa han på forhånd at jeg ikke måtte prate med han på skolen, at han ikke pleide å prate med noen av de andre fra mottaket når han var på skolen. *"Hun vet ikke at jeg bor på Skogstu, hun liker ikke de andre fra mottaket"*. For å få noen kjangs hos henne, spilte han på egenskaper, som ikke var knyttet til enslige mindreårige. Han la isteden vekt på sine evner som fotballspiller og som tøff og barsk gutt.

En dag da jeg satt på verandaen og pratet med Mohammad fra Palestina fortalte han meg om kjæresten sin. *"Hun vet ikke at jeg bor her, tror du jeg må fortelle? Jeg har sagt at jeg bor i Asker med familien min. Kanskje hun ikke vil være sammen med meg hvis hun vet jeg er asylsøker?"* Jeg refererte i teoriavsnittet til Harald Eidheim (1996:280) som skriver om kommunikasjon av etniske identitet. Dette perspektivet kan brukes for å belyse ungdommenes relasjoner til nordmenn og norske jevnaldrende. Fordi det er så mange negative egenskaper, som er knyttet til kategorien, enslige mindreårige asylsøkere, velger ungdommene i veldig mange sammenhenger å underkommunisere denne identiteten. På den måten ønsker de å slippe unna noen av de oppfatningene, som ellers blir knyttet til dem. De opplever at de da har en større kjangs til å få norske venner og kjærester. Den kjennskapen nordmenn har til enslige mindreårige asylsøkere er, først og fremst hentet fra mediene, som nesten utelukkende framstiller dem som elendige stakkarer, eventuelt som kriminelle og farlige. Ungdommene på Skogstu blir stigmatisert som gruppe i relasjon til majoriteten av befolkningen i Norge. Slik som kystsamene, som Eidheim skriver om, underkommuniserer sin etniske identitet i møtet med etniske nordmenn, underkommuniserer ungdommene på Skogstu sin rolle som enslige mindreårige asylsøkere fordi de ellers blir stigmatisert. De unnlater å fortelle potensielle venner og kjærester om at de er enslige mindreårige asylsøkere.

AVSLUTNING

Fraværet av foreldre, den kulturelle bakgrunnen, deres erfaringer med krig og konflikter, er kjennetegnet som fort blir altoverskyggende for de mindreårige. Media, politikere, hjelperne i kommunen, forskere... fokuserer på denne annerledesheten (Eide 2000:116).

Med tanke på det Eide, Bauman, Malkki og Engebrigsen skriver om typiske oppfatninger av asylsøkere generelt og enslige mindreårige spesielt, med tanke på de framstillingene, som blir gjort gjennom media, er det ikke rart at de norske ungdommene, som jeg skrev om i starten av dette kapitlet er skeptiske og holder avstand. Det at de unge asylsøkerne er bevisst hvilke oppfatninger, som bli knyttet til dem, gjør at det er forståelig at også disse holder avstand. Oppfatninger, som blir formidlet gjennom myndighetens holdning, gjennom samfunnsdebatten og gjennom media legger altså føringer for hvordan nordmenn og enslige mindreårige asylsøkere forholder seg til hverandre. Disse oppfatningene fungerer, som strukturelle føringer som begge parter i det sosiale samspillet tilpasser seg.

Dette kapitlet har handlet om hvordan de norske omgivelsene kategoriserer ungdommene på Skogstu, og omvendt, hvordan ungdommene på Skogstu kategoriserer sine norske omgivelser. Jeg forstår det imidlertid slik at de begrensningene som hindrer ungdommene i å knytte relasjoner til nordmenn generelt og til norske jevnaldrende spesielt, først og fremst ligger i de negative egenskapene som blir forbundet med kategorien av enslige mindreårige asylsøkere.

KAPITTEL 6. UNGDOMMENE OG DE ANSATTE

INNLEDNING

I dette kapitlet skal jeg skrive om relasjonene mellom de ansatte og beboerne, om hvordan de oppfatter hverandre og om hvordan de forholder seg til hverandre. Hvilke føringer har UDIs retningslinjer for asylmottak, for relasjonene mellom de ansatte og beboerne? Hvilke føringer ligger det i mottakets sosiale struktur? Hvordan og på hvilket grunnlag kategoriserer de hverandre? Hvordan reagerer ungdommene på forskjellsbehandling og mistillit? Hvordan blir ungdommene disiplinert og hvordan utøver de ansatte omsorg? Dette er problemstillinger som jeg vil se nærmere på i dette kapitlet. Det gjennomgående temaet vil altså være hvordan beboere og ansatte forholder seg til hverandre på grunnlag av de retningslinjene som ligger til grunn for driften av mottak og på grunnlag av de rollene som begge parter har fått utdelt i det sosiale systemet som mottaket er.

DE ANSATTE GIDDER IKKE OG BEBOERNE MASER

En ettermiddag da jeg kom inn i spisesalen satt Eneye og Beza og pratet stille med hverandre mens de skulde rundt seg og så tydelig irriterte ut. De fortalte meg at de ansatte var late og aldri gadd å anstrenge seg for å hjelpe dem. Dagen før hadde det vært tomt for te, de hadde spurt en av de ansatte om å hente mer på lageret, men fått beskjed om at det var tomt. Denne morgenen hadde det imidlertid dukket opp en ny pakke med te på spisesalen. *”De har ikke handlet i dag, så den var på lageret i går, han gadd bare ikke å se etter”*. Litt te fra eller til kan for utenforstående oppfattes som en bagatell. Likevel var Eneye og Beza svært opprørt over at de ikke hadde fått te når de ville.

En dag jeg satt på verandaen med noen av de ansatte som hadde en røykepause, kom en gjeng med beboere hjem fra skolen, vi så dem komme nede i veien og hørte Ali, som hoiet og ropte. *”Åh nei, nå kommer Ali hjem, han er bare så slitsom”*, utbrøt Lena. Ali kom rett opp på verandaen til oss og snakket høylytt i vei. *”Demp deg, vi hører deg*

godt”. Ali løftet imidlertid bare så vidt på øyenbrynene og fortsatte ufortrødent. I mange ulike situasjoner ga de ansatte på lignende måte uttrykk for irritasjon ovenfor beboerne.

Disse holdningene går igjen. De ansatte gidder ikke og beboerne maser. Hvorfor opplever de to partene det slik? Beboerne på den ene siden og de ansatte på den andre, må begge forholde seg til det strukturelle rammeverket rundt mottaket. De er parter i et samspill og sitter med forskjellige kort på hånden. De ansatte må forholde seg til UDIs og Norsk Folkehjelps retningslinjer, de må forholde seg til mottakets økonomiske situasjon. De er ansatt som eksperter, de skal legge til rette for beboerne og se til at hverdagslivet på mottaket fungerer som det skal, i tråd med de retningslinjene som eksisterer for driften av mottaket. De ansatte må ta avgjørelser og delegere. Beboerne må så godt de kan forholde seg og tilpasse seg, til alle de reglene og retningslinjene som gjelder for dem. De fleste av de spørsmålene, som jeg stilte innledningsvis i dette kapittelet kan på en eller annen måte ses i sammenheng med det at de ansatte irriterte seg over Ali, det at de syntes beboerne er masete og slitsomme. Og det kan ses i sammenheng med at beboerne syntes at de ansatte er slappe, ikke gidder å hjelpe. Jeg skal trekke inn disse empiriske eksemplene når jeg skriver om relasjonene mellom ansatte og beboere og om hvordan disse relasjonene på forskjellige måter blir preget av det strukturelle systemet som begge parter er underlagt.

UDIS RETTNINGSLINJER

Når asylsøkere bor i mottak er de underlagt de reglene og forutsetningene, som blir spesifisert i driftsreglementet. I driftsreglementet som ble sendt til mottakene og som skulle gjelde fra 1. januar 2003 var det spesifisert nærmere føringer og prioriteringer for planarbeid i mottakene. Det ble her lagt vekt på målrettet kvalifisering, bosettingsarbeid og retur (skriv fra UDI 11.10.02:1-5). Med kvalifisering mener UDI språklig, faglig og sosial kompetanse. Lære norsk og tilegne seg kunnskap om det norske samfunnet er spesifiserte mål. Hensikten med dette arbeidet er å gjøre asylsøkeren raskest mulig selvhjulpen (Ibid). I disse føringene er det et underliggende premiss at asylsøkerne blir oppfattet, som forskjellige. Som Gullestad skriver (se s.16) blir forskjellene, når de blir oppfattet å være for store, sett på som en mangel. Det at sosial kompetanse er et

satsingsområde innebærer at asylsøkere blir oppfattet, som så forskjellige at de mangler nødvendig sosial kompetanse. Asylsøkerne er annerledes, de er forskjellige og de bør raskest mulig lære å tilpasse seg det norske samfunnet. Det å lære beboerne å tilpasse seg det norske samfunnet er altså i henhold til disse retningslinjene, en av de ansattes viktigste oppgaver. Bauman skriver om forskjellige måter å forholde seg til de fremmede (se s.19) Ved å tilpasse asylsøkerne til de norske forholdene kan en redusere overraskelsesmomenter. På grunnlag av Baumans perspektiv tolker jeg det slik at det gjennom UDIs retningslinjer blir gjort forsøk på å redusere overraskelsesmomenter slik at det skal bli lettere for nordmenn og for den norske staten å forholde seg til disse ”fremmede” asylsøkerne.

Et annet poeng i driftsreglementet er at de ansatte skal ha den daglige omsorgen for de enslige mindreårige asylsøkerne og at de skal legge til rette for en trygg og meningsfull hverdag for dem. En trygg og meningsfull hverdag lar seg imidlertid vanskelig kombinere med en målsetning om retur. Den usikkerheten som ungdommene opplever i forbindelse med asylsøknaden, med uvissheten rundt om de får bli i Norge eller ikke bidrar ikke til å gjøre hverdagen trygg og meningsfull. Som jeg skrev i avsnittet, ”ventetid og livet i mottak” (se s.45) er ventetiden og usikkerheten noe av det som oppleves som aller vanskeligst for beboere i mottak. Hvis det er mulig å oppspore foreldrene skal ungdommene repatrieres. At de ansatte skal være et mellomledd mellom myndighetene som har repatriering som egen målsetning og beboerne som mest av alt ønsker seg en ny og trygg tilværelse i Norge, gjør at en kan stille spørsmål ved hvor godt egnet de ansatte er til å utøve omsorg? De ansattes posisjon i systemet svakker deres evne til å gjøre tilværelsen trygg og meningsfull for beboerne?

Disse føringene ligger til grunn for mye av samspillet mellom de ansatte og beboerne på mottaket. De ansatte skal hjelpe ungdommene å bli sosialt kompetente i en norsk sammenheng, noe som innebærer at de må korrigere og disiplinere ungdommenes atferd samtidig som de skal sørge for trygge omgivelser og daglig omsorg, alt innenfor rammen av det sosiale systemet som mottaket er.

ASYLMOTTAK SOM SOSIALT SYSTEM

En dag jeg tok telefonen på mottaket var det læreren til Mohammed som ringte, hun var bekymret for han. Mohammed hadde fortalt henne at han var dårlig og hadde vondt i nyrene. Læreren lurte på om mottaket ikke burde hjelpe han og bestille en legetime. Jeg sa fra om dette til en av de ansatte som var på vakt og satt med kontorarbeid, men hun bare fnøs av det og sa at hun syntes at lærerne involverte seg for mye. *”Han har sikkert bare drukket for mye kaldt vann”*. Da Mohammed kom hjem fra skolen den dagen virket han lei seg og trist. *”Skogstu er ikke bra, ingen spør meg om hvordan jeg har det, ingen bryr seg. Jeg er syk, ingen hjelper meg, de ansatte er bare på møte”*. Så lenge beboerne ikke gjør noe galt eller stikker seg fram av en eller annen grunn, får de lite oppmerksomhet av de ansatte. De ansatte var opptatt i møter og hadde simpelthen ikke overskudd til å bekymre seg over Mohammeds nyresmerter. Mohammed på sin side følte at han ikke ble sett, han følte seg ensom og hadde behov for at noen viste at de brydde seg om han. Men de ansatte hadde ikke tid, de var på møter for å organisere driften av mottaket. Dette førte til at de hadde mindre tid til å prate, se og ta seg av ungdommene som enkeltmennesker. Som en følge av de ansattes høye aktivitetsnivå, og i mylderet av oppgaver som skulle utføres, følte beboerne seg i mange sammenhenger oversett. En annen årsak til at enkelte følte seg oversett var at en del av beboerne gjorde mye ut av seg og tok mye oppmerksomhet dermed ble de som var mer stille og innesluttet ikke så synlige og fikk ikke sin del av oppmerksomheten. Mohammed var nettopp en av de som var stille og som ikke gjorde mye ut av seg.

Jorunn Sollund skriver om mottak som sosiale systemer. *”Et asylsøker mottak blir på mange måter et 24-timers samfunn eller en total institusjon”* (Sollund 1990:5). Hun beskriver mottakene som flerkulturelle samfunn i miniatyr. På mottakene bor det mennesker sammen fra vidt forskjellige deler av verden og med forskjellige ønsker og behov. Her utspiller alle aspekter av et menneskes liv seg, alt fra psykiske lidelser, angst, aggresjon, familieproblemer, sykdom og fødsler til hverdagsrutiner, praktiske detaljer rundt renhold, hygiene, matlaging og utlån av utstyr (Ibid).

Lauritsen og Berg (1999:73-78), som skriver om praktiske forhold på asylmottak mener at det er vanskelig å samordne hverdagslivet når det bor så mange mennesker sammen med forskjellige ønsker og behov. Noen blir sinte hvis de blir mast på om vasking mens andre syntes det er skittent og uhygienisk og mener at de ansatte må passe bedre på at alle vasker når de skal. Noen vil sove, noen vil høre på musikk. Alt dette skal de ansatte prøve å koordinere. De ansatte skal hjelpe beboerne med praktiske og personlige problemer, de må holde orden på papirarbeid og forholde seg til det statlige byråkratiet.

Sollund (1990:37-38) mener at de fleste asylmottak er like av karakter og at de er preget av samme grunnproblematikk i forhold til samhandling mellom de ansatte og beboerne. De ansatte har et høyt aktivitetsnivå og må ordne med mange detaljer, mens det blant beboerne ofte er en utstrakt passivitet. Beboerne har mange ting de ønsker å ta opp med de ansatte og føler at disse er for utilgjengelige og at de aldri har tid. Kommentarer som gikk igjen blant informantene til Lauritsen og Berg (1999:73-78) underbygger Sollunds beskrivelse av samhandlingen mellom beboerne og de ansatte. Beboerne ønsket mer kontakt med de ansatte, de mente at de ansatte satt for mye på kontoret. Beboerne ønsket å bli sett, ikke bare være et nummer i bølinga. Den empiriske beskrivelsen ovenfor, av Mohammed, som følte at ingen på mottaket brydde seg om han understreker også Sollunds beskrivelse. Hvorvidt Mohammed virkelig var syk er usikkert men han ga uansett uttrykk for et behov om å bli sett, et behov for at noen brød seg om han. De ansatte nedprioriterte imidlertid oppgaven med å imøtekomme dette behovet og drev i stedet med påkrevd møtevirksomhet.

Lauritsen og Berges og Sollunds beskrivelse av de ansattes høye aktivitetsnivå og beboernes kontinuerlige behov for hjelp, er gjenkjennelig også på Skogstu. Om ettermiddagene da beboerne kom hjem fra skolen var det en kontinuerlig strøm av henvendelser til de ansatte. Det flokket seg opp utenfor kontoret. Dit kom beboerne for å spørre om å låne cd spiller, videospiller, støvsuger, låne nøkkelen til rommene sine fordi deres egen var forsvunnet, spørre om å låne telefonen, søke permisjon, spørre om penger, klage på ting som følte urettferdig, fikse busskort, bankkort og mye annet. De ansatte hadde liten tid til småprat og omsorg, de hadde hendene fulle av praktiske gjøremål.

Beboerne som stadig fikk beskjed om å vente fortalte meg at de ansatte var slappe, at de ikke ønsket å hjelpe dem, at de bare satt på verandaen og røyket.

Denne situasjonen med beboere som har et uttømmelig behov for hjelp og støtte på den ene siden og ansatte som har et ubegrenset ansvar for alt som skjer på mottaket på den andre siden, er en klassisk problemstilling i totale institusjoner. Det uavgrensede ansvaret til de ansatte bidrar til beboernes passivitet, de opplever at de ikke bestemmer over, eller har innvirkning på eget liv. Sollunds karakteriserer det som "lært hjelpeløshet".

Situasjonen blir spissformulert som "det terapeutiske paradoks", det bidrar til at beboerne får en umyndiggjort klientposisjon (Sollund 1990:37-38). Fordi saker og ting stadig blir borte eller ødelagt er alle dørene på mottaket låst. De ansatte stoler ikke på beboerne. Eneye og Beza kan ikke selv hente den teen de vet er på lageret. De blir dermed gjort hjelpeløse, de må spørre om hjelp til selv de enkleste og praktiske detaljer. Dermed blir de oppfattet som masete. Disse strukturelle forholdene, som er knyttet til mottaket som sosialt system, er i tillegg til myndighetenes retningslinjer, med på å legge til rette for mange av de konfliktene som oppstår mellom de ansatte og beboerne. Jentene har roller som totalt avhengige, hjelpeløse og maktesløse beboere i forhold til de ansatte som satt med all makt i slike dagligdagse episoder.

Se bare på bruken av dopapir på mottaket. De ansatte hadde opplevd at dopapir forsvant veldig fort om det lå en bunke på do, det var derfor vanlig praksis at beboerne måtte komme innom kontoret for å få utdelt papir. Fordi de ansatte aldri sendte med mer enn en dorull av gangen måtte beboerne stadig innom kontoret og stå i kø, selv for å gjennomføre noe så grunnleggende og enkelt, som dette. De ansatte er hjelpere og kontrollører, de har mange oppgaver og knapp tid. Beboerne er på sin side passifisert, de må spørre om hjelp til det meste. Det sosiale systemet og de tilhørende rollene er nødvendigvis førende for hvordan relasjonene mellom de ansatte og beboerne utvikler seg. Det er ikke rart at de oppfatter hverandre, som henholdsvis masete og slappe. Begge parter har selvfølgelig en rekke forskjellige egenskaper men i den settingen de er, blir et lite utvalg av egenskaper framtrедende. Slik oppfatter de hverandre på grunnlag av stereotyper som det legges til rette for gjennom det rammeverket, som omgir dem.

Det at beboerne klager over de ansatte og ellers over små og tilsynelatende hverdagslige problemer blir også beskrevet av Lauritsen og Berg (1996:76). De skriver at i den situasjonen, som asylsøkere befinner seg, utenfor ”det normale liv”, kan små detaljer lett få en symbolverdi. De store problemene som ungdommene sliter med, det de har vært igjennom før de kom til Norge, det at de befinner seg alene, langt hjemmefra og at de venter på et svar om hva som vil skje med dem videre i livet, er i mange tilfeller problemer som blir for omfattende å forholde seg til. Det blir lettere å la fortvilelsen få utløp i forhold til små og praktiske detaljer. Ubetydelige forhold blir gitt stor betydning.

Boy: *”Jeg skal drepe alle som jobber på Skogstu. Jeg skal ringe til Bin Laden og be han komme hit og voldta sjefen. De ansatte bare spiser og koser seg(de hadde lunsj akkurat da) men jeg får ikke noe hjelp”*. Boy hadde tenkt å forhøre seg nok en gang om mulighetene for å bli overført til ordinær avdeling. Objektivt sett var det ikke noe han trengte hjelp til umiddelbart. Likevel ble han sint på de ansatte som ba han vente. Hvorfor? Denne episoden kan tolkes på grunnlag av beboernes hjelpsløshet og de ansattes uavgrensede ansvar. Eller det kan tolkes på grunnlag av hvordan tilsynelatende små hendelser kunne bli gitt symbolsk betydning. Boy ga i mange andre sammenhenger uttrykk for at han var frustrert over at han ikke fikk noe svar på søknaden sin, over at han måtte bo på avdelingen for enslige mindreårige og over at han følte seg stigmatisert som somalier og asylsøker. Det var altså i veldig mange sammenhenger de strukturelle betingelsene som var årsak til at han var opprørt og sint. Opplevelsen av å være strukturelt avmektig og opplevelsen av å være underkastet betingelser, som han ikke kunne gjøre noe med, bidro til frustrasjon. Dette var nok også i dette tilfellet en årsak til at Boy var sint men det var de ansatte som fikk skylden. Frustrasjonen kom til uttrykk i hverdagslige sammenhenger og i tilknytning til små og praktiske problemer. I dette, som i veldig mange andre tilfeller er det de ansatte på mottaket han går til angrep på, det er de ansatte som får skylden for at han føler seg elendig. Mange av beboerne ga på samme måte de ansatte skylden for deres problemer, særlig i stunder da de var langt nede. På samme måte kan det være med Beza og Eneye, som ikke fikk te når de ville. Teen ble gitt en symbolverdi. Jentene fikk utløp for sin frustrasjon gjennom denne hendelsen. En

frustrasjon som var knyttet til den situasjonen de var i, som enslige mindreårige asylsøkere. I begge disse situasjonene tolker jeg det slik at ubetydelige forhold ble gitt stor betydning, på grunnlag av alle de strukturelle betingelsene som ungdommene og de ansatte var underlagt.

Lauritsen og Berg (1999:73) skriver at mange ansatte viste empati, engasjement og fleksibilitet ut over det som kan forventes i et arbeidsforhold. Min erfaring er også at de ansatte brydde seg om ungdommene og at de stort sett ønsket deres beste. Til tross for at de er utdelt roller i forbindelse med det sosiale systemet på mottaket viser de altså et personlig engasjement og en innlevelse utover det som kan forventes av dem. Enkelte av de ansatte hjalp for eksempel ungdommene med praktiske gjøremål utenom arbeidstiden. Eller de bekymret seg for en beboer, som de forsøkte å gi ekstra oppmerksomhet. Ta seg litt ekstra tid til å prate med en beboer som var lei seg. Vi kan stille spørsmål om de ansatte i disse tilfellene ikke lengre var bundet av rollene ansatt – beboer men lot seg involvere av saksforhold som berørte dem som medmennesker i møtet med andre medmennesker. De ansattes frustrasjon og irritasjon ovenfor beboerne var likevel det mest framtrædende på mottaket. Jeg observerte mange utbrudd fra de ansatte som, ”vent”, ”nei ikke nå”, ”åhh...”. Beboerne ble, som gruppe, oppfattet som krevende og masete. Det er oppfatninger som er knyttet til rollen som ansatt i mottak.

GJENSIDIG KATEGORISERING

Jeg refererte til Hervik i innledningskapittelet og skrev om at kategorisering er et kognitivt grunnvilkår. De ansatte og beboerne på Skogstu kategoriserer hverandre på grunnlag av det systemet de er underlagt. De er utdelt helt spesifikke roller, som det er knyttet helt spesifikke forventninger til. De er ansatte og beboere, de er mektige og avmektige ovenfor hverandre. Til tross for individuelle forskjeller opplever de å tilhøre samlede grupper, (beboere/enslige mindreårige asylsøkere og ansatte) og de oppfatter hverandre henholdsvis som tilhørende sammenfattede kategorier. Hervik (se s.16) skriver blant annet om kategorisering på grunnlag av prototyper (mennesker som en oppfatter at best representerer en kategori). Ved å tenke om andre med utgangspunkt i prototyper

forenkles virkeligheten og en kan ta opp mest mulig informasjon med minst mulig innsats. Hervik kalte dette for kognitiv økonomi. Dette teoretiske perspektivet er nyttig å ha i bakhodet når en skal se nærmere på relasjonene mellom de ansatte og beboerne på Skogstu. I mange situasjoner oppfatter og behandler de hverandre med utgangspunkt i prototyper. For eksempel, de ansatte er late - beboerne maser og er slitsomme. Videre i dette avsnittet skal analysere relasjonene mellom de ansatte og beboerne.

Kan relasjonen mellom de ansatte og ungdommene best forklares på grunnlag av Eide og perspektivet om ”kjent” – ”ukjent”, fordi de er forskjellige eller fungerer Baumans perspektiv om ”den fremmede bedre”? De ansatte har vært på kurs og har kunnskaper om de forskjellige landene, som de unge asylsøkerne kommer fra. Dessuten lærer de ansatte om beboerne gjennom erfaring, de observerer ungdommene og lærer derigjennom om religiøse tradisjoner, de lærer om matkultur og om andre sosiale fenomener. De ansatte møter beboerne på nært hold i dagliglivet og får dermed også kjennskap til ungdommens individuelle særtrekk. Denne erfaringen og kunnskapen innebærer at de ansatte har et grunnlag for å kunne ta stilling til ungdommene, til om de er venner eller fiender, kjente eller ukjente. Dermed framstår ungdommene ikke som fremmede for de ansatte. Det samme gjelder den andre veien. Ungdommene har daglig kontakt med de ansatte og disse framstår for ungdommene ikke som fremmede.

Perspektivet som handler om den fremmede ser altså ikke ut til å være beskrivende for relasjonene mellom de ansatte og beboerne. Men hva så med perspektivet som handler om forholdet mellom ”kjent” og ”ukjent”? De to partene har et slags kontraktsforhold som er knyttet til mottaket som flyktningsinstitusjon og de spiller roller som henholdsvis ansatte og beboere. Relasjonene kan imidlertid tolkes på forskjellige måter. Det kan foreksempel handle om deltagelse i et system som baserer seg på at de ansatte og beboerne tross alt er medmennesker ovenfor hverandre. Enkelte av beboerne hadde nær kontakt med enkelte av de ansatte. De kunne lekeslåss, gi klemmer, trøste og prate. De hadde det til felles, om en på forskjellige måter, at de var knyttet til mottaket. De ansatte og beboerne oppfattet hverandre kanskje, på et nivå, som en samlet kategori i motsetning til utenforstående som kategori. Dermed kunne de i enkelte sammenhenger spille på

roller som vektla fellesskap. Eller med andre ord. De hadde så god kjennskap til hverandre at de noen ganger kunne velge å legge vekt på faktorer som humor og medmenneskelighet, faktorer som de hadde til felles. Likevel var det først og fremst som atskilte kategorier de forholdt seg til hverandre. Imidlertid. Fordi det over tid finnes en veksling mellom disse rollesystemene kan ikke de ansatte og beboerne beskrives som helt ”ukjente” for hverandre. En kan kanskje si at de var mer eller mindre ukjente for hverandre.

Fordi de ansatte skal ha kontroll over og disiplinere veldig mange ungdommer på en og samme gang er de nesten avhengige av å forholde seg til ungdommene med utgangspunkt i at de tilhører kategorien enslige mindreårige asylsøkere og beboere, med utgangspunkt i at de er prototyper. Det blir vanskelig for dem å forholde seg til beboernes individuelle egenskaper. Nok et teoretisk (i tillegg til kognitiv økonomi) perspektiv som kan være med på å belyse hvorfor de ansatte kategoriserer beboerne og tenker om dem med utgangspunkt i prototyper, handler om hvordan mennesker som bor i institusjoner, i mindre grad enn andre blir oppfattet og behandlet som individer. I ”Forbrytelse og straff”, skriver Michael Foucault (1999) om dette. ”Der disiplinen rår er individualiseringen nedadstigende” (Ibid:173-174). For de ansatte på mottaket var disiplinering av beboerne en viktig arbeidsoppgave. Fordi det var mange ungdommer og få voksne på mottaket var de helt avhengige av rutiner og disiplin for å få hverdagen til å fungere. Det er nødvendig med flere regler og hver enkelt må ta mer hensyn for at hverdagen skal fungere når så mange mennesker bor sammen. I mange sammenhenger måtte de ansatte, på grunn av tidspress, forholde seg til og behandle beboerne med utgangspunkt i prototyper, som en samlet kategori og hadde ikke anledning til å se på individuelle forhold og forklaringer. En kan tolke det slik at ungdommene, som beboere i en institusjon, i mindre grad enn andre ble behandlet som individer. Eller med Foucaults ord, ”individualiseringen var nedadstigende”. Ungdommene på mottaket ble disiplinert på grunnlag av at de tilhørte kategorien, enslige mindreårige asylsøkere og de måtte i mange sammenhenger finne seg i å bli behandlet, ikke som individer men som en del av en kategori. Også omvendt kan en si at beboerne tenkte om de ansatte som tilhørende en kategori og med utgangspunkt i

prototyper. For ungdommene var de ansatte først og fremst kontrollører som hadde makt over dem.

Med retningslinjer fra UDI blir det imidlertid gjort forsøk på å sikre individuelle hensyn. Hver av de enslige mindreårige skal ha en individuell plan som skal kartlegge deres bakgrunn, kompetanse og framtidsplaner. Målet er å legge til rette for et best mulig tilpasset opplegg for den enkelte. Utførelsen av en slik plan krever et minimum av kjennskap til beboeren, slik blir ingen totalt oversett. De enslige mindreårige beboerne hadde altså individuell oppfølging og de ansatte var også i den grad de hadde kapasitet til det opptatt av beboerne som enkeltmennesker. Det innebærer ikke at de mistet av syne det at ungdommene tilhørte kategorien beboere eller enslige mindreårige asylsøkere, som de hadde profesjonelt forhold til men at de i enkelte stunder forholdt seg til en ungdom av gangen. Hver enkelt hadde en kontaktperson blant de ansatte på mottaket som var ansvarlig for å følge dem opp. Kontaktpersonen skulle jevnlig ta sin beboer ut på et sosialt arrangement, for eksempel gå på kino, kafe eller en spasertur. Selv observerte jeg ingen slik sammenkomster på tomannshånd men de ansatte påsto at dette stort sett ble gjennomført. En kveld møtte jeg Mona på kontoret. Hun var lei seg etter en krangel med Hassan som hun var kontaktperson for. *”Jeg gjør så godt jeg kan men han tror jeg ikke bryr meg”*. Dette utsagnet oppsummerer en generell tendens i relasjonen mellom beboerne og de ansatte. Beboerne følte seg oversett og de klaget over forholdene på mottaket. De ansatte på sin side brydde seg faktisk stort sett om beboerne og prøvde å hjelpe dem, i den grad de hadde kapasitet til det. Slik mottaket er strukturert lå det ikke til rette for at hver enkelt kunne få noen stor grad av oppmerksomhet.

Ungdommene oppfatter på et nivå, de ansatte som en samlet kategori. På et annet nivå kategoriserer beboerne de ansatte på grunnlag av de forskjellige rollene de har på mottaket. De omtaler de ansatte som for eksempel kokken og sjefen. Til kokken blir det gjerne knyttet noe positivt mens det til sjefen blir knyttet alt som er negativt. Ellers er det gjerne knyttet negative oppfattelser til alle som har kontorvakt og er nødt til avvise eller gi og videreformidle negative svar. De ansatte som har arbeidsoppgaver som er rent rettet mot miljøarbeid blir på den andre siden gjerne oppfattet som mer sympatiske og de blir

bedre likt. Disse oppfattelsene kan se ut til å være knyttet til de forskjellige rollene de ansatte har innen det sosiale systemet på mottaket men de er også knyttet til personlige egenskaper. For eksempel deres evne til å kommunisere med beboerne. (Dette skal jeg skrive mer om i avsnittet, forskjellige måter å utøve disiplin). Eller ungdommenes oppfattelser er knyttet både til hvordan de selv og de forskjellige ansatte tilpasser seg sine roller på mottaket. Hvordan de tilpasser seg det sosiale systemet med de tilhørende og innebygde kategoriene. De av ungdommene som tilpasser seg og klarer å leve opp til de forventningene de blir møtt med har også gjerne et mer positivt inntrykk av alle de ansatte. Og de ansatte som best tilpasser seg sin rolle, ser humoren på mottaket og klarer og kommunisere med beboerne på en positiv måte, har gjerne en generelt mer positiv oppfatning av beboerne.

De ansatte oppfatter ikke bare ungdommene som en samlet kategori av enslige mindreårige asylsøkere og beboere. På et annet nivå kategoriserer de ansatte ungdommene på grunnlag av etnisitet og nasjonalitet. Ideer de ansatte hadde om ungdommenes etniske og kulturelle særtrekk kom til syne i flere sammenhenger. Mona fortalte meg for eksempel at beboerne fra Sri Lanka alltid var snille og medgjørlige, de gjorde ikke mye ut av seg og oppførte seg høflig og ordentlig. Med denne beskrivelsen viser Mona hvordan hun tenkte om beboerne ikke bare med utgangspunkt i prototyper knyttet til etniske kategorier men også med utgangspunkt i kategorier, som er knyttet til de kontrolloppgavene hun hadde som ansatt i mottak for enslige mindreårige. Til kategorien tamiler, fulgte det sjelden med noen problemer for henne som ansatt, for disse holdt seg gjerne stille i bakgrunnen. På lignende måte fikk jeg fortalt at somalierne var så stolte og at det var noe av grunnen til at mange av dem fikk problemer i det norske samfunnet og også på mottaket. Og at kurderne var høylytte og rebelske. Mona understreket at de ansatte måtte si tydelig i fra, sette klare grenser, spesielt til kurderne. For å oppsumere. Måten de ansatte og beboerne kategoriserte hverandre hadde sitt grunnlag i de rollene, som de var utdelt innenfor rammene av mottakets struktur, ansatte og beboere. De kategoriserte hverandre på grunnlag av prototyper knyttet til etniske grupper. Og de kategoriserte hverandre på grunnlag av praktiske forhold og gjøremål.

En av de første dagene jeg var på mottaket, var jeg med Tina på en liten inspeksjonsrunde. I første etasje kom vi forbi noen kurdiske gutter som tøffet seg med å knekke i stykker en seng mens de hørte på musikk, hoppet og danset rundt i gangen. Tina ropte til dem. *”Skru ned musikken, hva er dette, hvem sin seng er det?”* Alle guttene snakket høylytt til Tina, dels på kurdisk dels på norsk, tilsynelatende opprørt, i munnen på hverandre mens de gestikulerte med armene. Tina var sint og krass i stemmen når hun pratet til dem. *”Dere er voksne, dette er ikke akseptabelt og slutt å skrike til meg”*. *”Men det var kokken som startet”*, svarte en av guttene. *”Det tror jeg ingenting på”*. Hun snakket til dem om respekt. *”Dere får ikke respekt av meg hvis dere ikke viser respekt... oppfør dere som voksne... dette er ikke Kurdistan, det bor andre folk her også, ta dere sammen...”*. Guttene ble stille, så bare ned i gulvet og Tina gikk opp til kontoret igjen. Guttene fortalte meg etterpå at de mislikte de ansatte og spesielt Tina. *”Sjefen er rasist, ... diktator, det er urettferdig”*.

De strukturelle rammene fungerer som utgangspunkt for den rollen Tina tar på seg ovenfor de kurdiske guttene og omvendt. Som ansatt skal Tina holde orden på mottaket og oppdra beboerne. Det er hennes jobb å passe på at ikke innbo og utstyr forsvinner eller blir ødelagt, det er hennes jobb og sørge for at guttene ikke driver med hærverk. Tina hadde ikke fått med seg at sengen allerede var ødelagt og at kokken hadde sagt de kunne knekke den opp og legge den i containeren. Når guttene forsøkte å forklare Tina hvorfor de knakk sengen, oppfattet hun det som at de skrek til henne og ga dem en kjennepreken tilbake. Dermed fikk de ikke lagt fram saken fra sin side. Guttene kunne ikke godt nok norsk til å forklare Tina hvorfor de knakk i stykker sengen og de visste at dårlig oppførsel kunne bli møtt med sanksjoner, derfor endte det med at de ble stående stille å se ned i bakken med uforrettet sak. De var som beboere i en avmektig situasjon i forhold til Tina. De strukturelle rammene er altså utgangspunkt for at situasjonen utviklet seg slik den gjorde. Den utviklet seg slik fordi de var ansatt - beboere, mektig – avmektige ovenfor hverandre.

Det jeg først bet meg merke i da jeg observerte denne situasjonen, var at Tinas oppfatninger av kurdere, baserte seg på etniske kategorier og negative prototyper. Og jeg

bet meg merke i guttenes negative oppfatninger av Tina som ”sjef”. Guttene ble ikke først og fremst tilsnakket som uregjerlige unge gutter eller som beboere men som kurdere. Tina knyttet det hun oppfattet som deres provoserende og respektløse oppførsel til deres bakgrunn som kurdere. Hun behandlet dem med utgangspunkt i de prototype bildene hun hadde av kurdere. De var annerledes, de måtte lære å oppføre seg slik som Tina syntes at folk burde oppføre seg. Tina fortalte senere at det var tøft å holde orden på en del av de kurdiske guttene, men at respekt var noe de forsto og det brukte hun med kraft i denne situasjonen. Hun ga ikke uttrykk for at hun var bevisst at episoden hadde sitt utgangspunkt i de rollene som fulgte med det strukturelle rammeverket men forklarte situasjonen med atferd som hun knyttet til guttenes etniske bakgrunn. Guttene på sin side var ikke bevisst at det til rollen som ansatt og sjef fulgte med kontrolloppgaver som Tina var pålagt å utføre men oppfattet henne bare som rasistisk og urettferdig. Guttene oppfattet Tina som sint, urettferdig og som en rasistisk diktator og Tina oppfattet det slik at guttene drev med hærverk, fordi de er kurdere og dermed gjerne. Dette har direkte sammenhengen med deres roller på mottaket, uten at de selv gir uttrykk for at de er bevisst denne sammenhengen.

FORSKJELLSBEHANDLING

Kokken: *”Du må slutte å stjele mat fra lageret, det er en uting”*. Ali: *”Jalla jeg gjør ikke..., hva med de kjekspakkene, det var ikke bare meg som spiste, de kurderne spiste også, hvorfor får bare jeg kjenn”*. Ali veivet med armene og pratet høylytt da han forsvarte seg selv. Da han var ferdig marsjerte han av gårde bortover gangen med et fornærmet uttrykk i ansiktet.

Lauritsen og Bergs (1999:73-78) informanter mente at det var viktig å ha et godt forhold til de ansatte, fordi disse var kilder til informasjon og fordi de forvaltet hverdagen på mottaket. De fleste av beboerne på Skogstu var også bevisst denne sammenhengen men en del av dem klarte ikke å opprette et slikt godt forhold til de ansatte og disse uttrykte at de følte seg urettferdig behandlet. Det at en annen får låne støvsugeren først betyr ikke nødvendigvis så mye i seg selv, men kan oppleves å innebære en symbolverdi, som

forteller noe om hvor mye en er verdt (Ibid :76). Ali følte det, som urettferdig at bare han ble tilsnakket for de bortkomne kjekspakkene. Tilsynelatende en bagatell, han fikk ikke noen straff. Årsaken til at Ali likevel hisset seg opp kan ligge i at situasjonen ble gitt en symbolverdi. Kanskje følte Ali at kokken brydde seg mer om kurderne enn om han. Dette knytter seg til den avmektige posisjonen Ali befinner seg i, som beboer i mottak. Og med følelsen av å være avmektig følger det gjerne med en følelse av å være urettferdig behandlet

I forbindelse med sine roller på mottaker er de ansatte og beboerne altså henholdsvis mektige og avmektige. De ansatte avgjør når det er på sin plass med irettesettelser og hvem som skal irettesettes. Det preger samhandlingen som utspiller seg på mottaket. Fordi ungdommene var alene i et fremmed land og fordi de som mindreårige var umyndige måtte de i veldig mange sammenhenger forholde seg til de ansatte. Dessuten hadde de problemer med å knytte seg til mennesker utenfor mottaket. Disse forutsetningene innebærer at relasjonene de hadde til de ansatte betydde veldig mye for dem i det daglige livet. Alle disse forholdene er med på å tilspisse ungdommenes avmektighet.

Det er slitsomt å ikke komme overens med mennesker som en har mye med å gjøre. Det å bli godt likt av de ansatte kunne dessuten gi både små og store fordeler. Det å føle seg urettferdig behandlet kunne altså ha rot i det at de virkelig hadde ufordeler i forhold til enkelte av de andre beboerne eller det kunne som Lauritsen og Berg skriver ha med det å gjøre, at en tilfeldig bagatell blir gitt en symbolsk betydning. Ubetydelige forhold gis stor betydning. Dette poenget blir ytterligere forsterket på Skogstu fordi beboerne, som enslige mindreårige asylsøkere, er enda mer avmektige og avhengige av sine kontrollører.

For de som hadde levert inn perm søknad var det pengeutlevering på fredagene. Men det var alltid noen som hadde glemt å levere inn søknaden eller de hadde levert den for sent og fikk da ikke utbetalt noen penger. En fredag da Mohammed ikke hadde husket å levere søknaden var han svært oppgitt. *"Hva skal jeg gjøre, jeg skal reise på treningsleir i dag og jeg har ingen penger"*. Han fikk en formaning om hvor viktig det var å passe på

tidsfrister, holde avtaler... , men til slutt lot Mona, som hadde vakt på kontoret, han låne 200 kroner. Mohammed var en stille og rolig gutt, han klaget ikke mye og kom stort sett godt over ens med personalet. Slik jeg forstår det fikk han fordeler nettopp fordi han kom godt overens med de ansatte. Thamil som også hadde glemt å søke perm den samme fredagen, fikk en helt annen behandling. ”Thamil, når var det frist for å søke om permisjonspenger?”, spurte Mona med en krass stemme. Mona prøvde å innprente Thamil om hvor viktig det var å følge rutinene, en kunne ikke komme når som helst å spørre om penger. Thamil var ikke en yndling blant de ansatte, hadde ikke noen spesielt god tone med noen av de ansatte og det fikk slik jeg forstår det et klart negativt utslag i dette tilfellet. Mohammed fikk låne penger mens Thamil ble sent tomhendt på dør. Jeg forstår det slik at guttene ble forskjellsbehandlet på grunnlag av den relasjonen de hadde til de ansatte. Mohammed fikk låne penger fordi han hadde en god tone med Mona. Hva skal til for å oppnå en slik god tone?

Det at enkelte kommer godt overens med de ansatte kan ha med tilfeldigheter og personlighet å gjøre. Men det å oppføre seg på en måte som faller i god jord hos de ansatte er også et viktig element. Det å spørre pent, vente på tur, si takk, ikke rope, være hyggelig, konversere, gi tillit, er typer av atferd som jeg fikk inntrykk av at kunne lønne seg. Det var enkelte av beboerne som hadde forstått denne sammenhengen og som klarte å oppføre seg i tråd med disse normene og det kunne i flere sammenhenger lønne seg. Om ikke annet ble de bedre likt og hadde dermed en hyggeligere tone i det daglige samspillet med de ansatte. De ansatte er gjennom sine roller som kontrollører også premissleverandører. Dermed er de ansattes kategorier og deres oppfatninger av hva som er god takt og tone av stor betydning for hvordan de forskjellige relasjonene mellom de ansatte og beboerne utvikler seg. Disse lønnsomme formene for atferd er knyttet til kulturell kompetanse. En kulturell kompetanse som bygger på innsyn i det som på en generaliserende måte kan kalles for norsk skikk og bruk. Tolkningen kan trekkes enda lengre. De av beboerne som reorienterer seg raskest i forhold til det som gjennom de statlige føringene forventes av dem, som raskt utvikler faglig, språklig og sosial kompetanse i en norsk kontekst og innenfor rammeverket av det sosiale systemet på mottaket, får fordeler fremfor de andre beboerne. En kan forstå det slik at reorienteringen

fungerer som et motstandspill fra de avmektige beboernes side ovenfor de ansatte eller i videre forstand ovenfor myndighetene. Et mer eller mindre bevisst motstandspill for å oppnå fordeler. Små forskjeller i de avmektige beboernes oppførsel kan gi store utslag for deres muligheter. Episodene med permpengene viser hvordan følelsen av å bli urettferdig behandlet altså kunne ha rot i virkelig forskjellsbehandling.

Ungdommenes forhold til de ansatte kunne endog være av betydning for hvordan bosetningssaken deres utviklet seg. Nasser var ikke alltid så lett å ha med å gjøre, han var mutt og klaget mye. Hans eneste nære gjenlevende slektning var en tante og han ville gjerne flytte til henne. Han hadde skrevet brev til UDI om situasjonen, om psykiske problemer, søvnløshet og om at han derfor ønsket å flytte til tanten. Da han til slutt fikk utdelt bostedskommune var det likevel i en kommune langt unna tanten. I denne saken overhørte jeg noen av de ansatte, som pratet om forskjellsbehandling og om personlige føringer for UDIs avgjørelser. Mottaket sender informasjon til UDI om beboerne og om deres ønsker, som det hvis mulig skal bli tatt hensyn til i behandlingen av saken. En person som blir godt likt og er pliktoppfyllende i forhold til mottakets og de ansattes standarder, får godt skussmål sendt til UDI og har dermed større sjanse til å få sitt ønske om kommune oppfylt. Beboere som blir beskrevet å være problematiske trenger mer oppfølging og dermed er det færre kommuner som har kapasitet eller ønske om å bosette dem. Slik sett blir altså bosettingen påvirket av beboernes forhold til de ansatte og av hva som er de ansattes personlige oppfatning av hva som er til det beste for beboeren. Det varierer til hvilken grad beboerne er bevisst denne sammenhengen og det varierer i hvilken grad de klarer å handle med denne sammenhengen i bakhodet. Igjen vil jeg imidlertid understreke betydningen av de ansattes og beboernes roller som mektige og avmektige. De ansattes forvaltning av hverdagslige situasjoner hadde vidtgående konsekvenser for de enslige mindreårige asylsøkerne.

Boy var en dag påfallende hyggelig ovenfor de ansatte. Han smilte, var høflig, takket for maten og spurte dem om hvordan de hadde det. ”*så fint å se deg...*”. Da jeg kommenterte det, fortalte han at han hadde bestemt seg for å være medgjørlig slik at han raskere kunne flytte fra mottaket. I dette tilfellet handlet Boy rasjonelt, på grunnlag av den kunnskapen

han hadde om hva det sosiale samspillet kunne innebære for han. I ”Vårt rollespill til daglig”, bruker Erving Goffman (1992:9) dramaturgiske begreper og skriver om hvordan mennesker spiller roller. På grunnlag av situasjonsdefinisjoner forsøker mennesker å framstille seg selv på bestemte måter. Mennesker forsøker å kontrollere det inntrykket andre danner seg av dem. Goffman skriver at en person kan forholde seg på to forskjellige måter til sin rolle. Han eller hun kan gå helt opp i sin rolle eller se kynisk på den (Ibid:25). Når Boy bevisst går inn for å manipulere det inntrykket han gir av seg selv, er det i tråd med Goffmans perspektiv på samhandling. Boy går ikke inn i rollen sin, men bruker den for å oppnå fordeler. Til tross for at han var bevisst sammenhengen mellom atferd og bopsetting, klarte han bare unntaksvis å tilpasse handlingene sine for på den måten og forsøke å oppnå fordeler. Det varte nemlig ikke lenge før planen hans om å oppføre seg pent røk og han truet de ansatte med et overdådig ordvalg. Han fortalte at han ville drepe og partere dem. Beboernes handlingsrom var begrenset. De måtte hele tiden forholde seg til det at de tilhørte kategorien enslige mindreårige asylsøkere og kategorien beboere i mottak. Kategorier som det følger en rekke begrensninger med. De kunne tilpasse seg de ansattes premisser eller de kunne handle ureflektert og impulsivt og deretter forholde seg til eventuelle negative følger. Det er imidlertid viktig å ikke minste av synet poenget med at dette ikke er noe bevisst regime fra de ansattes side. De ansatte spiller de rollene som de er utdelt i det strukturelle systemet, som tilhørende kategorien ansatte i mottak.

MISTILLIT OG TAUSHET

Med beboernes rolle i det strukturelle systemet de er underlagt som enslige mindreårige asylsøkere i mottak, fulgte det med en generell mistillit, også ovenfor de ansatte på mottaket. En mistillit som ga seg utslag i taushet når det gjaldt deres bakgrunn og deres situasjon som enslige mindreårige asylsøkere i mottak. Eide (2000:59-60) refererer til Giddens og skriver at tillit er avgjørende for et menneskes personlighetsutvikling. Tillit, både til enkeltpersoner og til sosiale systemer er grunnleggende, spesielt for mennesker i den moderne verden. En stadig utvikling av kunnskap og inngripen i naturen, fører til større usikkerhet. Tidligere gitte sannheter blir forkastet og det fører til en økt skepsis til

autoriteter. Tradisjoner er ikke lenger grunnlag for den enkeltes handlinger. Giddens (1994:94) skriver i "Modernitet og selvidentitet" at det moderne livet er et refleksivt prosjekt, der den enkelte i større grad en tidligere må ta stilling til valg i sitt eget liv. I en slik situasjon blir tillit spesielt viktig, fordi det skaper en viss forutsigbarhet og det er med på å skape forbindelseslinjer mellom fortid og nåtid. Eide skriver at slike forbindelseslinjer er spesielt viktige for de enslige mindreårige. Videre skriver han om hvordan tillit både kan oppnås gjennom det trygge og kjente, mellom mennesker med felles etnisk bakgrunn, mellom folk som deler kulturelle uttrykk, men også gjennom den omsorgen som ytes (Eide 2000:59-60). Til tross for at de ansatte og ungdommene oppfatter hverandre som tilhørende forskjellige kategorier av mennesker, kunne det i tråd med Eide være mulig for de ansatte og oppnå tillit, om de hadde hatt kapasitet og de riktige rollene til å yte nok omsorg ovenfor ungdommene. Noe tid hadde de ansatte til omsorg, til bare å være sammen med beboerne, til å prate om hverdagslige ting eller om problemer som ungdommene måtte ha. Og i en del sammenhenger oppnådde de ansatte også tillit. De ansattes og beboernes roller i det strukturelle systemet begrenser imidlertid de ansatte mulighet til å utøve omsorg og det begrenser dermed ungdommens tillit og deres følelse av trygghet ovenfor de ansatte.

Ada Engebritsen (2000:42) skriver om hvordan mottaksledere og mottaksansatte skal gi beboerne best mulig omsorg under rammene av UDIs retningslinjer og driftsreglementet. Deres oppgaver er preget av både kontroll og omsorg, de må vise lojalitet ovenfor UDI, driftsoperatør og beboerne. Men hun mener at deres daglige samvær med beboerne og innsikt i beboernes problemer fører til en lojalitet ovenfor asylsøkere generelt og at de ser asylpolitikken fra deres perspektiv. I forbindelse med at jeg diskuterte mulige feltarbeidsmetoder med koordinatoren for mottaket på vårt første møte, fortalte hun at beboerne stort sett stolte på de ansatte og at de fortalte om ting som var vanskelig og om eventuell familie (se. s.22). Til en viss grad fikk jeg også inntrykk av at dette stemte. Et par av guttene hadde for eksempel fortalt de ansatte at de egentlig var over 18 år. Hanna fortalte om sine problemer med kjæresten. Disse betoelsene viser at ungdommene hadde tillit til de ansatte. På den andre siden var relasjonene mellom de ansatte og beboerne, i mange sammenhenger, også preget av gjensidig tvil. De ansatte stilte spørsmål til hva

som var de egentlige årsakene til at ungdommene hadde kommet til Norge og til deres egentlige grunnlag for asyl, de tvilte på at ungdommene virkelig var mindreårige. Dette var oppfatninger som de i flere sammenhenger fortalte helt spesifikt om. Ungdommene på sin side tvilte på om de ansatte anstrengte seg for å hjelpe dem, om de ansatte var på deres side i forhold til UDI, de tvilte på om de ansatte var til å stole på, om de kunne fortelle om seg selv og sin situasjon til de ansatte uten at det ble videreformidlet og brukt mot dem. Mottakene og de ansatte har altså, i følge både Eide og Engebrigtsen, en dobbeltrolle ovenfor de enslige mindreårige. De skal utføre den daglige omsorgen, hjelpe og beskytte beboerne, samtidig som de skal være representanter for myndighetene. Denne dobbeltrollen og den gjensidige mistilliten kan bidra til at ungdommenes liv og tilpasning i Norge blir mer problematisk enn hva den ellers kunne vært. Dette er knyttet til det som er hovedpoenget i denne teksten fordi det handler om hvilke konsekvenser det har at de kategoriserer hverandre som de gjør. Den gjensidige mistilliten er en konsekvens av at ungdommene kategoriserer de ansatte som kontrollører og som representanter for myndighetene mens de ansatte kategoriserer beboerne som objekter for sine kontrolloppgaver. Og igjen er denne måten å oppfatte og kategorisere hverandre på knyttet til det strukturelle rammeverket som begge parter er underlagt.

Den dataen som jeg samlet mens jeg var på feltarbeid viser at en del av ungdommene var tilbakeholdende og forsiktige i sin omgang med folk generelt, også med de ansatte. Ranja fortalte meg at en av de ansatte hadde spurt han spørsmål om hvor han hadde vært før han kom til Norge, han syntes det var mistenkelig og hadde nektet å svare. Jeg benyttet sjansen til å følge opp spørsmålet og ble møtt med den samme mistenksomheten. *"Jeg kom med bil, du vet de gutta er mafia. Jeg betalte 16000 kroner. Jeg spurte hvor vi var noen ganger, men de svarte ikke". "Kom du til Norge for å bli fotballproff?" spurte jeg. "Hvorfor tror du det, jeg tror kanskje du er litt politi likevel. Jeg satt i intervju i 6 timer, de spurte de samme spørsmålene om og om igjen. Jeg er den eneste jeg kjenner fra mitt land som har fått positiv. Du må ikke spørre så mange spørsmål, jeg kan få problemer, du vet det kan være katastrofe for meg".* Han gikk sin vei, ville ikke prate mer med meg. Men noen dager senere møtte jeg på han i gangen, han var amper. *"Hvis du lurte på noe om meg kan du bare spørre UDI. Hvis du ikke forstår når jeg tuller er du ingen god*

student”. Resten av feltarbeidet var han reservert og litt mutt ovenfor meg. Da jeg var på butikken og handlet fortalte kassadamen meg at hun hadde sett Ranja i avisen, at kjæresten hennes som kom fra det samme landet som Ranja, hadde sagt at han egentlig het noe annet. Hun la i vei om alle som jukset for å komme inn i Norge. Senere nevnte jeg dette for Ranja. ”*Jeg har mange navn, ingen vet hva jeg heter*”. Denne episoden viser hvordan Ranja av frykt for at asylsaken hans skulle bli svekket, var mistenksom og full av mistillit til folk rundt seg, også til de ansatte og til meg. Ranja hadde heller ikke noe nært forhold, verken med noen av de ansatte eller med noen av de andre beboerne. Ingen av de ansatte var særlig begeistret for Ranja og de trodde at han hadde løyet på alderen og egentlig var 18 år eller eldre. Da han stjal et videokamera på den lokale barneskolen i sammenheng med en fotballtrening diskuterte de ansatte om det hadde vært mulig å få han flyttet til et annet mottak og om de skulle anbefale UDI og aldersteste han. En av de andre beboerne hadde på grunn av mistanker mot seg fortalt hvem det var som hadde stjålet kameraet og de ansatte fryktet nå at Ranja skulle gå til angrep på denne personen. Kanskje var de redd for han på egne vegne også? ”*Vi må aldersteste han for hvis han virkelig er under 18 år trenger han bedre oppfølging*”, kommenterte en av de ansatte. Jeg oppfattet det slik at de brukte dette argumentet som en unnskyldning, mens den egentlige årsaken til at de ville aldersteste han var at de så en mulighet til å bli kvitt han. Fordi han faktisk allerede var registrert, som enslig mindreårig burde han jo allerede fått den oppfølgingen, som de ansatte mente han kunne ha trengt. I tråd med Eide kan en spørre seg om det var en sammenheng mellom Ranjas nesten fraværende kontakt med de ansatte, med en begrenset omsorg og den sterke gjensidige mistilliten.

Denne episoden kan også brukes til å vise hvordan samspillet mellom kategoriene ansatte og beboere, setter rammer for de unge asylsøkernes muligheter, for hva de kan eller ikke kan gjøre. Den gjensidige mistilliten og tvilen mellom de ansatte og Ranja, innebærer klare begrensninger for Ranja. Han er redd for å snakke om seg selv og sin situasjon, det innebærer at det blir vanskelig for han å opprette nære relasjoner både til de andre beboerne og til de ansatte. Som jeg skrev ovenfor får de ansatte et bedre forhold til de av beboerne som viser tillit. Det kan være en av grunnene til at Ranja ikke ble så godt likt av de ansatte og det kan være en av grunnene til at han var ganske ensom i settingen på

mottaket. Han hadde heller ikke, så vidt jeg vet, noen nære relasjoner til noen utenfor mottaket. Jeg må i denne sammenhengen igjen nevne at til grunn for dette samspillet lå de retningslinjene og det rammeverket, som er knyttet til Skogstu, som mottak for enslige mindreårige asylsøkere. Det er vanskelig å kritisere noen av partene fordi de kategoriene og rollene som de handler på grunnlag av i stor grad blir styrt av det strukturelle rammeverket som omgir dem.

INSTITUSJONELL DISIPLIN

Til grunn for samspillet mellom beboerne og de ansatte ligger de strukturelle føringene som blant annet innebærer at de ansattes mer eller mindre bevisst eksotifiserer beboerne. Som jeg tidligere har nevnt, kategoriserer de ansatte beboerne og oppfatter dem samlet sett, som kulturelt forskjellige. De ser på det som sin oppgave å hjelpe dem og tilpasse seg det norske systemet og det norske samfunnet, lære dem norske normer for atferd. Dette er oppgaver som de har blitt pålagt av UDI å gjennomføre, det er strukturelle føringer. I tillegg er beboerne unge, og de ansatte må gi ungdommene veiledning om hvordan de skal forholde seg til ulike begivenheter som følger med den kommende fasen av livet, som voksen. Fordi ungdommene blir kategorisert som asylsøkere, som mindreårige, som ungdom og som fremmedkulturelle alene i et fremmed land følger det med at de skal disiplineres eller oppdras. Disiplinering er altså som tema knyttet til det som er hovedpoenget i denne teksten, hvordan de enslige mindreårige kategoriserer og blir kategorisert.

Foucault (1999:161-167) skriver om hvordan et indre straffevesen tar seg av alle de konformitetsbruddene, som ikke de vanlige lovene tar seg av. Målet er normalisering eller homogenisering. I tråd med Foucaults begreper forstår jeg det slik at de ansatte forsøker å normalisere ungdommene. Ungdommene kommer fra vidt forskjellige deler av verden og er svært forskjellige. Det ville være lettere for de ansatte å forholde seg til ungdommene om de utgjorde en mer homogen og ensartet kategori. Om de tilpasset seg mottakets standard for hva det innebærer å være en velfungerende beboer. Og ikke bare det, men de ansatte forsøker også å normalisere ungdommene i forhold til det de

oppfatter som typisk norsk, i forhold til en prototype. Disiplineringsprosessen og normaliseringen er ment som et forsøk på å hjelpe ungdommene å finne seg til rette og bli godkjent i det norske samfunnet og fungere som selvstendige ”normale” voksne. Hvis ungdommene blir normalisert blir det lettere for myndighetene og majoritetsbefolkningen å forholde seg til dem, det blir lettere å kategorisere dem, de blir i mindre grad oppfattet, som ”fremmede” eller ”ukjente”. Årsaken til at ungdommene på Skogstu blir disiplinert har ikke bare med normalisering å gjøre men har også med praktiske forhold å gjøre. Det er de ansattes oppgave å få det daglige livet på Skogstu til å fungere. Renhold, måltider, obligatoriske informasjonsmøter er begivenheter som må koordineres. Det innebærer at de ansatte må ha disiplin over beboerne.

Foucault skriver at det å bevisst gjøre bruk av tiden er en gammel tradisjon, vi foretar inndelinger, lager rytmer, utøver bestemte gjøremål til faste tider. Den tid som måles og som det betales for skal være plettfri, regelmessighet er den disiplinære tids hoveddyd (Foucault 1999:174-175). Fordi ungdommene er kategorisert som enslige mindreårige asylsøkere og bor i mottak er hele døgnet en regelmessig tid. Det er faste tidspunkt for måltider, for møter, avtaler, det er en fast tid om kvelden da det skal være ro. Hvis ungdommene vil ha middag må de komme hjem rett etter skolen. Etter middag er det ofte obligatoriske møter eller beboerne har rengjøringsplikter. For mange av oss er mye av dagen basert på rutiner og plikter, men livet i en 24 timers institusjon er nok i enda større grad preget av dette. Fordi de er kategorisert som asylsøkere bor de i mottak, eller det som mest av alt minner om en institusjon. Fordi de i tillegg er kategorisert som enslige mindreårige blir de i enda større grad enn andre asylsøkere overvåket og kontrollert. Altså. Ungdommene på Skogstu er i større grad enn andre synlige og deres tid i enda større grad overvåket og disiplinert. De har ikke noe sted eller tid som med Goffmanns begrepsbruk kan beskrives som ”backstage”, de er tilgjengelige for andres vurdering det meste av døgnet. Med en slik stor grad av disiplinert tid skal det mye til for alltid å nå opp til det forventede nivå av regelmessighet. Veldig mange ubetydelige og små avvik får, for ungdommene, betydningsfulle konsekvenser.

De ansatte føler at de alltid må slite og mase for at rutinene skal opprettholdes, for at alle skal følge reglene. De ansatte klager over beboerne som aldri møter opp når de skal og ikke oppfører seg slik de burde. Mange av beboerne var også dårlige til å holde avtaler, de kom for sent, møtte ikke opp i det hele tatt, skulket skolen, vasket ikke når det var deres tur. Dette var irriterende for de ansatte, det gjorde at det ble vanskelig å planlegge ting og det ble merarbeid fordi beboerne hele tiden måtte minnes på avtaler og hentes til møter. De ansatte kunne forklare beboerne gang på gang at de måtte møte opp på obligatoriske møter, komme tidsnok, ikke skulke skolen og vaske badet når de skulle, uten at det hjalp. De som jobbet på mottaket hadde som formål å lære beboerne å holde avtaler, gi beskjed og komme tidsnok. En av de ansatte Marte, fortalte meg at de oppfattet denne kunnskapen som viktig å lære, for at ungdommene skulle klare seg best mulig i det norske samfunnet. I denne læringsprosessen brukte de ansatte en rekke forskjellige sanksjoner ovenfor beboerne. De ansatte kjeftet og maste, de kunne inndra busskort og trekke penger. Hvis ungdommene ikke vasket når det var deres tur eller ikke møtte opp på obligatoriske møter ble de trukket 50 kroner. En litt mer kreativ løsning jeg ble fortalt om var at de ansatte hadde nektet beboerne å se filmer med 18 års grense. Dette tenkte de at ville være irriterende for beboerne, særlig for de som egentlig var over 18 men som var registrert som mindreårige. Et annet grep jeg observerte ble brukt for å straffe beboerne, var å stenge av tv rommet. Det at tv rommet ble stengt hisset ungdommene seg veldig opp over. Grunnen var at det ikke var ordentlig ryddet der. Igjen er poenget. Et ubetydelig forhold førte til en konsekvens som ble opplevd som svært betydningsfullt for beboerne. Avstraffelse er imidlertid bare et element av disiplin, gratifikasjons-sanksjon er det motsatte prinsippet, da dreier det seg om belønninger (Foucault 1999:161-167). Ungdommene kunne for eksempel få en is som belønning for å ha båret opp meierivarene og ros for at de hadde holdt tv rommet ryddig. Både avstraffelse og gratifikasjon ble brukt som metoder for å normalisere ungdommene. Og metodene var tilpasset den situasjonen de var i, eller den kategorien de tilhørte, som enslige mindreårige asylsøkere i mottak.

FORSKJELLIGE MÅTER Å UTØVE DISIPLIN

Ikke bare disiplinen i seg selv men også de forskjellige måtene den blir utøvet fra de ansattes side og de forskjellige måtene den blir oppfattet fra beboernes side, er avhengig av hvordan partene tilpasser seg sine roller innen det strukturelle systemet på mottaket.

Ungdommene ble ofte tilsnakket på en nokså krass og direkte måte. Ali hadde fått tilsendt epletobakk fra en slektning og tente opp vannpipa på verandaen. Han ville gjerne at vi andre som var tilstede skulle smake og han forklarte ivrig i vei om hvordan han pleide å røyke sammen faren. Han hadde bare så vidt fyrt opp da Tina kom ut. Hun snakket til han med en brysk tone. *”Det der er ikke lov, slukk den med en gang, du får røyke med familien din, ikke her”*. Ali prøvde å protestere i et litt forsiktig og spakt stemmeleie. *”Det er bare vanlig røyk, se her du kan smake, det er ikke farlig”*. Men til ingen nytte, Tina svarte krast at det var helt utelukket og at han måtte fjerne pipen umiddelbart. Tina fortalte meg etterpå at de så gjennom fingrene med vanlig røyk selv om beboerne formelt sett var under 18 år, men vannpipe, det syntes hun ble for mye av det gode. Det at de kategoriserte hverandre som ansatte og beboerne og at de var henholdsvis mektige og avmektige var tydelig i denne situasjonen. Ali hadde som beboer ingen ting han skulle sagt når Tina hadde, som ansatt hadde sagt sitt siste ord. Ikke bare var Ali beboer men han var mindreårig og røyk var derfor i seg selv helt på kanten. Ali var dessuten asylsøker, fra et fjernt og fremmed land og bar med seg en fremmed kultur, i form av vannpipa. Og da ble det altså for mye for Tina. Hvorfor? Det kan ha med hennes måte å kategorisere og skille mellom ”oss”, nordmenn og ”de andre”, utlendingene. Eller det kan være et beslektet svar, at vannpipa simpelthen ikke passet inn i Tinas klassifikatoriske system av kjente kategorier. Eller at det å røyke vannpipa ikke passet overens med forsøket på å normalisere ungdommene, forsøket på å tilpasse dem, det Tina oppfattet som, riktig norsk og voksen atferd. Uansatt hadde hun makt til å gjøre som hun gjorde fordi hun var ansatt og fordi Ali tilhørte kategorien, enslige mindreårige asylsøkere og fordi han tilhørte kategorien, beboere i mottak. Ali var både opprørt og sint etterpå, han la ut til meg om hvor fæle de ansatte var og om hvor fælt det var å bo på Skogstu. Den disiplinen han ble utsatt for, forsterket den oppfatningen Ali hadde av at de ansatte tilhørte en kategori av mektige kontrollører som blandet seg inn i alle forhold ved

hans liv og det bidro til at han følte seg avmektig og dermed ble han sint og opprørt. I mange sammenhenger endte disiplineringsforsøkene på denne måten, med krangling og drama, beboerne kunne være fornærmet og sinte på de ansatte i lang tid.

Boy som hadde blitt trukket 100 kroner, var sint på koordinatoren. *”Jeg hater sjefen, men jeg sa til henne, jeg trenger ikke de pengene, hun kan bare ta dem, jeg kan klare meg selv”*. Dette utsagnet forsterket bare min oppfatning av at ungdommene på Skogstu var avmektige. For han ville så gjerne men slik situasjonen var hadde Boy ingen mulighet til å unnsnippe det grepet de ansatte og myndighetene hadde han i. Han hadde ingen mulighet til å flytte fra mottaket. Ingen penger, ingen jobb, ikke oppholdstillatelse i landet og ikke en gang mulighet til å dra tilbake til Somalia. Heller ikke hadde han, som enslig mindreaug asylsøker, noen nær familie eller mange nære venner til å dele disse problemene med. Alle broer var brent og han måtte pent finne seg i å gjøre som de ansatte ba han om. I en slik situasjon hadde det nesten vært rart om han hadde vært veldig begeistret for de ansatte og for sjefen.

En dag pratet jeg med en av de ansatte, Vilde, om forholdet mellom beboerne og de ansatte. Hun mente det var viktig å ta seg tid til ungdommene, høre ordentlig på hva de sa, se på dem og så forklare rolig hvorfor de eventuelt ikke kunne få hjelp akkurat der og da. Det var viktig å ta dem på alvor, behandle alle så likt som mulig. De ansatte hadde svært forskjellige evner når det gjaldt kommunikasjon med beboerne, noen hadde en større tendens til å provosere, skape bråk enn andre. Dette gjenspeilte seg i at noen av de ansatte var mer populære enn andre. Beboerne oppfattet dem, som tidligere nevnt ikke bare som en sammenfattet kategori av ansatte men på et annet nivå med utgangspunkt i de forskjellige rollene de hadde på mottaket. ”Sjefen” eller koordinatoren var foreksempel dårlig likt, blant annet fordi hun fikk skylden for alle de lite populære avgjørelsene som måtte tas. Kokken var derimot populær. Det kan selvfølgelig ha med personlighet å gjøre, men det kan også være fordi han ikke hadde ansvar for kontorarbeid, de kunne ikke klage til han om asylsøknad, ventetid og andre urettferdigheter. Eller det kan simpelthen være at beboerne hadde et positivt mentalt bilde av han som ”matmor”.

De ansatte hadde altså forskjellige tilnæringsmåter og forskjellige roller ovenfor ungdommene noe, som i stor grad var førende for hvordan disiplineringsforsøkene utviklet seg. De ansatte viste ulike måter å takle uregjerlige beboere. I noen sammenhenger ble det mye kjefting og roping, mens det andre ganger gikk mer rolig for seg. En gutt, som ble kalt ”Kosovo” av de andre beboerne, sto en dag og ripet opp malingen på en dør med nøkkelen sin. Jeg klarte ikke å la være å blande meg inn, til tross for at jeg var der som observatør, og sa at han burde la være, men han gjorde bare en trassig grimase og fortsatte. Gro, en av de ansatte, gikk forbi i gangen der vi sto. ”*Du må oppdra han der litt*”, sa jeg. ”*Du trenger vel ikke noe oppdragelse*”, svarte hun smilende, henvendt til gutten og dultet vennskapelig borti han. Han smilte, så fornøyd ut og dultet tilbake. Det ble ikke noe mer skraping. Istedenfor å skrike eller kjefte løste hun situasjonen på en vennskapelig måte og unngikk den frustrasjonen, det sinnet og den konflikten som mange slike disiplineringsforsøk ellers endte med. En årsak til at denne situasjonen løste seg på en så god måte, kan ha å gjøre med den måten Gro tilpasser seg sin rolle som kontrollør. Ved å smile og snakke vennelig til han kamuflere Gro sin makt og han slipper å føle seg avmektig.

Også i en annen sammenheng utviste Gro snedighet i sin disiplinering av ungdommene. Hun klarte å løse en situasjon som oppsto uten at de involverte ungdommene ble sinte og lagde bråk. Hassan og Ranja kom inn på kontoret for å spørre om å få paracet, de hadde vondt i hodet. Gro som hadde kontrovakt hadde akkurat fortalt meg at hun syntes beboerne spiste alt for mye piller, og at de måtte forsøke å begrense dette pilleforbruket. ”*Vi har bare stikkpiller, sånne til å putte i rompa*”. Begge guttene takket nei og gikk hver til sitt uten noen sur mine (etterpå sa Gro til meg at hvis de virkelig hadde veldig vondt, så hadde de takket ja). Med denne avledningsmanøveren unngikk hun at guttene følte seg dårlig behandlet og ble sure. Det hadde ganske sikkert blitt bråk hvis Gro hadde sagt rett ut at de ikke fikk smertestillende. Ikke bare de ansattes forskjellige roller på mottaket men også individuelle egenskaper og måter å tilpasse seg, var altså av stor betydning for hvordan disiplineringsforsøk utspilte seg. Hvordan hver enkelt tilpasset seg, hvordan de utformet sine roller innen systemet på mottaket, var utslagsgivende for hvordan de forskjellige relasjonene mellom de ansatte og beboerne utviklet seg. Små forskjeller

kunne gjøre store utslag. Eller med andre ord, tilsynelatende små og ubetydelige detaljer i måten å disiplinere ble svært betydelige for de enslige mindreårige asylsøkerne.

OMSORG

Også omsorgen blir utøvet og tatt i mot på grunnlag av hvordan de ansatte og ungdommene oppfatter og kategoriserer hverandre. Fordi ungdommene var kategorisert som mindreårige, som enslige, som fremmedkulturelle, som tilhørende andre og forskjellige etniske grupper, ble omsorgen fra de ansattes side utøvet med et mål om at ungdommene skulle lære å klare seg selv som selvstendige, voksne personer i det norske samfunnet. Fra ungdommenes side ble omsorgen gjerne oppfattet som ytterligere kontrolltiltak og overvåkning fra de ansatte, som representanter for myndighetene. Også opplevelsen av omsorg blir med andre ord formet av det strukturelle systemet som de ansatte så vel som ungdommene er underlagt.

”Omsorg er et begrep som brukes for å beskrive hele spekteret av tiltak for barnemigranter i Norge” (Engebrigtsen 2002:64). Engebrigtsen skriver om omsorgsbegrepet i sin rapport, hun skriver om hvordan begrepet er knyttet til den moderne velferdsstaten. Begrepet fungerer som en rotmetafor for norsk velferdsideologi, mener hun. Engebrigtsen skriver om hvordan barndom i en vestlig forståelsesmodell blir knyttet til hjemlighet og avhengighet. Det er en forventning om at foreldrene skal være omsorgsfulle og sørge for at barna har et godt oppvekstmiljø. Barna på sin side er avhengige, uskyldige og sårbare med behov for beskyttelse og veiledning og foreldrenes oppgave er å hjelpe barna til å bli uavhengige, modne individer (Ibid2:57-76). De ansatte på Skogstu skal gjennom sitt arbeid fungere som omsorgspersoner for ungdommene. De skal veilede dem mot målet, som altså er at de skal bli modne og uavhengige individer og de skal beskytte dem mot farer og problemer som de møter på veien.

Den disiplineringen, som de ansatte utøver, er i mange tilfeller ment å skulle fungere som omsorg. Disiplinering og normalisering, det å lære beboerne norske væremåter og atferdsmønstre, norsk kultur og språk, er en viktig del av den omsorgen de ansatte er

pålagt å utøve. Det overordnede målet er at ungdommene skal kunne klare seg best mulig på egenhånd i det norske samfunnet. Disiplineringen er ment å skulle være til ungdommenes eget beste. Mye av det daglige samspillet mellom beboerne og de ansatte gikk nettopp ut på en slik kombinasjon av oppdragelse eller disiplinering og omsorg.

Eneye og Kevron, skulle reise bort i vinterferien, besøke en dame, som Kevron hadde møtt på transitmottaket. De gledet seg veldig og hadde skulket skolen for å kjøpe togbiletter. De var nesten klare til å dra, Eneye skulle bare spørre Marte, som satt på kontoret, om å få med seg en matpakke. *"Hvorfor laget du ikke matpakke når du spiste frokost, kjøkkenet er stengt fra klokken 10, det vet du". "Men jeg sov". "Betyr det at du ikke har vært på skolen? Det er problem, snart får vi en faks om at du ikke har vært der, du kan ikke bare skulke, du må gå på skolen".* Eneye så ned og prøvde halvhjertet å forklare seg, *"hvorfor, vi skal reise langt...?" "Det hjelper ikke, hvis du har en avtale må du holde den, hvis du ikke skal på skolen må du avtale med oss og med læreren. Dessuten må du lære deg å planlegge litt, kjøkkenet stenger klokken 10, det vet du, hvorfor sto du ikke opp og laget matpakke?"* Eneye fortsatte å stirre ned i bakken, det så ut som om hun var på gråten. *"Ja vel, jeg trenger ikke mat",* svarte hun stille, men med en trassig stemme. *"Nei vent nå, du skal få mat, men jeg vil bare lære deg og overholde reglene".* Eneye gikk inn på kjøkkenet for å lage mat, men der møtte hun kokken, som ikke visste om samtalen mellom Marte og Eneye. *"Nei, ikke mat nå, kjøkkenet er stengt".* Eneye gikk raskt uten å si noe, ned i andre etasje der en av jentene på ordinær avdeling laget lunsj til henne. Marte spurte meg om jeg kunne gå ned å forklare misforståelsen. Da jeg kom ned satt jentene og beklaget seg over hvor fæle de ansatte var og over hvor ille det var å bo på Skogstu. Eneye var fornærmet. *"Jeg vil ikke ha den maten deres likevel".* Kevron gikk imidlertid opp på kjøkkenet og hentet en pakke knekkebrød og litt frukt før de reiste. Senere på dagen snakket jeg med Marte og kokken om episoden. De var lei for misforståelsen, men de var enige om at det var nødvendig å iverksette, at det var en viktig del av jobben deres å oppdra beboerne. Denne episoden og de påfølgende kommentarene fra de ansatte viser en kombinasjon av oppdragelse og omsorg som jeg beskrev ovenfor. Disiplineringen var ikke ment å skulle fungere som straff med hevnperspektiv men var ment som et forsøk på å lære jentene det de to ansatte anså som verdifull kunnskap for å

kunne fungere godt som voksne i det norske samfunnet. De hadde tenkt å gi jentene mat men ville først innprente dem om at de måtte lære seg å overholde reglene. Som Engebrigtsen skriver, er omsorg i en vestlig forståelsesmodell knyttet til det å hjelpe barna med å bli selvstendige eller uavhengige og modne individer. De ansatte forsøkte å utøve omsorg ved å iredesette jentene, lære dem å forholde seg til reglene, slik at senere skulle kunne fungere som selvstendige individer.

De ansatte hadde den daglige omsorgen for ungdommene fordi de var kategorisert som enslige mindreårige og måtte ha kontroll over hvor og til hvem de dro på perm, se til at de kom hjem før natten, passe på at de ikke skulket skolen. Hanna hadde en kjæreste/mann i Oslo, som hun ville besøke så ofte som mulig. Hun søkte om perm for å kunne bo hos han i helgene. Enkelte av de ansatte mente imidlertid at hun burde vente med å overnatte hos kjæresten til hun var 18 år. Lena sa hun var bekymret for om kjæresten var snill, om han slo henne, dessuten bekymret hun seg for at Hanna skulle bli gravid (temaet kom opp etter en strikkegruppe da Hanna spøkte med at hun var blitt gravid). De ansatte kunne ha latt henne bestemme selv men valgte å ta en upopulær avgjørelse, de nektet henne permisjon. Det var ment å skulle være til hennes eget beste. De ville beskytte henne mot kjæresten. De ansatte utøvet omsorg ved å kontrollere hvem Hannah dro på permisjon til. Mottakskoordinatoren fortalte at de ansatte hadde få muligheter til å sjekke hvordan beboerne hadde det på perm, hvem de bodde hos og hvordan den de bodde hos var. De hadde ikke nok tid og kapasitet til å følge opp dette så godt som de gjerne ville. Selv om de har begrenset kapasitet ønsker de ansatte å ha oversikt over hvem ungdommene er sammen med også når de er på permisjon. De ansatte prøver så langt det er mulig å passe på at ungdommen ikke blir utsatt for negative opplevelser og omgås personer med negativ innflytelse. De ansatte prøver å beskytte ungdommene. Selv om det kan oppfattes som et kontrolltiltak at de ansatte sjekker ut til hvem og hvor ungdommene drar på perm, ligger det altså en ide om omsorg og beskyttelse bak disse tiltakene.

En form for omsorg, som ikke var knyttet til kontroll, ble utøvet gjennom hverdagslig sosialt samvær. Kjøkkenet var en viktig arena for denne typen omsorg. På kjøkkenet var

stort sett de enslige mindreårige, som av en eller annen grunn ikke var på skolen. Her skulle de hjelpe til så dagene ikke ble alt for lange og kjedelige. Få triste tanker litt på avstand. Kokken utøvde omsorg ved å være sammen ungdommene, prate og gi dem noe å gjøre. Hassan, hadde for eksempel hatt det vanskelig i en periode og var hjemme fra skolen, han skulle hjelpe til på kjøkkenet i stedet. Hassan fortalte meg at han hadde jobbet på restaurant tidligere og at han kunne tenke seg å gjøre det igjen. Kokken spurte om han ville lage middagen til de andre beboerne, noe han gjerne ville. Han jobbet effektivt, selvstendig og fikk ros av kokken. I løpet av dagen virket han mye gladere. Jeg ble fortalt at Hassan hadde veldig lite skolegang fra før og mestret skolen dårlig, de ansatte mente at det kanskje var bedre for han å få gjøre noe han mestret, noe som kunne holde selvtilliten oppe i en vanskelig periode. De ansatte måtte følge opp ungdommenes fysiske og mentale helse, de måtte prate hvis noen hadde det vanskelig eller skaffe profesjonell hjelp når det var nødvendig.

Det at de enslige mindreårige fikk mat på mottaket var det også et omsorgsperspektiv bak. Tidligere hadde ungdommene eget matbudsjett og skulle handle og lage mat på egenhånd. Dette resulterte i at de sjelden spiste grønnsaker og kjøtt, enkelte spiste kun ris og brød og brukte heller matbudsjettet til andre formål. I tillegg til det sosiale aspektet ved felles måltider var poenget med ordningen at ungdommene skulle ha et sunt og næringsrikt kosthold, det var ment som et omsorgstilbud.

Denne teksten kan gi et inntrykk av at samspillet mellom de ansatte og ungdommene alltid var seriøst og formelt, at de rollene de hadde fått utdelt innen det strukturelle systemet på mottaket alltid styrte samspillet. Det er imidlertid ikke riktig og jeg vil understreke at de to partene også delte stunder med humor, med glede og med vanlig intetsigende småprat, tull og tøys. De var på bowling sammen, på piknik, så på tv, de lekeslåss, ertet hverandre på en vennskapelig måte. En dag oppmuntret for eksempel Tina Hassan til å kle seg ut i en gammel kjole, som lå på pauserommet. Han gikk rundt i kjolen og utga seg for å være en ny og sexy dame som hadde kommet til mottaket. Dette syntes både beboerne og de ansatte var morsomt og de tullet og lo sammen. Slike små episoder

viser at relasjonene mellom de ansatte og beboerne ikke bare var preget av disiplinering, omsorg og alvor. Men også av hverdagslig og spontan humor.

AVSLUTNING

I dette kapittelet har jeg beskrevet relasjonene mellom de ansatte og beboerne. Jeg har skrevet om hvordan de kategoriserer hverandre og om hvordan de tilskriver hverandre egenskaper. Videre har jeg skrevet om hvordan relasjonene er preget av at begge parter må forholde seg til det strukturelle systemet, som omgir dem.

Jeg har vist hvordan de ansatte kategoriserer de unge asylsøkerne, som ungdommer og som forskjellige eller som fremmedkulturelle, tilhørende spesifikke nasjonale og etniske grupper. De ansatte overvåker, kontrollerer og irttesetter ungdommene fordi de er ungdom(uferdige voksne), og fordi de er fremmedkulturelle og skal lære seg ”norske væremåter”. Boy: *”Jeg er ikke et barn, jeg bestemmer over meg selv”*. Lena: *”Nei når du bor her er det jeg som bestemmer”*. Ungdommene på sin side kategoriserer de ansatte, på grunnlag av de forskjellige rollene de har, som foreksempel sjefen, kokken, nattevakten. Og de oppfatter de ansatte samlet sett, som representanter for et system, som setter begrensninger for deres muligheter, som prøver å kontrollere dem. I det sosiale samspillet mellom de ansatte og beboerne har de ansatte også all makt. Dermed blir ungdommene på sin side maktesløse og hjelpeløse, de trenger hjelp til det aller meste og må spørre om alt. Fordi de ansatte ikke har kapasitet til alltid å svare eller hjelpe der og da, blir de av ungdommene oppfattet, som slappe, giddalause. De bryr seg ikke. Mens de ansatte på sin side oppfatter ungdommene som masete og slitsomme. Som i te-eksempelet som jeg beskrev innledningsvis i dette kapittelet. Konflikten hadde sitt grunnlag i de rollene som ligger nedfelt i mottaket som sosialt system. Samtidig er det viktig å understreke at de ansatte opplever de enslige mindreårige til daglig og at de tross alt har et nyansert bilde av ungdommene. Beboerne er ikke ”fremmede” for de ansatte. Det passer bedre å beskrive dem, som mer eller mindre ”ukjente”.

KAPITTEL 7.

RELASJONER MELLOM UNGDOMMENE

INNLEDNING

Dette kapitlet skal handle om relasjonene mellom ungdommene på Skogstu. Hvordan kategoriserer de hverandre? Hvilken betydning har det for relasjonene dem i mellom at de bor på et mottak? Er det tendenser til grupperinger og hvor går i så fall skillelinjene mellom disse grupperingene? Hvilke egenskaper tilskriver de hverandre? Dette er problemstillinger, som jeg vil diskutere i dette kapitlet og som vil være med på å belyse enslige mindreåriges situasjon og deres oppfatning av verden rundt dem. Jeg vil starte med å beskrive et matmøte for så å bruke denne situasjonen til analyse videre i kapitlet. Jeg skal skrive om kategorier og skillelinjer, i tilknytning til forskjellige dimensjoner av sosial identitet. Videre skal jeg skrive om fellesskap og felles interesser og om vennskap.

MATMØTE

Ungdommene på Skogstu klaget stadig over den maten de ble servert. Koordinatoren bestemte seg derfor for å arrangere et møte på mottaket, der beboerne skulle diskutere hva som kunne bli bedre. En skulle tro at mat var uviktig for de unge asylsøkerne når så mye ellers i livet sto på spill. De var alene, lang hjemmefra. Familien hadde i mange tilfeller satset alt for at de skulle få komme til Norge og så visste de fortsatt ikke om de fikk bli. Men som tidligere nevnt er det gjerne slik at det ubetydelige får stor betydning. Det som virkelig har betydning blir for voldsomt å forholde seg til. Slik hadde det seg altså at mat var noe de virkelig engasjerte seg i. Vi satt tett sammen i den stappfulle matsalen da møtet skulle starte. Beboerne satt med få unntak sammen i grupper, guttene fra Sri Lanka satt sammen, guttene fra Irak satt sammen, jentene fra Etiopia satt sammen. Det surret av stemmer i rommet, noen vandret rundt for å lage te eller for å prate med noen som satt i den andre enden av rommet. Ungdommene var forventningsfulle og oppstemt, mat var noe alle hadde en mening om, det var noe som engasjerte.

Koordinatoren fikk alle til å sette seg ned, så var møtet i gang. *"Maten var brent"*, var den første kommentaren. *"Ja ja men det var et unntak, det vet dere"*, svarte koordinatoren. *"Vi vil lage mat selv"*, mente en. *"Nei nei jeg kan ikke lage mat selv"*, mente en annen. *"Hvorfor kan de i første etasje lage mat selv?"*, spurte Boy fra Somalia. *"De er over 18"*, svarte koordinatoren. *"Ja men det er noen som er under 18"*. *"Det har ikke du noe med, nå snakker vi om maten som blir servert her oppe"*. *"Jeg vil også bestemme selv, dette er et fengsel"*, fortsatte Boy. Han gikk ut og smalt døren igjen etter seg. Alle snakket og diskuterte i munnen på hverandre, de begynte å vandre rundt i rommet igjen, de gikk ut og inn av døren. Eneye fra Etiopia satt og smilte til og dultet borti Thamil fra Sri Lanka, flørtet åpenlyst. *"Nå må dere være stille, også blir dere her til møtet er ferdig"*, formante koordinatoren. Hun foreslo at beboerne kunne slå seg sammen og lage mat en gang i uka, slik at de en dag kunne ha mat fra Etiopia og en annen dag fra Sri Lanka. Alle begynte å prate i munnen på hverandre igjen. *"Nei det vil jeg ikke"*, *"jeg har ikke tid"*, *"vi er jo på skolen hele dagen..."*. *"Hysj hysj"*. Ranja fra Makedonia brøt igjennom, *"nei jeg vil hvertfall ikke ha mat fra Sri Lanka"*. *"Hvorfor ikke det?"* spurte koordinatoren. *"De spiser med hendene, det er ikke bra"*. Det ble høylytt respons. Alle fra Etiopia og Sri Lanka ropte irritert i munnen på hverandre. Eneye svarte, *"nei det er du som ikke er bra, jeg spiser også med hendene, det er kultur"*. *"Men det er ikke bra å gå på do og så spise"*. Det ble en høylytt reaksjon igjen. Rommet kokte av engasjerte beboere som pratet, gestikulerte, ropte og vandret rundt. Et par av guttene fra Irak satt fornøyd og fniste mens de observerte den hissig diskusjonen. Noen ville lage mat, andre ikke. Det hele kokte ned til: *"Kokkens mat er bra, norsk mat er bra"*. *"Men hva er det som ikke er bra da?"*, spurte koordinatoren. Alle pratet i munnen på hverandre igjen. *"Frokosten...bla bla bla, lunsj bla bla"*. Noen kranglet, noen lo. En av beboerne fikk til slutt fram at de kanskje kunne hatt litt mer variasjon i pålegget.

På dette møtet samhandlet beboerne på grunnlag av flere ulike sett av kategorier. Det var flere nivåer av fellesskap, flere nivåer av grupperinger mellom beboerne. Først og fremst var alle ungdommene på lag mot "sjefen" som representerte mottaket og den maten de ble servert. På neste nivå satt ungdom fra forskjellige land sammen. Da diskusjonen rundt det å spise med hendene dukket opp, slo ungdommene fra Sri Lanka og Etiopia seg

sammen mot resten. Det at Eneye flørtet med Thamil, var knyttet til at de kategoriserte hverandre på grunnlag av kjønn og så på hverandre som potensielle kjærester. Matmøtet samler opp i seg veldig mye av det som er hovedpoenget med dette kapittelet, det at ungdommene identifiserer seg med hverandre og at de kategoriserer hverandre på forskjellige måter, i forskjellige sammenhenger. Videre i kapittelet vil jeg forsøke å vise hvordan og hvorfor samspillet på Skogstu utspiller seg på denne måten.

KATEGORIER OG SKILLELINJER

I teoriavsnittet refererte jeg til Hylland Eriksen og skrev om hvordan mennesker kategoriserer seg selv og andre på grunnlag av sosial identitet. Og jeg skrev om forskjellige dimensjoner av sosial identitet (se s.16). For å kunne tenke abstrakt å se sammenhenger blant alle relasjonene og samhandlingssituasjonene på mottaket er også jeg avhengig av å kategorisere på grunnlag av sosial identitet. Ved å se hvordan beboerne satt under måltidene prøvde jeg å finne ut hvilke dimensjoner av sosial identitet de la til grunn når de valgte hvem de ville omgås. Nasjonalitet, verdensregion, etnisitet, språk, og kjønn viste seg å være faktorer som gjorde seg gjeldende. De forskjellige dimensjonene overlappet imidlertid hverandre og det var mellom kategorier av beboere med flere felles dimensjoner av sosial identitet at tendenser til skillelinjer kunne observeres. Når jeg i dette kapittelet skriver om grupper av beboere er det på grunnlag av mine kategorier. Jeg syntes å se at de opplevde å ha felles dimensjoner av identitet og dermed opplevde seg som tilhørende samme gruppe. Altså. Det er mine kategorier og mine begreper jeg tar i bruk når jeg forsøker å beskrive ungdommene på bakgrunn av forskjellige dimensjoner av sosial identitet. De brukte for eksempel ikke selv begreper som etnisitet og nasjonalitet men snakket gjerne om kultur, ”*det er min kultur*”. Eller de snakket om mitt land. Fordi jeg i teoriavsnittet definerte en etnisk gruppe som, mennesker som oppfatter det slik at de tilhører en kulturbærende gruppe (se s.16), har jeg tatt meg den frihet å oversette deres begrep, kultur til også å gjelde etnisitet. Mitt land oversetter jeg til å gjelde nasjonalitet. Jeg forsøker å se ungdommenes kategorier og tror at jeg til en viss grad gjør det. Men til syvende og sist må jeg skrive om det jeg ser, og dermed er det mine kategorier jeg

analyserer samhandlingen på grunnlag av. Med disse metodiske forholdene avklart gir jeg meg i kast med å skissere noen tendenser i samhandlingen på mottaket.

Tilbake til observasjonene fra måltidene. Jentene fra Etiopia (samme kjønn, språk, nasjon og etnisitet, men forskjellige religioner) satt for seg selv, eller så satt guttene og jentene fra Etiopia og Somalia sammen (samme region). Guttene fra Irak og av og til et par andre med arabisk bakgrunn satt for seg (samme kjønn, morsmål, region og religion) og guttene fra Sri Lanka for seg (samme kjønn, morsmål, religion, nasjon, etnisitet). Fra Irak var det bare en jente og fra Somalia var det bare en jente, disse satt oftest alene, hver for seg. Det samme gjaldt to gutter som kom fra henholdsvis Pakistan og Afghanistan.

Observasjonene fungerte imidlertid ikke som grunnlag for å lage noe fast skjema for hvem som omgikk hverandre. Noen ganger kunne det se ut som det var helt tilfeldig hvor ungdommene valgte å sette seg, de satt simpelthen der det var ledig plass. Noen ganger satt de sammen med andre som de hadde felles erfaringer med fra tidligere mottak, sammen med venner. Da var det altså kategorier som baserte seg på vennskap og felles erfaringer som gjorde seg gjeldene. Med andre ord var det forskjellige kategorier som gjorde seg gjeldene i forskjellige sammenhenger.

I starten av feltarbeidet var det en gutt fra Kosovo på mottaket, de andre kalte han bare for "Kosovo". En ettermiddag sto en gruppe av gutter i gangen og pratet med hverandre. Kosovo og Hassan (en av de litt eldre kurdiske guttene fra ordinær avdeling) var blant dem. Hassan sa, *"jeg liker folk fra Kosovo, alle de andre fra Jugoslavia er bare mafia"*. Ranja fra Makedonia kom forbi og overhørte samtalen og da la Hassan raskt til, *"nei, nei Makedonia er også bra"*. Ved å bruke betegnelsen, "alle andre fra Jugoslavia", kategoriserte han folk fra denne regionen sammen og han ga uttrykk for at han hadde en oppfatning av dem, som bygget på en prototype. Hassan hadde hørt om jugoslavisk mafia og dermed oppfattet han det slik at alle fra Jugoslavia var kriminelle, de var mafia. Samtidig viste han hvordan han oppfattet det slik, at det var en forskjell av betydning, mellom folk fra Makedonia og folk fra Kosovo, mellom mennesker fra samme region men fra forskjellige nasjonale og etniske kategorier. Hassan kategoriserte altså de andre beboerne på grunnlag av en kombinasjon av region (Jugoslavia) og etnisitet og

nasjonalitet (henholdsvis makedonere og kosovoalbanere). Det at Hassan fortalte "Makedonia" og "Kosovo" at de var unntak, understreker bare betydningen av at han, som jeg, tenker om dem på grunnlag av slike kategorier. Som jeg skrev ovenfor klassifiserer mennesker hverandre på grunnlag av sosial identitet. Sånn var det også med ungdommene på Skogstu, de dannet seg klassifikatoriske systemer, de kategoriserte hverandre og tenkte om hverandre på grunnlag av forskjellige dimensjoner av sosial identitet. Som jeg skrev i teoriavsnittet, da jeg henviste til Fredrik Barth, blir etnisitet oppfattet å være en betydningsfull forskjell først når mennesker som opplever at de tilhører forskjellige etniske grupper møtes. Det er da grensene mellom etniske grupper opprettes og vedlikeholdes. Dette poenget overfører jeg til også å gjelde andre dimensjoner av sosial identitet. For eksempel nasjonalitet. Jeg oppfatter det slik at nasjonalitet først blir en betydningsfull forskjell når mennesker som opplever å tilhøre samme nasjon møtes. Det er ikke sikkert at alle guttene fra Irak hadde hengt sammen basert på det som jeg tolker som opplevelsen av å tilhøre samme nasjon, om det bare var irakere i deres omgivelser. Da kan en tenke seg at ikke bare nasjonalitet men også andre forhold ville ha vært med på å danne grunnlag for grupper og for grenser mellom slike grupper. For eksempel grenser mellom kurdere og andre irakere eller mellom sunnimuslimer og shiamuslimer. Men når de omgir seg med mennesker fra helt andre deler av verden, blir deres nasjonale bakgrunn gjort relevant. De opplever seg som gruppe i relasjon til de andre beboerne. Det at de bor på mottak og faktisk møter mennesker fra andre deler av verden på nært hold er utslagsgivende for at det utkrystalliserer seg grupperinger, basert på nasjonalitet. Disse gruppene eller de kategoriene som jeg mener å ha observert på Skogstu og grensene mellom disse kategoriene, var utslagsgivende for hvordan samhandlingen på mottaket utspilte seg. Jeg observerte mange episoder som viser at ungdommene tenkte om hverandre på grunnlag av kategorier og proto typer og at de samhandlet på dette grunnlaget. En episode, som understreker dette poenget utspilte seg i forbindelse med romfordeling. Det hadde kommet to nye gutter til mottaket, en fra Somalia og en fra Irak, de hadde fått beskjed om å dele rom men begynte å krangle med det samme. De ville ikke under noen omstendigheter bo sammen, de ville bo sammen med noen fra samme hjemland.

En kveld da Ranja kom innom strikkegruppa, samtidig som en familie fra Albania var på besøk, hvisket han til meg, ”*De albanierne er ikke helt gode*”. Da jeg spurte han senere på kvelden om hvordan det var å bo sammen med så mange forskjellige mennesker, svarte han at alle var like bra, at han ikke tenkte noe over det. Denne diskrepansen mellom ”det de sa og det de gjorde”, gikk igjen hos mange av ungdommene på Skogstu. Av de jeg intervjuet svarte alle at de så på seg selv som tolerante og åpne, at det var lærerikt å bo sammen mennesker fra andre land med andre kulturer og religioner. I praksis var de ofte likevel skeptiske ovenfor hverandre. Jeg spurte en av de tamilske guttene, Thamil, om han pleide å være sammen med noen av beboerne som ikke kom fra Sri Lanka. Først svarte han ja, men etter noen oppfølgende spørsmål, fortalte han at han sjelden var sammen med noen av de andre bortsett fra på felles arrangementer, de pratet ikke sammen, var ikke ordentlige venner.

I ”Mellom håp og lengsel”, refererer Lauritsen og Berg (1999:71) til en kvinnelig informant som fortalte at hun ikke hadde noe med beboerne fra de andre nasjonalitetene å gjøre. Det blir beskrevet hvordan beboere, som kommer alene fra sitt land blir mer isolerte og ensomme. ”Større grupper rotter seg sammen og får makt” (Ibid:71). Denne beskrivelsen er treffende også for forholdene på Skogstu. Gruppen av gutter fra Irak var veldig synlige på mottaket, de var høylytte, benyttet seg av fellesarealene og integrerte raskt nye landsmenn som kom til mottaket. De som var eneste beboer fra sitt land, så derimot ut til å være mer ensomme og innesluttede, slik som gutten fra Pakistan, som nesten alltid satt alene under måltidene. Han ga uttrykk for at han var veldig ensom. Da læreren en dag spurte hva han hadde gjort i helgen så han ned i pulten og svarte med en gråtkvalt stemme. ”*Ingen ting jeg har vært alene på rommet mitt*”. Dette har med maktforskjeller blant beboerne å gjøre. Alle beboerne og alle de enslige mindreårige på Skogstu er i avmaktsituasjoner på flere måter. I forhold til de ansatte, i forhold til myndighetene og i forhold til nordmenn og den norske majoritetsbefolkningen. Men enkelte av ungdommene er altså avmektige også i relasjon til de andre beboerne. Det innebærer sosial makt å kunne danne fellesskap med andre med felles bakgrunn og med felles dimensjoner av sosial identitet. Og disse hadde sosial makt i relasjon til de av ungdommene som var alene fra sitt land. Med sosial makt tenker jeg på makt til å

definere hva som skal være relevant når det gjelder samværsformer, interesser og samtaleemner. Og de større gruppene hadde makt til å sperre andre og mer ensomme beboere ute. Når det gjelder maktrelasjoner mellom beboerne er disse altså knyttet til kategoriseringen på mottaket. Makten er knyttet til kategorier som baserer seg på forskjellige dimensjoner av sosial identitet.

En årsak til at ungdommene grupperte seg med andre med felles dimensjoner av sosial identitet, kan ha å gjøre med at det følte trygt å bo og være sammen med noen, som de oppfattet som "kjente". Som Eide skriver (se teoriavsnitt) er "det kjente" knyttet til felles hjemland og felles kultur, til mennesker som oppleves som trygge og forutsigbare. Noen de vet hvordan de skal forholde seg til. Men ungdommene var nysgjerrige på hverandre og de samhandlet også med beboere som kan betegnes som "ukjente". (Med beboere som i vertfall i utgangspunktet var "ukjente". Etter som de hadde bodd sammen over en periode var de vel etter hvert blitt mindre "ukjente" for hverandre.) De samhandlet på grunnlag av forskjellige kategorier i forskjellige sammenhenger. De kategoriserte og grupperte seg, som tidligere nevnt, på grunnlag av felles tid sammen i tidligere mottak, på grunnlag av vennskap og på grunnlag av hvem de bodde på rom sammen med. Dette var kategorier som ikke nødvendigvis stemte overens med de kategoriene som baserte seg på sosial identitet. Men. I forbindelse med at de hadde flyttet til Norge og måtte forholde seg til den norske majoritetsbefolkningen, i forbindelse med at de bodde på mottak og måtte forholde seg til andre unge mennesker fra forskjellige steder av verden, måtte de stadig forholde seg til mennesker som de oppfattet, som mer eller mindre "ukjente" eller kanskje i noen tilfeller også som fremmede. De måtte stadig vurdere seg selv og andre med nye perspektiver og de måtte opprette nye tankeskjemaer å handle utifra (se Hervik i teoriavsnitt). Ungdommene måtte reorientere seg selv og sine oppfatninger i forhold til de nye omgivelsene. De var i det jeg tidligere har kalt en akselererende fase av livet. I en slik situasjon, som kan oppleves som både slitsom og vanskelig, føles det trygt og knytte seg til mennesker som oppleves som "kjente". Knytte seg til mennesker en opplever at har felles dimensjoner av sosial identitet.

Jeg vil fortsette med å utdype poenget med at de samhandlet på grunnlag av forskjellige kategorier i forskjellige sammenhenger. Igjen referer jeg til observasjonene jeg har fra måltidene. Noen ganger så det ut til at ungdommene satt tilfeldig spredt eller at det var tendenser til faste unntak. Som for eksempel at Boy fra Somalia, som kunne snakke litt arabisk, ofte satt sammen med Ali fra Libanon og med guttene fra Irak. Den kategorien som jeg syntes å observere i disse sammenhengene var basert på felles språk. Hassan fra Irak, som gikk i samme skoleklasse som Jember, satt ofte satt sammen jentene fra Etiopia. En kategori som baserte seg på skoleklasser. Eneye fra Etiopia satt noen ganger sammen et par av guttene fra Sri Lanka, som hun hadde bodd sammen med på transittmottaket og derfor hadde et fellesskap med, basert på felles opplevelser fra den tiden. (Dessuten så de ut til å være litt forelsket i hverandre. Eneye fortalte meg at hun syntes Tamil var veldig søt.) I noen sammenhenger så det også ut til at det var et skille blant jentene fra Etiopia. Eneye og Kevron som også bodde på rom sammen, satt sammen mens Jember og Sara satt sammen. I disse tilfellene så samhandlingen ut til å basere seg på kategorier i tilknytning til vennskap som igjen har sammenheng med romfordelingen på mottaket.

Med få unntak var det ingen av ungdommene på mottaket som var mye sammen med beboerne fra Sri Lanka, det så ut til å være et klart skille mellom denne gruppen av tamiler og de andre. Tamilene holdt seg i stor grad for seg selv, de var på rommet eller på besøk hos familie. En årsak kan være at mange av dem hadde familie i Norge og dermed ikke hadde så stort behov for å knytte nye relasjoner med de andre beboerne. En annen årsak var at de fleste av tamilene snakket svært dårlig norsk. Det å mestre norsk eller ikke så altså, i enkelte tilfeller, ut til å være en relevant faktor for hvordan beboerne kategoriserte hverandre. I enkelte situasjoner identifiserte tamilene seg likevel med beboere fra andre land. På matmøtet som jeg beskrev innledningsvis i dette kapitlet, ble det behovet for å forsvare en tradisjon, som ble avgjørende for at ungdommene fra Etiopia og Sri Lanka slo seg sammen mot de andre. Ranja hadde i flere situasjoner uttalt seg i negative ordelag om tamilene så at han gikk ut i en diskusjon mot dem var ikke overraskende. Men han likte seg godt sammen de etiopiske jentene. Han var nede i andre etasje og danset med dem og jeg observerte ved et par anledninger at han flørtet med dem

ved å hoppe opp og ned rundt dem og knipse dem opp i ansiktet, noe som imidlertid slo dårlig an. Poenget her er at han til tross for sin interesse for de etiopiske jentene valgte å kritisere dem fordi de spiste etiopisk mat med hendene. Da han var nede i andre etasje og danset med jentene, tilskrev han ikke denne tradisjonen noen betydning. Altså. Det varierte fra situasjon til situasjon hvilke egenskaper og hvilke dimensjoner av identitet ungdommene valgte å legge vekt på. De kategoriserte hverandre på forskjellige måter i forskjellige sammenhenger.

FELLESSKAP OG FELLES INTERESSER

Det er ikke til å komme fra at etnisitet og nasjonalitet var faktorer som var utslagsgivende for hvem som omgikk hverandre på mottaket. Samtidig observerte jeg på tvers av disse kategoriene et fellesskap mellom ungdommene innad på mottaket. Et fellesskap som baserte seg på at de tilhørte samme kategori. De var enslige mindreårige asylsøkere i mottak. De tilhørte samme kategori i relasjon til andre kategorier. I relasjon til de ansatte, i relasjon til nordmenn og i relasjon til andre utlendinger med oppholdstillatelse. De oppfattet seg, i en del sammenhenger, som tilhørende en og samme gruppe. For eksempel i forbindelse med matmøtet da alle slo sag sammen mot koordinatoren. Eller i møtet med den norske skoleklassen som jeg skrev om i kapittelet, ”det norske og ungdommene”. Det var dessuten først og fremst innad på mottaket at ungdommene fikk venner, bare sjelden utviklet de noen nære relasjoner til utenforstående. Det kan være fordi de har problemer med å bli akseptert av nordmenn og som unge og enslige i et fremmed land hadde behov for å opprette nye kontakter. De opprettet relasjoner til de andre beboerne fordi de ikke hadde noen andre. Eller/og det kan være fordi de var i samme situasjon, som enslige mindreårige asylsøkere i mottak og som en følge av det hadde en del felles erfaringer. Det at de bodde sammen i mottaket, hadde felles måltider, felles aktiviteter og gikk på samme skole var faktorer som var førende for at det utviklet seg forholdsvis mange og nære relasjoner innad på mottaket. Dette fellesskapet har altså direkte sammenheng med det strukturelle rammeverket som de var omgitt.

Det strukturelle rammeverket var dessuten førende for hvordan og hvilke relasjoner som utviklet seg. Som jeg skrev om ovenfor blir forskjeller gitt betydning først når folk som opplever å tilhøre forskjellige grupper møtes. Kategoriene og følelsen av å tilhøre bestemte grupper, som baserte seg på sosial identitet, ble forsterket som en følge av at de bodde sammen på mottak. Men også på andre måter var det strukturelle rammeverket av betydning for utviklingen av relasjoner og dermed for samhandlingen på mottaket. For eksempel gjennom den praktiske organiseringen på mottaket. Det å dele rom var ofte en faktor som førte til et nært vennskap eller i visse tilfeller til intense konflikter. Det at jentene og guttene bodde i forskjellige etasjer og hadde separate tv rom og forskjellige aktiviteter førte til at jentene og guttene ofte var sammen hver for seg. Beboere som gikk i samme skoleklase utviklet gjerne en relasjon på det grunnlaget. I disse tilfellene var enkelte ganger overlapp mellom kategorier som baserte seg på sosial identitet og kategorier som baserte seg på andre forhold. I andre tilfeller overlappet disse kategoriene ikke. Boy fra Somalia var for eksempel blitt nær venn med Ali fra Libanon etter at disse hadde delt rom en periode. De kom fra forskjellige land, fra forskjellige etniske kategorier, de opplevde seg som tilhørende forskjellige kulturer. Men etter å lært hverandre å kjenne gjennom det å dele rom var de likevel blitt nære venner.

De fleste av ungdommen på Skogstu viste seg å være svært tilpassningsdyktige og stort sett var det en god tone mellom beboere fra forskjellige deler av verden, fra forskjellige land og med forskjellige etniske identiteter. De uttrykte det selv slik, at vennskap og felleskap gjennom opplevelsen av å være i samme situasjon og felles interesser var av større betydning enn sosial identitet eller kultur. *"Alle kulturer og religioner er bra"*, sa Jember. Hun mente at hun hadde lært mye av å bo på mottak sammen med mennesker fra andre steder i verden.

Helena Wulffs (1995) artikkel, "Inter-racial friendship" handler, som tidligere nevnt, om svarte og hvite tenåringsjenter som argumenterte for likhet på tvers av etniske skiller gjennom stil og feminitet. De overvant det øvrige samfunnets rasisme og etnisk fiendtlighet og sosialiserte seg på tvers av de etniske skillene ved å kombinere og skape en egen ungdomsstil, de konsumerte klær, sko, kosmetikk og musikk. Også på Skogstu

bandt felles interesser og konsum beboerne sammen på tvers av andre kategorier, på tvers av grupper med felles dimensjoner av identitet.

En dag jeg hadde med kamera på mottaket for å ta noen bilder, ble jeg hyret inn for å ta motebilder av jentene. Sara hadde kjøpt hårfarge som hun benyttet for anledningen. Jentene sminket seg, fant fram sine yndlingsklær, trange bukser og utringede t-skjorter, så poserte de ivrig foran kameraet. Interessen for sminke, hår og klær utgjorde en fellesnevner for de enslige mindreårige jentene fra Etiopia og for de ordinære jentene fra Etiopia og Eritrea. Disse var sammen en såpass dominerende gruppe at det var vanskelig for de andre jentene og kvinnene å få innpass. Innad i denne gruppen var det imidlertid jenter med vidt forskjellige bakgrunner. De var muslimer, ortodokse kristne og katolikker, de snakket forskjellige morsmål, var fra forskjellige land, noen kom fra byområder og noen kom fra mer avsidesliggende steder. De tilhørte det jeg oppfattet som ulike etniske kategorier. Til tross for at de i mange henseender tilhørte forskjellige kategorier fant de som nevnt en felles interesse i hår, sminke og klær og jeg tolker det slik at de opplevde en gruppetilhørighet med de andre jentene i slike sammenhenger. De hadde svært lite penger til å bruke på seg selv, men prioriterte disse interessene fremfor alt annet når de hadde mulighet. Om kveldene satt de ofte og flettet håret på hverandre og sminket seg (til tider dårlig oppmøte på sy og strikkegruppa, hadde for eksempel sin årsak i at jentene prioriterte denne interessen foran strikkingen). I tråd med Wulff kan altså felles interesser binde sammen mennesker, som i andre sammenhenger anser hverandre for å høre til forskjellige kategorier. Det varierte situasjonelt hvilken identitet eller hvilke interesser ungdommene valgte å legge vekt på når de valgte hvem de ville være sammen med. I enkelte tilfeller grupperte jentegjengen fra Etiopia og Eritrea seg internt i mindre grupper. Det kunne være på grunnlag av hvem de bodde på rom sammen med, eller på grunnlag av religiøs eller etnisk identitet, for eksempel knyttet til høytider da de gikk til forskjellige kirker. Men når det kom til klær, sminke og hår fant de altså en fellesnevner på tvers av de skillelinjene som ellers gjorde seg gjeldende i mange sammenhenger, mellom grupper av beboere som antok å ha et fellesskap på grunnlag av felles sosial identitet.

Eneye fortalte meg at hennes største interesse her i verden, var å se på film og da helst romantiske komedier fra Hollywood. Hun var ofte å treffe på tv rommet i andre etasje. De andre jentene var ikke like ivrige som Eneye, men også de delte denne interessen for film. De satt på tv rommet og småpratet, kommenterte og fniste av filmene og seriene de så på. Også her møttes jentene på tvers av kategorier av beboere med felles identitet. Dette var en felles arena for jentene, også utover den gruppen av jenter fra Etiopia og Eritrea, som jeg skrev om ovenfor. Til tv rommet, kom også Aryan fra Somalia og Hanna fra Irak med jevne mellomrom og deltok i samhandlingen mellom jentene. Jeg tolker det slik at kategorier basert på kjønn var utslagsgivende i disse situasjonene. Jentene opplevde et fellesskap med en grense opp mot guttene, som ikke så på tv med jentene. En annen årsak til at det ofte var et skille mellom guttene og jentene på mottaket er knyttet til praktiske forhold. De bor i hver sin etasje, har hvert sitt tv rom og det blir arrangert forskjellige aktiviteter for dem.

Musikk var nok en interesse som de fleste av ungdommene på Skogstu hadde til felles. De hørte på popmusikk som de hadde tatt med seg på kassett hjemmefra, de hørte på reggae eller på europeisk og amerikansk pop og rap. De som hadde fått tilgang til cd spilleren, som ble lånt fra kontoret, valgte musikk. Volumet ble gjerne skrudd på et maksimum slik at det skurret i høytalerne, og døra til rommet der cd spilleren var sto åpen, slik at ungdommene kunne høre på musikk mens de pratet med de andre beboerne ute i gangen. I gangen møttes de tilfeldig, noen ganger i nasjonale og etniske grupper og andre ganger uavhengig av bakgrunn, for å høre på musikk, lekeslåss og småprate. Dette gjaldt imidlertid først og fremst guttene. Selv om ungdommene i mange sammenhenger opprettholder grensene seg i mellom, grensene mellom kategorier av beboere som antar at de har et fellesskap basert på identitet, er det samtidig mange situasjoner der de velger å legge vekt på andre aspekter, som for eksempel felles interesser. Jeg vil si at samhandlingen er i stor grad situasjonsbetinget. De samhandler på grunnlag av ulike kategorier i ulike sammenhenger. Samhandlingen som er knyttet til vennsksrelasjoner bidrar til å understreke dette situasjonelle aspektet.

VENNSKAP

Ungdommene på Skogstu kategoriserte hverandre blant annet på grunnlag av vennskap. Vennsapsrelasjonene var ofte overlappene med de relasjonene som baserte seg på kategorier av beboere som opplevde å ha felles dimensjoner av sosial identitet. Og de var overlappene med de relasjonene som baserte seg på interesser, felles tradisjoner, romfordeling og andre praktiske forhold på mottaket. Likevel vil jeg skrive nærmere om vennsapsrelasjoner fordi slike relasjoner er av ekstra stor betydning for ungdommene ettersom de er enslige mindreårige asylsøkere, alene i et land lang hjemmefra.

Engebrigtsen (2002:97) etterlyser mer forskning om betydningen av vennskap for enslige mindreårige asylsøkere. Hun mener at det er for mye fokus på sårbarhet, ensomhet og omsorgsbehov i tidligere forskning om barnemigranter. Engebrigtsen skriver at vennskap i ungdomsårene blir antatt å ha stor betydning for identitetsutvikling og hun refererer til Eide (2000), som mener at mange enslige mindreårige raskt kommer sammen med jevnaldrende norske ungdom, gjennom skolen og sammen med jevnaldrende fra samme land på mottaket. Gode relasjoner til familien, men også til jevnaldrende og til nordmenn generelt, er en avgjørende indikator for positiv selvforståelse og tilpasning i Norge (Engebrigtsen 2002:98). Vennskap er altså et viktig tema å belyse. Vennsapsrelasjoner var av stor betydning for de unge asylsøkerne på Skogstu. I kapittel 3 skrev jeg om vennskap og tilfeldige relasjoner i dette kapittelet skal jeg skrive nærmere om vennsapsrelasjonene innad på mottaket..

Vered Amit-Talai skriver i ”The Waltz of Sociability”(1995:144-163), om vennskap. Hun mener at vennskap har blitt sett på som noe som tilhører den private sfæren, noe personlig, perifert til antropologiens teoretiske interesse for sosial og kulturell organisasjon. Antropologer har fokusert så mye på slektsapsrelasjoner at de i stor grad har oversett vennsapsrelasjoner. Her skal jeg imidlertid fortsette med å skrive om betydningen av vennsapsrelasjoner. Fordi ungdommene på Skogstu hadde kommet til Norge på egenhånd og bare noen av dem hadde nære relasjoner til slekt i Norge var vennsapsrelasjoner av stor betydning for dem. Vennene fungerte i en del sammenhenger, som en erstatning for familien. Det var til vennene at de knyttet de

nærmeste relasjonene. I denne sammenhengen blir det derfor naturlig å analysere vennskapsrelasjoner framfor slektskapsrelasjoner. På mottaket var vennskapsrelasjoner, noen ganger sammen med og noen ganger på tvers av de tidligere nevnte dimensjonene av sosial identitet, i stor grad med på å styre måten de kategoriserte hverandre og dermed det sosiale samspillet. Vennskapsrelasjoner var en av de aspektene som var utslagsgivende for hvem som omgikk hverandre. Amit-Talai skriver videre om at det blir antatt at vennskap har størst betydning for marginale grupper, for de som ikke er gift og for de som er utenfor arbeidsmarkedet, unge og eldre. Denne antagelsen skulle tilsi at vennskap er spesielt relevant for beboerne på Skogstu, som må anses for å være en marginal gruppe av unge mennesker.

Det er færre og færre som lever ut sin tid som voksen, sammen med sine barndomsvenner, vennskapsrelasjoner har blitt midlertidige (Amit-Talai 1995:144). Vennskap var viktig for Amit-talais informanter på en skole i Quebec, men strukturen i deres liv var i stor grad begrensende for slike vennskapsrelasjoner. På skolen var det streng kontroll, dagen var strukturert rundt undervisning, bare alderskull omgikk hverandre, på kveldene jobbet de, og de færreste hadde med venner hjem. Mange foreldre drev også streng kontroll med ungdommene, de fikk ikke gå ut om kvelden o.s.v. Når de var ferdig med eksamen sa de farvel til hverandre, og regnet med at relasjonene ble brutt, de var forberedt på å skulle knytte nye relasjoner. Sosiale roller og nettverk endret seg i overgangen mellom institusjoner, og med faser i livssyklusen. Vennskap fungerte som en ønsket, men knapp luksus. Organisasjons struktur gjorde vennskap til en strengt kontrollert sosiabilitet i avgrensede tider av dagen, foreksempel i lunsjen eller i en kaffepause. Amit-Talai mener at dette ikke innebærer at vennskap er uviktig. Selv om det fungerer som en midlertidig relasjon, er vennskap av stor betydning og kan ha omfattende konsekvenser i livene til de som er involvert.

De vennskapsrelasjonene som ungdommene knyttet til hverandre var ferske og var utviklet som en direkte følge av at de bodde sammen på mottak. De var en følge av det strukturelle rammeverket ungdommene var omgitt. I tråd med det skriver Amit-talai at stadige endringer av vennskapsrelasjoner har sammenheng med stadig skiftende

tilknytning til institusjoner og til sosial organisasjon. Engebrigtsen (2002) skriver at de ansatte på Sjøvegan mottak der hun gjennomførte intervjuer hevdet at slektskap og etnisitet ble brukt som grunnlag, når det ble bestemt hvor ungdommene skulle bosettes og at vennsksapsrelasjoner ble brutt når beboerne flyttet til forskjellige kommuner. Selv om en kan anta at vennsksapsrelasjoner, som ble knyttet på mottaket, i stor grad var midlertidige og at en god del av dem mistet kontakten ettersom de ble flyttet til forskjellige kommuner eller sendt ut av landet, er disse relasjonene ikke av mindre betydning for ungdommene. Som Amit-Talai skriver kan slike midlertidige vennsksapsrelasjoner være av stor betydning for de involverte. Særlig for dem som ikke hadde noen nær familie i Norge. Ungdommene på Skogstu hadde dessuten bare unntaksvis nære venner utenfor mottaket. I den spesielle situasjonen de var, som enslige mindreårige asylsøkere i mottak, ble de i stor grad holdt utenfor andre fellesskap og det var de andre beboerne på mottaket de først og fremst identifiserte seg med. Med de andre beboerne hadde de felles erfaringer fra krig, flukt og atskillelse fra familien. De andre beboerne spilte en viktig rolle for ungdommenes identitetsutvikling (kryssrefanse s. 10), de oppfattet at de hadde mer til felles enn det de hadde med andre mennesker i omgivelsene, de hadde simpelthen ikke så mange andre å alliere seg med. De fremsto i veldig mange sammenhenger som en samlet kategori i relasjon til andre mennesker i deres omgivelser. I motsetning til elevene i Quebec, hadde ungdommene på Skogstu mye tid til å være sammen, de gikk på samme skole, deltok på de samme fellesarrangementene på mottaket, bodde sammen, så på tv sammen. De var i det hele tatt sammen det meste av døgnet. Disse forholdene bandt dem i enda større grad sammen. Myndighetenes retningslinjer, mottakets struktur, de ansattes kategorier var faktorer som fungerte som strukturelt rammeverk og som dermed var avgjørende for hvordan vennsksapsrelasjonene utviklet seg. Det at de i det hele tatt bor sammen i mottak, romfordeling og praktiske ordninger i mottaket, de aktivitetene som blir arrangert og de ansattes anmodninger om hvor ungdommen senere bør bosettes er alle faktorer som er knyttet til det strukturelle systemet og som er avgjørende for hvordan vennsksapsrelasjonene utviklet seg.

I følge Amit-Talai er middelertidighet noe som preger veldig mange vennsksapsrelasjoner. Men i en situasjon der nære slektsksapsrelasjoner er vanskelige å opprettholde eller

kanskje til og med er helt brutt, blir venns­kaps­re­la­sjoner antageligvis av ekstra stor betydning. Jeg refererte i teoriavsnittet til Giddens (se s.14), som skrev om hvordan mennesker skaper seg forventninger til fremtiden på bakgrunn av tidligere erfaringer, og at en slik bygger opp en sammenhengende følelse av identitet. I avsnittet ”Mistillit og taushet” refererte jeg igjen til Giddens og til Eide (se s.114). I den moderne verden, som er preget av stadig større usikkerhet, er tillit til andre mennesker, det å føle seg trygg med mennesker som står en nær, avgjørende for en positiv selvutvikling. Nære og trygge relasjoner basert på tillit er med på å skape en følelse av kontinuitet i livet. I den situasjonen de unge asylsøkerne på Skogstun befinner seg har de aller fleste på en ganske drastisk måte brutt med de menneskene som tidligere sto dem nær. Dermed er det viktig å etablere nye relasjoner til mennesker som kan gi dem en følelse av trygghet og tillit. Her kommer betydningen av venns­kaps­re­la­sjoner inn i bildet. Kontinuitet i venns­kaps­re­la­sjoner er av betydning for å skape en følelse av sammenheng mellom faser av livet og kan bidra til å skape forutsigbarhet og trygghet. Dermed kan en kontinuitet i venns­kaps­re­la­sjoner være med på å skape en positiv selvforståelse og identitetsutvikling (se s. 137). Tett eller lett oppløst vennskap er knyttet til makt og avmakt problematik. De færreste har nær familie i Norge og dermed ingen nære relasjoner basert på familie. Dermed har de et større behov for nære og tette vennskap. Fordi de er avmektige og ikke kan styre sine egne liv blir slike relasjoner styrt av andre. Av de ansatte og av myndighetene. Ungdommene som er avmektige i nesten alle relasjoner blir ytterligere avmektige fordi de har liten mulighet for å opprette tette vennskap som vil vare over tid. Ungdommene ga uttrykk for at de ønsket å opprettholde kontakt med de andre beboerne etter at de flyttet til kommuner. Med det vil altså komme til å bli vanskelig for dem. Imidlertid var det flere av ungdommene som holdt kontakt med venner som de hadde møtt på transitmottak eller på andre mottak der de hadde bodd tidligere. De dro på besøk til dem i ferier, sendte sms og noen hadde også kontakt via internett. Men disse venns­kaps­re­la­sjonen kan neppe beskrives som tette, de var fysisk atskilt, hadde dårlig råd og kunne ikke ringe eller besøke hverandre særlig ofte.

Jeg skal videre skrive om venns­kaps­re­la­sjoner som gikk på tvers av de tidligere nevnte grensene mellom kategorier av beboere. For i en del sammenhenger kategoriserte de

hverandre og samhandlet på grunnlag av felles interesser, felles erfaringer og tid som de har brukt sammen gjennom å være tilknyttet samme institusjon. Dette er faktorer som i mange sammenhenger var av stor betydning. Jeg har skrevet dette tidligere men vil her understreke det med et empirisk eksempel. Boy fra Somalia og Ali fra Libanon delte rom og utviklet etter hvert et vennskap, på tross av at de samtidig var bevisst at de tilhørte forskjellige etniske kategorier. Det var situasjonelt hvilke aspekter de valgte å legge vekt på. Ali fortalte meg for eksempel, en dag vi var på kjøkkenet sammen, at han ikke likte noen av de andre beboerne med unntak av en mann som kom fra Palestina. Han identifiserte seg og antok å ha et fellesskap med denne mannen. Han forestilte seg at det var en grense mellom folk fra Libanon og Palestina på den ene siden og alle de andre, på den andre siden. Bare et par dager senere fortalte han meg imidlertid hvor glad han var i Boy. En dag satt jeg sammen med dem på fellesrommet, satt de og slengte dritt til hverandre på en ironisk måte. *”Somalia er bare helvete, fuck jeg skal kjøpe billig dame fra Somalia”*. *”Libanon er dårlig, bare vent snart kommer Israel og innvaderer Libanon”*. Jeg spurte om de var uvenner, men Ali forsikret meg om at de var glade i hverandre. *”Alltid hvis jeg er borte, i byen eller hos familien min, prater jeg med Boy på telefonen, vi prater bare tull. Habibi jeg er glad i Boy”*.

AVSLUTNING

De unge asylsøkerne kategoriserte hverandre på grunnlag av sosial identitet, på grunnlag av felles erfaringer, interesser, vennskap og på grunnlag av praktiske forhold på mottaket. Det at de alle var i samme situasjon og var underlagt det samme strukturelle rammeverket var en viktig faktor for hvordan og til hvem, ungdommene utviklet nye relasjoner. Slik mottaket var organisert lå det dessuten i stor grad til rette for hvordan relasjonene blant de unge beboerne skulle utvikle seg.

Et av hovedpoengene i dette kapitlet har vært at ungdommene kategoriserte hverandre på forskjellige måter i forskjellige sammenhenger. Det varierte hvilke forhold de valgte å legge vekt på. Dermed varierte det fra situasjon til situasjon hvem som var sammen med hvem. Likevel er det vanskelig å komme bort fra at jeg i veldig mange sammenhenger

observerte at ungdommene hang sammen med andre fra samme hjemland eller sammen med andre med samme etniske identitet.

Da jeg spurte Boy hva han syntes om de andre beboerne, svarte han, ”*Gud har gjort oss til den vi er, vi må respektere andre... jeg har alltid respektert andre...(Tenkepause)... hvis jeg liker dem...*”. Denne uttalelsen er veldig beskrivende for relasjonene og samhandlingen på mottaket. I bunn og grunn ønsket alle å være åpne og tollerange. Boys utsagn, ”*jeg har alltid respektert andre*”, understreker dette poenget. Men når det kommer til et stykke er alle mennesker avhengige av å kategorisere hverandre (jeg refererte tidligere i dette kapitlet til Hylland Eriksen, som har skrevet at alle mennesker kategoriserer hverandre på grunnlag av sosial identitet) og alle har oppfatninger om egenskaper som kjennetegner de forskjellige kategoriene. Oppfatninger som gjerne bygger på prototyper. Dermed blir det gjerne knyttet negative eller positive oppfatninger til de forskjellige kategoriene, oppfatninger som er lite nyanserte. Når Boy rettet på seg selv og sa at han bare respekterte dem han likte, ga han på en god måte uttrykk for at han kategoriserte og tenkte om andre med positive eller negative fortegn. Med utgangspunkt i oppfatninger han hadde om hvilke egenskaper som er knyttet til forskjellige kategorier av mennesker.

KAPITTEL 8. OPPSUMMERING

Jeg har skrevet om enslige mindreårige asylsøkere. Om hvordan de kategoriserer mennesker i sin omverden og om hvordan de blir kategorisert. Kategorisering er en kognitiv prosess og er grunnleggende for at mennesker skal kunne oppfatte, tenke, handle og snakke. Alle mennesker kategoriserer på grunnlag av prototyper. Videre danner vi oss, på grunnlag av "prototypekategorier", kognitive skjemaer. Skjemaene gir en definisjon av hva som skjer i en gitt situasjon og de gir forslag til handlinger. Hvilket skjema en tenker og handler på grunnlag av varierer med hvilken posisjon og hvilke følelser en hadde da skjemaet ble innlært (se s16-17). Altså. De erfaringene de enslige mindreårige asylsøkerne har og den posisjonen de befinner seg i er avgjørende for hvordan de kategoriserer og for hvilke egenskaper de tilskriver mennesker i sine omgivelser. Deres erfaringer og deres posisjon er dermed også avgjørende for hvem de utvikler relasjoner til og for hvordan de forskjellige samhandlingsforløpene utvikler seg. For hvordan de opplever den situasjonen de er i. De kategoriene jeg skriver om og som jeg mener at er relevante for ungdommene på Skogstu, har jeg konstruert på grunnlag av de relasjonene og den samhandlingen jeg observerte på mottaket og i de nærmeste omgivelsene rundt mottaket.

Jeg har beskrevet menneskelige relasjoner og samhandling, som et spill. De ulike rollene, som vi blir tildelt i dette spillet, former oss. Regler og rammer, som gir retningslinjer for spillet, for hvilken posisjon en har i spillet, er å finne i det strukturelle rammeverket. Når det gjelder de enslige mindreårige asylsøkerne begrenser det strukturelle rammeverket dem på svært mange måter. Eller med andre ord de er avmektige på veldig mange plan. I første omgang er de ofre for global ulikhet og har migrert, ikke bare fra krig og vold, men med et ønske om bedre økonomiske muligheter. På neste plan er de underlagt internasjonale bestemmelser i tilknytning til flyktninger og de er underlagt de norske myndighetenes retningslinjer for hvem som får bli og for hvem som blir sent ut igjen. Dette er avmaktsposisjoner som er knyttet til det jeg har beskrevet som ytre makt (se s.36). På et indre plan er de avmektige i forhold til økonomiske og funksjonelle forhold.

Så vel som i forhold til den norske majoritetsbefolkningen, gjennom en manglende nasjonal, kulturell og identitetsmessig tilhørighet. Fordi de er enslige mindreårige er de dessuten enda mer avmektige enn andre flyktninger og asylsøkere. De er enslige og har ingen nær familie og støtte seg til. De er mindreårige og umyndige og kan ikke bestemme over seg selv, men må følge mottakets og de ansattes regler. For å oppsummere, de befinner seg i en avmektig posisjon i nesten alle sammenhenger. Og det preger deres oppfattelse av omverden og deres måte å forholde seg til denne. Det er vanskelig for de unge asylsøkerne å forholde seg til det strukturelle rammeverket. Eller med andre ord til den posisjonen de er i og til de traumatiske erfaringene mange av dem sitter igjen med i forbindelse med konflikter, vold og flukten fra hjemlandet. Ungdommene ønsket bare unntaksvis å snakke om asylsaken sin eller om sitt tidligere liv og de som forsøkte å gjøre det, ga uttrykk for at de syntes det var vanskelig. Jeg skrev i prologen om den påfallende store kontrasten mellom hverdagslig fjas og dyp frustrasjon. Boy ga direkte uttrykk for at den frustrasjonen han følte var knyttet til hans posisjon og til de vanskelige erfaringene han satt igjen med. Slik er det nok også for de andre ungdommene. Det er imidlertid bare de færreste som klarer å gi uttrykk for at deres frustrasjon er knyttet til de strukturelle betingelsene. De fleste gir i stedet uttrykk for sin frustrasjon gjennom små og tilsynelatende ubetydelige forhold. Disse tilsynelatende ubetydelige forholdene blåses gjerne opp og blir gjort svært betydningsfulle. Det at det ubetydelige blir så betydelig er på mange måter en overlevelsesstrategi. Det er en måte å tilpasse seg de betingelsene de er underlagt. De fniser, ler og gleder seg over eller hisser seg opp over hverdagslige forhold og undertrykker samtidig de virkelig vanskelige problemene de har. Den store kontrasten mellom glede og sorg er veldig ofte knyttet til det som jeg oppfatter som ubetydelige forhold. De virkelig betydningsfulle forholdene ligger skjult som bakenforliggende årsaker.

Til tross for denne totale avmektigheten har de en del muligheter nettopp som følge av at de er enslige mindreårige asylsøkere. De som ikke blir avslørt å være eldre enn 18 år og som det ikke er mulig å oppspore omsorgspersoner for, blir ikke repatriert og får bli i Norge. De får gå på skole, også i mottaksfasen (noe som ikke er en selvfølge for de ordinære asylsøkerne). Videre vil de kunne skaffe seg en utdanning og en jobb, og

dermed kunne hjelpe eventuell familie som er igjen i hjemlandet. Til tross for den avmektige posisjon de befinner seg i, knytter de det norske, ”det ukjente” til frihet. De har fått muligheter som, mange andre jevnaldrene fra deres hjemland aldri vil få. Det er imidlertid viktig å understreke at dette bare er muligheter. For med alle de problemene de møter, som enslige mindreårige asylsøkere i Norge, i tilknytning til rammeverket og i tilknytning til den avmektige posisjonen de befinner seg i, er det vanskelig å benytte seg av de mulighetene som faktisk ligger der. Men det er altså ikke bare opp til dem selv. De som er ansatt i UDI, de ansatte på mottaket og nordmenn som ungdommene møter i sine omgivelser har gjennom sine roller i systemet makt over de unge asylsøkerne. En makt som får direkte følger for de avmektige ungdommenes muligheter. For eksempel. Som jeg skrev i kapittelet ”Ungdommene og de ansatte” (se s.119), blir bosettingen påvirket av beboernes forhold til de ansatte. Et annet eksempel er den makten de ansatte i UDI har når det gjelder utfallet av asylsakene til de unge asylsøkerne. De ansatte i UDI, hvis oppgave det er å kategorisere asylsøkere for derigjennom å avgjøre deres status og deres rettigheter, har direkte makt over de unge asylsøkerne. En makt som er utslagsgivende for om ungdommene får bli i Norge og eventuelt for hvilke rettigheter de skal ha (se s.45.) Det ubetydelige blir betydelig på to måter. For det første, fordi de unge asylsøkerne har problemer med å forholde seg til det virkelig betydelige og isteden fokuserer på tilsynelatende ubetydelige detaljer. For det andre fordi det ofte er små nyanser og tilsynelatende ubetydelige forhold som blir gitt betydning når det skal taes viktige beslutninger på ungdommenes vegne. Når det skal avgjøres om de får opphold. Når det skal avgjøres hvilke rettigheter de skal ha. Og når det skal avgjøres hvor de skal bosettes.

Livet som enslig mindreårig asylsøker i mottak er ikke lett. Men. Det er viktig for meg å understreke at mange av de unge asylsøkerne er ressurssterke. De ønsker å legge det vanskelige bak seg. Tenke framover. De forsøker å fokusere på det som er positivt. Ungdommene på Skogstu ga selv uttrykk for at de ønsket å bli oppfattet som vanlige unge mennesker og at ikke alltid merkelappen, enslig mindreårig asylsøker, skulle være i fokus. Jeg mener at svartmalingen av denne gruppen og tendensen til å beskrive dem som stakkarslige og sykelige er overdrevet, den passer ikke overens med virkeligheten slik jeg møtte den på Skogstu.

LITTERATURLISTE

Amit-Talai, Vered (1995). "The Waltz of sociability" i Amit-Talai, Vered og Wulff, Helena *Youth culture. A cross cultural perspective*. Routledge, London

Barth, Fredrik (1996). "Introduction" i Hylland Eriksen, Geir Thomas *Sosialantropologiske grunntekster*. Ad Notam Gyldendal, Oslo

Bauman, Zygmunt (1995). "*Life in fragments. Essays in Postmodern Morality*" Blackwell Publishers Ltd, Oxford

Bauman, Zygmunt (1991). "Modernity and Ambivalence" i Featherstone, Mike. *Global Culture*. Cornell University Press, Ithaca, N.Y

Bø, Bente Puntervold (2002). *Immigration Control, law and Morality: Visa Policies towards Visitors and Asylum Seekers*. Unipub AS, Oslo

Cohen, Anthony P (1994). *Self consciousness: An Alternative Anthropology of Identity*. Routledge, London

Eide, Ketil (2000). *Barn I bevegelse: om oppvekst og levekår for enslige mindreårige*. Høgskolen i telemark

Eidheim, Harald (1996). "When ethnic Identity is a Social Stigma" I Hylland Eriksen, Geir Thomas, *Sosialantropologiske grunntekster*. Ad Notam Gyldendal, Oslo

Engebrigtsen, Ada (2002). *Forlatte barn, ankerbarn, betrodde barn...* NOVA, Oslo

Fadel Holm, Ulla (1999). "Skikk følge eller land fly. Danske forståelser af kulturell forskjelligheit" i Hervik, Peter. *Den genererende forskjelligheit*. Hanz Reitzel Forlag, København

Foucault, Michael (1999). *Overvåkning og straff: det moderne fengselets historie*. Gyldendal, Oslo

Fuglerud, Øivind (2001) *Migrasjonsforståelse*. Universitetsforlaget, Oslo

Goodwin-Gill (1996) *The Refugee in International Law*. Clarendon, Oxford

Goffmann, Erving (1992) *Vårt rollespill til daglig*. Pax Forlag, Larvik

Giddens, Anthony (1996) *Modernitet og selvidentitet*. Hanz Reitzels Forlag A/S, København

Gullestad, Marianne (2002) *Det norske sett med nye øyne*. Universitetsforlaget, Oslo

Gullestad, Marianne (1989). *Kultur og hverdagsliv: på sporet av det moderne Norge*. Universitetsforlaget, Oslo

Hajo, Rostamzadeh, Shaheen og Kristiansen (2000). *Hvordan blir enslige mindreårige asylsøkere ivaretatt gjennom det norske lovverket?* Høgskolen i Oslo

Harsløf Hjelde, Karin (2004). *Diversity, Liminality and Silence: integrating young unaccompanied refugees in Oslo*. Unipub, Oslo

Harsløf Hjelde, Karin og Stenerud, Elin (1995). *Kultur, slekt og mestring: en evaluering av arbeidet med enslige mindreårige flyktninger i Oslo*. Forsknings og utviklingsavdelingen, Barne og familieetaten, Oslo kommune

- Hervik, Peter (1999). *Den generende forskjellighet: danske svar på den stigende multikulturalisme*. Hanz Reitzel forlag, København
- Hylland Eriksen, Geir Thomas (1998). *Common Denominators. Ethnicity, nation-building and compromise in Mauritius*. Berg, Oxford
- Hylland Eriksen, Geir Thomas (2001). *Små steder- store spørsmål*. Universitetsforlaget, Oslo
- Hylland Eriksen, Geir Thomas (2000). "Sosial identitet, etnisk tilhørighet, nasjonalisme, tid og sted" i Nielsen, Finn Sivert og Smedal, Olaf H. *Mellom Himmel og jord*. Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS, Bergen
- Lauritsen, Kirsten og Berg, Berit (1999). *Mellom håp og lengsel. Å leve i asylmottak*. SINTEF rapport Grytting AS
- Liechty, Mark (1995). "Media markets and modernization: youth identities and the experience of modernity in Kathmandu, Nepal" i Amit-Talai, Vered og Wulff, Helena *Youth Culture. A Cross-cultural Perspective*. Routledge, London
- Malkki, Liisa (1992). "The Rooting of Peoples and the territorialization of National Identity Among Scholars and Refugees" i *Cultural Anthropology, Volume 7, Issue 1, Space, identity, and the Politics of Difference*. American Anthropological Association
- Sennett, Richard (1992). *Intimitetstyranniet*. Cappelen, oslo
- Sollund, Jorunn (1990). *Her har du ditt liv: asylsøker mottaket som sosialt system*. Rapport for arbeidsforskningsinstituttet.
- Thorud, Espen (1998). "Innvandringshistorikk" i Heiberg, Turid *Innvandringspolitikk og utlendingslov – samtidens klagemur*. Fagbokforlaget, Bergen

Weber, Max (1997). *Makt og byråkrati*. Gyldendal, Oslo

Wold, Hinke (2000). *Stemmer i diaspora: et komparativt studie av enslige mindreårige asylsøkere i Norge og Nederland*. Høgskolen i Oslo

Wulff, Helena (1995). "Inter-racial friendship: consuming youth styles, ethnicity and teenage femininity in South London" i Amit-talai, Vered og Wulff, Helena *Youth Culture. A Cross-cultural Perspective*. Routledge, London

ANDRE KILDER

Ola Henmo (6.6.05) *Uverdige forhold for barn i mottak*. Aftenposten 11.0kt 2004

Hvalstad ankomstmottak for enslige mindreårige. Informasjonsskriv.

UDI (11.10.02). Føringar for mottakenes planarbeid for 2003

NETTREFERANSER

NOAS (6.6.05). *Generelle definisjoner*. <http://www.noas.org/abc/GenDef.shtml>

NOAS (6.6.05). *Kjønnsrelatert forfølgelse*. <http://www.noas.org/Dbase/pub/AsyliNorge-NOASrsrcrapport10.shtml>

UDI (6.6.05). *Vilkår for å få bosettingstillatelser*.
<http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=2981>

UDI (6.6.05). *Statistikk*. <http://www.udi.no/templates/oversiktssidePerAar.aspx?id=3589>

UDI (6.6.05) *Barns rettslige stilling i Norge*. <http://www.udi.no/templates/Page5149>

UDI (6.6.05). *Behandling av enslige mindreåriges asylsøknad.*

<http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=3068>

UDI (6.6.05). *UDI: hadde håpet på flere konkrete forslag fra Redd Barna.*

<http://www.udi.no/templates/Uttalelse.aspx?id=5300>

UDI (6.6.05). *Omfattende alderstesting av enslige mindreårige asylsøkere.*

<http://www.udi.no/Page.aspx?id=4183>

UDI (6.6.05). *Pressemelding v. Bjørn Holden.*

<http://www.udi.no/templates/uttalelse.aspx?id=3120>

UDI (6.6.05). *Utlendingsdirektoratets oppfølging av asylmottak.*

<http://www.udi.no/templates/page.aspx?id=2904>

UDI (6.6.05). *Enslige mindreårige i asylmottak.*

<http://www.udi.no/templates/Page.aspx?id=2924>